Вісник

2025

№ 12 (117)

грудень

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

тема:

12 — 13 грудня 2025 року відбулося чергове засідання РАУ с. 3

Регіони, комунікація, наставництво: зустріч UNBA NextGen с. 7

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за листопад — грудень 2025 року с. 19

Історія адвокатури: «Адвокатська доба» на Мостищині: історія і сучасні форми комеморації (частина 2) с. 55

ЗМІСТ

Новини та події

12 — 13 грудня 2025 року відбулося чергове засідання РАУ 3

Регіони, комунікація, наставництво: зустріч UNBA NextGen 7

Вийшов друком п'ятий том серії «Адвокатська біографістика» про Антіна Горбачевського 8

Адвокатський внесок 2026 9

Рішення органів адвокатського самоврядування

Рішення РАУ № 125 від «12» грудня 2025 року «Про розгляд Дорожньої карти з питань верховенства права» 10

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за листопад — грудень 2025 року 19

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.
Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздій В. А.
Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.
Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Місяць А. П.
в. о. Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Крупнова Л. В.
Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Болдін М. Я.
Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.
Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України
Реєстраційне свідоцтво серія КВ № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник
Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:
04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ
(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Міжнародний досвід

С. Немерцалова
Зміни щодо перебування громадян України в Польщі 41

Цивільні справи

О. Розгон
Поділ майна подружжя та за зустрічним позовом одного з подружжя до іншого з подружжя про визнання майна особистою власністю. 43

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун
Стаття 2 Конвенції «Право на життя» 48

Історія адвокатури

М. Хомяк
«Адвокатська доба» на Мостищині: історія і сучасні форми комеморації (частина 2) 55

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170Р

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 10б,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.12.2025 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2025.
Усі права на публікації захищені. Відтворення та поширення (розповсюдження) у будь-який спосіб творів (окремих частин творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

12 — 13 ГРУДНЯ 2025 РОКУ
ВІДБУЛОСЯ ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ РАУ

12 та 13 грудня у с. Плав'я Львівської області було проведено засідання Ради адвокатів України. На порядок денний було винесено питання реалізації завдань адвокатури, удосконалення системи безоплатної правничої допомоги, діяльність органів адвокатського самоврядування, а також розгляд звернень про надання роз'яснень.

РАУ розглянула Дорожню карту з питань верховенства права, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р.

Документ передбачає розроблення та прийняття до IV кварталу 2026 року законопроєкту про вдосконалення правового регулювання адвокатської діяльності.

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** повідомила учасників, що Дорожня карта має програмний, рамковий характер: він задає цілі та строки, але не підміняє собою законодавство й акти адвокатського самоврядування. Тому критично важливо зафіксувати власну позицію адвокатури щодо його змісту та практичного виконання.

Ураховуючи, що відповідно до згаданого розпорядження Кабінету Міністрів України співвиконавцем заходів Дорожньої карти визначена НААУ, РАУ вирішила створити робочу групу з виконання цього документа на базі НААУ. До складу робочої групи будуть запрошені представники Мін'юсту, органів адвокатського самоврядування всіх рівнів, наукової спільноти, представників європейських адвокатур та Ради адвокатських і правничих товариств Європи. Також РАУ затвердила Програму виконання Дорожньої карти з питань верховенства права, яка буде використана робочою групою.

З Дорожньою картою можна ознайомитися у цьому випуску Вісника НААУ у розділі «Рішення органів адвокатського самоврядування».

ПОПУЛЯРНІ ЮРИДИЧНІ ПРАКТИКИ СЕРЕД АДВОКАТІВ: ПЕРШІ ДАНІ ЄРАУ

142 адвокати вже скористалися можливістю указати свої ключові юридичні практики в особистому кабінеті ЄРАУ. Опцію запроваджено рішенням РАУ та активовано наприкінці жовтня після оновлення програмного забезпечення.

Перші статистичні дані презентував заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** під час засідання РАУ.

Найпопулярнішими практиками, які обрали адвокати в своїх особистих кабінетах, стали господарське право (58), кримінальне право та процес (52) і судова практика (41). До п'ятірки також увійшли адміністративне та сімейне право. Серед трендів воєнного часу помітне військове право — його обрали 27 адвокатів. Також активно позначають захист бізнесу, договірне право, податкове консультування та White-collar crime.

У перспективі деталізація професійних профілів адвокатів у ЄРАУ та можливість фіксувати до п'яти практик має зробити цей реєстр найбільш повним джерелом даних для учасників ринку, клієнтів і самих адвокатів.

ЧЛЕНИ КДКА НЕ МАЮТЬ ОБОВ'ЯЗКУ ПОДАВАТИ ДЕКЛАРАЦІЇ

РАУ дослідила правовий статус членів органів адвокатського самоврядування та констатувала відсутність у них обов'язку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Частина 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» визначає вичерпний перелік суб'єктів, на яких поширюються вимоги цього Закону. Пункт 1 цієї частини відносить до них осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Пункт 2 перелічує окремі категорії осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до таких осіб, зокрема, представники громадських об'єднань,

наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених при органах державної влади, органах місцевого самоврядування та інших державних органах, а також до складу Громадської ради доброчесності.

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** нагадала конституційні засади організації та діяльності адвокатури, визначені статтею 131-2 Основного Закону, а також звернула увагу на важливі у цьому питанні висновки Конституційного Суду:

— подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є формою державного контролю за доброчесністю саме таких осіб (рішення від 06.06.2019 № 3-р/2019);

— будь-яка юридична норма має бути визначеною, ясно і недвозначно сформульованою, інакше не забезпечується її однакове застосування, що веде до свавілля у правозастосуванні. Це є складовою принципу верховенства права та юридичної визначеності (рішення від 22.09.2005 № 5-рп/2005).

Водночас згідно зі статтею 2 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатура є недержавним самоврядним інститутом, що самостійно вирішує питання організації і діяльності. А серед гарантій адвокатської діяльності передбачена заборона будь-яких втручань і перешкод здійсненню адвокатської діяльності (п. 1 ч. 1 ст. 23).

Тож покладення на членів органів адвокатського самоврядування, у тому числі на членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та ВКДКА, обов'язку, який прямо законом не встановлено, зокрема обов'язку подання електронних декларацій як форми державного контролю, є недопустимим втручанням у діяльність незалежного самоврядного інституту адвокатури.

Серед суб'єктів декларування, визначених у Законі «Про запобігання корупції», не вказані члени кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, у тому числі члени дисциплінарних палат КДКА, як це випливає зі змісту статті 50 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

За підсумками обговорення РАУ визнала, що голова та члени кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури регіонів, голова, заступники голови та члени Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, голови та члени рад адвокатів регіонів, голова та члени Ради адвокатів України є адвокатами, які

здійснюють незалежну професійну діяльність у складі органів адвокатського самоврядування, не виконують функцій держави або місцевого самоврядування і не є посадовими чи службовими особами органів державної влади або місцевого самоврядування.

На них не поширюється обов'язок подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачений Законом «Про запобігання корупції», якщо такі особи не займають посад, прямо віднесених цим Законом до суб'єктів декларування.

Рішення РАУ буде направлено до Національного агентства з питань запобігання корупції, Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики, Офісу Президента України та інших заінтересованих органів.

РАУ ЗМІНИЛА ФОРМУЛУ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ У ПЕРШИЙ РІК ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

За базовим правилом кожен адвокат, виконуючи обов'язок підвищити професійний рівень, має за рік набрати 15 залікових годин. Для тих, хто тільки-но отримав свідоцтво й склав присягу, встановлено «м'який» порядок.

Відповідні зміни внесено до п. 17 Порядку підвищення професійного рівня адвокатів України, затвердженого рішенням РАУ від 03.07.2021 № 63.

Згідно із нормою Порядку усі адвокати зобов'язані підвищувати свій професійний рівень на рівні 15 залікових (академічних) годин на рік, з яких адвокат за рік має отримати не менше ніж 2 залікові години за навчання з питань Правил адвокатської етики.

Для адвокатів, які лише отримали свідоцтво та склали присягу, встановлено пропорційний підхід: протягом першого календарного року вони мають

набрати 2 години з етики та по одній годині за кожен місяць від дати отримання свідоцтва до кінця року. Також установлено виняток: якщо свідоцтво отримане у грудні, у поточному році вимога щодо підвищення професійного рівня не застосовується.

Таким чином, річна норма у перший рік практики тепер не є фіксованою. Вона визначається пропорційно кількості місяців активної діяльності у звітному році, плюс додаються 2 обов'язкові години з етики.

Наприклад, якщо адвокат отримав свідоцтво 10 серпня, формула застосовується таким чином:

Місяці роботи в цьому році: серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень — 5 місяців.

Отже: 5 залікових годин + 2 години з ПАЕ = 7 годин за перший рік діяльності.

Якщо ж адвокат отримав свідоцтво у грудні, у такому випадку виконання річної норми починається з наступного календарного року на загальних засадах.

«Це доповнення має цілком прагматичну мету — запровадити гнучкий і справедливий механізм для адвокатів, які лише розпочинають професійну діяльність, — прокоментував зміни заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**. — *Перший рік після отримання свідоцтва є періодом адаптації: адвокат входить у практику, налагоджує професійні процеси, формує графік роботи».*

За його словами, пропорційний підхід дозволяє врахувати фактичний час здійснення діяльності в календарному році. *«Але водночас ми зберігаємо важливу складову — обов'язкові години з етики. Це принципова частина професії, і вона має бути засвоєна від самого початку»,* — додав Валентин Гвоздій.

«Наше рішення дозволяє уникнути формалізму. Ми отримуємо збалансовану модель, яка підтримує молодих адвокатів, не знижуючи при цьому професійних стандартів», — резюмував заступник голови НААУ, РАУ.

КОМІСІЯМ З ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ БПД УТОЧНЯТЬ СТАТУС ТА ПРОЦЕДУРУ РОБОТИ

Рада адвокатів України прийняла за основу проєкти нової редакції Положення про комісію з оцінювання якості БПД та Регламенту її діяльності. Вони мають системно оновити процедури розгляду звернень, підстави для ухвалення рішень і взаємодію комісій з органами адвокатського самоврядування.

Проєктом Положення, зокрема, пропонується закріпити юридичний статус та завдання комісій, їхній склад та повноваження, основні положення розгляду питань на засіданнях, звітність, а також взаємодію з органами НААУ, Комітетом з питань БПД і ВША.

РАУ підтвердила, що всі діючі на сьогодні комісії автоматично продовжать свою роботу без потреби повторного створення чи переобрання.

«Аби забезпечити дотримання гарантії незалежності адвокатури, ми маємо змінити підхід у роботі комісій: вони не повинні орієнтуватися на документи виконавчої влади як основні. Оцінювання має здійснюватися в межах передусім законодавства про адвокатську діяльність і рішень органів адвокатського самоврядування», — прокоментувала зміни член РАУ **Оксана Каденко**.

Регламент установить процедурний каркас роботи комісій: окреслить правила підготовки матеріалів і розгляду звернень, організації та проведення засідань, протоколювання, комунікації з учасниками процесу, ухвалення й оформлення рішень та їх доведення до зацікавлених осіб. Він є похідним від Положення і покликаний уніфікувати практику комісій у регіонах, забезпечити передбачуваність процедур

та мінімізувати процесуальні ризики, не змінюючи змісту повноважень, визначених Положенням.

Напрацьовані проєкти будуть передані на розгляд розширеної робочої групи у складі представників НААУ, представників Мін'юсту та Координаційного центру з надання правничої допомоги. *«Всі стейкхолдери цього процесу свого часу дали нам своїх представників. Робоча група сформована і в подальшому має узгодити редакції з усіма учасниками процесу, уніфікувати процедурні підходи й підготувати консолідований текст документів для подальшого розгляду РАУ»,* — пояснила Оксана Каденко.

ДОСТУП ДО КОНТАКТІВ АДВОКАТІВ У ЄРАУ ВІДНОВЛЕНО

РАУ відкрила для публічного доступу дані ЄРАУ, які були закриті на початку повномасштабного вторгнення у 2022 році.

За приписами ст. 17 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Рада адвокатів України забезпечує ведення ЄРАУ з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів.

Персональні дані адвокатів були закриті для публічного доступу на підставі рішення РАУ від 02.03.2022 № 22.

Заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** нагадав, що це рішення ухвалювали для запобігання загрози життю адвокатів. Під час війни вони надають захист широкому колу осіб, у тому числі фігурантам проваджень у воєнних злочинах. Водночас він констатував, що на сьогодні ключовою проблемою стали шахрайські схеми та ускладнений доступ суддів і правоохоронців до актуальних адрес і контактів. Зокрема, Валентин Гвоздій повідомив про діяльність осіб, які, використовуючи підмінені номери та фейкові сторінки, представляються «помічниками» адвокатів і нав'язують платні послуги від їхнього імені. Це дискредитує не тільки конкретного адвоката, а й інститут адвокатури в цілому.

Існування таких схем на місцях підтвердив в. о. голови Ради адвокатів Миколаївської області **Дмитро Бараненко**, коли колеги знаходять у соцмережах неправдиві контакти, через які громадянам пропонують сплатити кошти за «перенаправлення» до іншого адвоката. Голова Ради адвокатів Івано-Франківської області **Світлана Петрова** розповіла про списки місцевих адвокатів, оприлюднені у Facebook із реальними та підставними номерами. А голова Ради адвокатів Харківської області **Вікторія Гайворонська** звернула увагу, що шахрайські бази даних існують у мережі з 2019 року й активно використовуються незалежно від того, відкритий ЄРАУ чи ні.

Окрему увагу члени РАУ приділили проблемі відсутності у суддів і правоохоронних органів доступу до актуальних адрес робочих місць адвокатів. За словами Валентина Гвоздія, це ускладнює перевірку місця здійснення діяльності під час підготовки обшуків і створює умови для зловживань. Секретар РАУ **Ігор Колесников** при цьому навів приклади ситуацій, коли закритість даних давала можливість проводити процесуальні дії без належного підтвердження, що приміщення використовується адвокатом.

Тож зрештою учасники дискусії погодилися, що наявність достовірної інформації в ЄРАУ сприятиме як належній комунікації адвокатів з клієнтами, так і забезпеченню гарантій адвокатської діяльності. Тому членів РАУ одноголосно підтримали відкриття даних реєстру.

РЕЗУЛЬТАТИ НСРД НЕ МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ У ДИСЦИПЛІНАРКАХ ПРОТИ АДВОКАТІВ

Матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, отримані шляхом втручання у приватне спілкування, не можуть передаватися й використовуватися в дисциплінарних провадженнях щодо адвокатів. Адже КПК не дозволяє слідчому чи прокурору використовувати їх поза межами кримінального процесу.

Відповідне роз'яснення щодо неприпустимості використання матеріалів НСРД у дисциплінарному провадженні щодо адвоката дала РАУ. РАУ відзначила, що це питання набуває особливої актуальності саме з огляду на гарантії адвокатської таємниці, закріплені в Конституції та Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Також існують гарантії таємниці кореспонденції, визначені ст. 31 Основного Закону.

З іншого боку, КДКА, якщо використовує матеріали НСРД як докази, порушує право особи на справедливий суд, гарантоване статтею 6 Конвенції.

І якщо дії адвоката є настільки ганебними та суспільно небезпечними, що виправдовують втручання у право на таємницю кореспонденції, адвокат, за наявності для цього підстав, повинен постати перед судом, уповноваженим законом установити істину у кримінальній справі, у належній правовій процедурі.

УСІ КУРСИ ВША ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ, ЩО ПОНОВЛЮЮТЬ АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ, БЕЗКОШТОВНІ ПРОТЯГОМ РОКУ

РАУ звільнила адвокатів-ветеранів ЗСУ, які відновлюють діяльність після її зупинення на рік і більше через виконання обов'язку захисту держави, від оплати курсів з підвищення професійного рівня, що проводить Вища школа адвокатури. Пільга діє протягом року з дати поновлення права на професію.

Відповідні зміни було унесено до Порядку підвищення професійного рівня адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 03.07.2021 № 63, під час засідання 13 грудня.

РЕГІОНИ, КОМУНІКАЦІЯ, НАСТАВНИЦТВО: ЗУСТРІЧ UNBA NEXTGEN

У рамках відбору регіональних представників у Києві відбувся ознайомчий семінар «Знайомство з Молодіжним Комітетом — UNBA NextGen». Молодим адвокатам представили цінності комітету, принципи внутрішньої комунікації, ключові проєкти й підходи до взаємодії з регіональними радами адвокатів.

Заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** пояснив, що ідея комітету народилася як відповідь на потребу тяглості поколінь. На його переконання, організація може бути по-справжньому успішною тоді, коли молоді адвокати з самого початку залучені до спільної роботи, комунікацій і професійних ініціатив.

Він нагадав, що НААУ створювалася у 2012 році «з нуля» після тривалого періоду пострадянської інерції, коли адвокатська спільнота залишалася під зовнішнім контролем. «*Держава контролювала адвокатуру через дисциплінарні процедури, через доступ до професії,* — зазначив він. — *Спільнота існувала, але професійної організації не було*».

«*Ознайомчий семінар фактично окреслив, для чого NextGen збирає молодих колег: дати базу про адвокатське самоврядування і роботу НААУ, підключити до внутрішніх каналів комунікації та живої взаємодії з досвідченими адвокатами, а також показати інструменти, які допомагають на старті практики,* — прокоментував підсумки заходу Валентин Гвоздій. — *Тож для тих, хто готовий працювати у своєму регіоні, ключовою точкою входу є регіональні команди та координатори. Через них запускаються ініціативи і формується спільнота*».

Голова Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen **Ігор Андрєєв** сформулював практичне завдання команди: показати, що НААУ є професійною організацією, частиною якої є кожен адвокат. За його словами, молоді юристи нерідко заходять у професію з розмитими очікуваннями щодо того, якою буде адвокатська робота, а згодом розчаровуються, бо не розуміють ні характеру діяльності, ні того, як «користуватися» можливостями самоврядування.

«*Саме тому ми маємо роз'яснювати і показувати, що адвокатура — тут і поруч. І лише від тебе залежить, як ти з нею комунікуєш і які ресурси використовуєш, у тому числі на користь інших молодих адвокатів, бо це насамперед можливості. Професійна організація створює можливості, а ви маєте їх реалізувати*», — пояснив очільник комітету.

Ключовим у роботі NextGen він назвав просвітницький напрям: системне знайомство молодих адвокатів і студентів із суттю адвокатури, роллю самоврядування та внутрішньою структурою НААУ. Це, наголосив Ігор Андрєєв, потрібно не лише для розуміння, «куди рухатися», а й для формування професійної самооцінки: коли адвокат «цінує себе» і усвідомлює роль професії у суспільстві, це впливає на те, як до нього ставляться інші.

Підбиваючи підсумки зустрічі, Ігор Андрєєв подякував усім учасникам конкурсного відбору на посаду регіонального представника. Він нагадав, що попереду — наступний етап: погодження кандидатур із головами рад адвокатів регіонів України. За його результатами буде прийнято остаточне рішення та видано офіційне розпорядження про призначення регіональних представників Молодіжного комітету NextGen. Формування нової команди представників стає ще одним кроком до зміцнення зв'язку між поколіннями адвокатів та розбудови активної професійної спільноти в регіонах.

ВИЙШОВ ДРУКОМ П'ЯТИЙ ТОМ СЕРІЇ «АДВОКАТСЬКА БІОГРАФІСТИКА» ПРО АНТІНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО

У видавничій серії НААУ «Адвокатська біографістика» побачило світ нове видання: «Адвокат Антін Горбачевський та його доба». Книга присвячена українському адвокату, громадському, державному та політичному діячу, видавцю, дипломату й меценату.

Видання підготовлене у форматі науково-популярного біографічного нарису та адресоване адвокатам, правникам, історикам, краєзнавцям і всім, хто цікавиться історією адвокатури та України. Автор — **Олександр Степаненко**, правозахисник, голова громадської організації «Гельсінська ініціатива-XXI», член правління Української Гельсінської Спілки з прав людини.

Нагадаємо, Науково-методичний центр досліджень адвокатури і права, який в системі НААУ реалізує завдання дослідження та популяризації історичної спадщини адвокатури, започаткував серію «Адвокатська біографістика» у 2016 році. До цього часу в серії вже були опубліковані монографії про визначних адвокатів: Степана Барана, Володимира Загайкевича, Володимира Бемка і Михайла Західного, Степана Федака.

Нове видання стало п'ятим томом серії та зосереджується на постаті Антіна Горбачевського (1856–1944), чия багатолітня адвокатська діяльність подана як приклад служіння праву, гідності людини, правді та закону.

Книга вибудувана як ретроспективний наратив і складається із сімнадцяти розділів: від дитячих та юнацьких років на Поділлі й навчання у Львові — до участі в політичних процесах Австро-Угорщини, розбудови ЗУНР, а також правничої й дипломатичної діяльності у вигнанні.

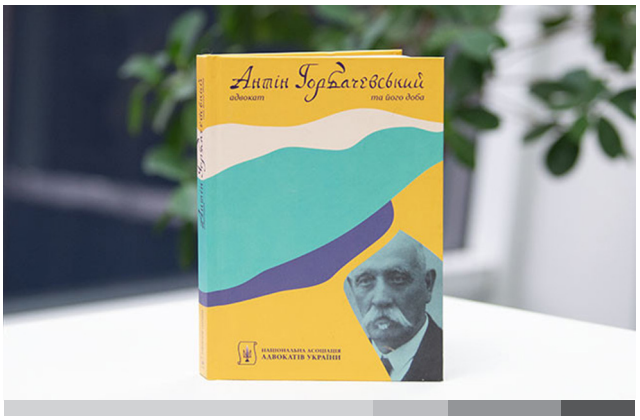

«Олександр Степаненко показав, як біографія Горбачевського відображає драматизм української історії кінця XIX — першої половини XX століття: здобуття державності та її втрату, легальну боротьбу за збереження українства у Польській державі та вимушену еміграцію. Серед акцентів видання — етична позиція правника, його роздуми про верховенство права й роль адвоката в часи політичної нестабільності, а також праця над розвитком українських правничих інституцій і правничої мови, — прокоментувала видання керівник Центру **Ірина Василик**. — *Звернення до постаті Антіна Горбачевського набуває особливої актуальності в період, коли адвокатура в Україні відстоює свою незалежність, а країна переживає випробування війною».*

У травні 2021 року під час відкриття Кабінету-музею адвокатури Чортківщини на стіні колишньої будівлі Окружного суду було встановлено меморіальну дошку на честь Антіна Горбачевського.

АДВОКАТСЬКИЙ ВНЕСОК 2026

Щорічний внесок на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування становитиме, як і раніше, один прожитковий мінімум для працездатних осіб згідно із Законом про держбюджет.

У 2026 році це **3328 гривень**.

Сплата внеску є професійним обов'язком адвоката. Виконати цей обов'язок необхідно **до 31 січня 2026 року** шляхом перерахування коштів двома платежами на банківські рахунки органів адвокатського самоврядування.

Він розподіляється між НААУ і радою адвокатів регіону відповідно до категорії, що враховує кількість діючих адвокатів РАР:

I категорія — до 999 адвокатів;

II категорія — від 1000 до 2999 адвокатів;

III категорія — від 3000 до 4999 адвокатів;

IV категорія — більше 5000 адвокатів.

№	Регіон	Категорія	% та сума на НААУ	% та сума на РАР
1	АР Крим	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
2	Вінницька область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
3	Волинська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
4	Дніпропетровська область	III категорія	40 % — 1331,2 грн	60 % — 1996,8 грн
5	Донецька область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
6	Житомирська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
7	Закарпатська область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
8	Запорізька область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
9	Івано-Франківська область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
10	Київська область	IV категорія	50 % — 1664,00 грн	50 % — 1664,00 грн
11	Кіровоградська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
12	Луганська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
13	Львівська область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
14	Миколаївська область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
15	Одеська область	III категорія	40 % — 1331,2 грн	60 % — 1996,8 грн
16	Полтавська область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
17	Рівненська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
18	Сумська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
19	Тернопільська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
20	Харківська область	II категорія	35 % — 1164,8 грн	65 % — 2163,2 грн
21	Херсонська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
22	Хмельницька область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
23	Черкаська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
24	Чернівецька область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
25	Чернігівська область	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн
26	м. Київ	IV категорія	50 % — 1664,00 грн	50 % — 1664,00 грн
27	м. Севастополь	I категорія	32,5 % — 1081,6 грн	67,5 % — 2246,4 грн

Радою адвокатів регіону може бути надана адвокату розстрочка сплати щорічного внеску, за умови внесення його рівними частками у першій декаді кожного кварталу поточного року. Рішення щодо надання розстрочки сплати щорічного внеску приймається радою адвокатів регіону за умови обґрунтованої і документально підтвердженої матеріальної неспроможності сплатити щорічний внесок одним платежем. До 31 грудня адвокати мали подати заяви, за результатами розгляду яких рада адвокатів регіону та Національна асоціація адвокатів України вирішують питання про звільнення, зменшення чи відтермінування сплати щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування.

РІШЕННЯ № 125

ПРО РОЗГЛЯД ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

«12» грудня 2025 року **с. Плав'я, Львівська обл.**

Рада адвокатів України, розглянувши у порядку доповіді Голови Ради адвокатів України Ізовітової Л. П. Дорожню карту з питань верховенства права, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»»;

враховуючи визначені Дорожньою картою завдання та строки, зокрема щодо розроблення та прийняття законопроєкту про вдосконалення правового регулювання адвокатської діяльності до IV кварталу 2026 року;

беручи до уваги, що Міністерство юстиції України у травні 2025 року оголосило про створення робочої групи із залученням органів адвокатського самоврядування для напрацювання відповідних змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», однак станом на день ухвалення цього рішення така робоча група Міністерством юстиції України фактично не утворена;

враховуючи рішення Ради адвокатів України № 100 від 17 жовтня 2025 року «Про затвердження Положення про особливості діяльності адвоката іноземної держави на території України», підготовлене з урахуванням положень Директиви Ради 77/249/ЄЕС від 22 березня 1977 року та Директиви Європейського Парламенту і Ради 98/5/ЄС від 16 лютого 1998 року;

беручи до уваги пропозиції членів Ради адвокатів України щодо удосконалення доступу до правничої професії шляхом запровадження професійного тестування із застосуванням цифрових технологій, що сприятиме підвищенню об'єктивності, прозорості та якості підготовки майбутніх адвокатів, а також подальшій диджиталізації процесів у сфері адвокатури;

враховуючи, що Національна асоціація адвокатів України в межах чинного законодавства вже впровадила низку змін, спрямованих на підвищення прозорості та передбачуваності дисциплінарних процедур, зокрема внесла зміни до Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України та ухвалила відповідні роз'яснення щодо застосування дисциплінарного законодавства;

беручи до уваги, що рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2015 року створено Вищу школу адвокатури Національної асоціації адвокатів України як структурний підрозділ НААУ, покликаний забезпечувати безперервне підвищення професійного рівня адвокатів, формування високих стандартів адвокатської діяльності та розвиток професійної спільноти адвокатів, у тому числі шляхом організації щорічного навчання не менше 15 годин для кожного адвоката відповідно до рішень Ради адвокатів України;

враховуючи, що адвокатура є незалежною самоврядною професійною інституцією, а тому контроль за використанням коштів органів адвокатського самоврядування здійснюється не зовнішніми державними органами, а створеними адвокатами незалежними ревізійними комісіями адвокатів регіонів та Вищою ревізійною комісією адвокатури, які відповідно до закону мають повноваження на проведення перевірок фінансової діяльності органів адвокатського самоврядування; при цьому така система внутрішнього незалежного аудиту повністю відповідає вимогам Дорожньої карти щодо забезпечення прозорості та належного фінансового контролю;

враховуючи, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює обов'язок органів адвокатського самоврядування звітувати перед З'їздом адвокатів України та конференціями адвокатів регіонів, проте не містить прямої вимоги щодо оприлюднення таких звітів, тоді як на виконання, зокрема, приписів Дорожньої карти Національною асоціацією адвокатів України, радами адвокатів

регіонів та кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури запроваджено практику щорічної публікації фінансових і статистичних звітів на офіційних вебсайтах, що забезпечує відкритість діяльності органів адвокатського самоврядування при збереженні їх інституційної незалежності;

беручи до уваги, що адвокатура є незалежною професійною інституцією, органи адвокатського самоврядування якої відповідно до закону є підзвітними насамперед адвокатській спільноті, водночас практика оприлюднення Національною асоціацією адвокатів України, радами адвокатів регіонів та кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури щорічних фінансових і статистичних звітів у відкритому доступі свідчить про належний рівень відкритості адвокатури та її готовність до підвищення прозорості діяльності;

беручи до уваги зведені звіти Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України за 2022 рік — перше півріччя 2025 року, які свідчать про істотне зростання кількості випадків порушення гарантій адвокатської діяльності, зокрема з боку територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, включаючи недопуск адвокатів до клієнтів, застосування фізичного та психологічного насильства, спроби ототожнення адвоката з клієнтом і використання незаконної мобілізації як засобу тиску на адвокатів;

враховуючи, що Національна асоціація адвокатів України та її Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності протягом 2022 — 2025 років послідовно здійснюють комплекс заходів із захисту прав адвокатів, у тому числі звернення до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, профільних міністерств, ініціювання законопроєктів щодо надання адвокатам відстрочки та бронювання під час мобілізації, проведення всеукраїнських нарад і переговорів з органами державної влади, що підтверджує пріоритетність для НААУ напряму посилення гарантій адвокатської діяльності;

усвідомлюючи, що реальне забезпечення гарантій незалежності адвокатів та ефективний захист адвокатів від переслідувань, залякувань і незаконних обмежень під час виконання ними професійних обов'язків є ключовою передумовою дотримання конституційного права на правничу допомогу, функціонування правосуддя та виконання Україною зобов'язань у межах Дорожньої карти з питань верховенства права;

беручи до уваги, що 11 — 12 березня 2025 року Комітет міністрів Ради Європи на 1522-му засіданні ухвалив Конвенцію про захист професії адвоката (далі — Конвенція), яка спрямована на посилення захисту професії адвоката і права здійснювати цю професію незалежно і без дискримінації, неправомірних перешкод або втручання, а також без нападів, погроз, переслідувань або залякувань;

враховуючи, що Конвенція, зокрема, встановлює обов'язок держав забезпечити незалежність і самоврядність професійних асоціацій адвокатів (стаття 4), закріплює професійні права адвокатів (стаття 6), у тому числі право на доступ до клієнтів, конфіденційність спілкування та заборону їх ототожнення з клієнтами, визначає вимоги до дисциплінарних проваджень (стаття 8) та передбачає спеціальні заходи захисту адвокатів від посягань і неправомірних втручань (стаття 9), а також створює механізм моніторингу виконання Конвенції (Група експертів із захисту професії адвоката — ГРАВО, Комітет Сторін; статті 10 — 15);

беручи до уваги, що Україна станом на дату ухвалення цього рішення ще не ратифікувала Конвенцію, однак Національна асоціація адвокатів України здійснила її переклад українською мовою для використання адвокатською спільнотою та органами державної влади, а також що закріплені в Конвенції стандарти повністю відповідають курсу України на зміцнення верховенства права та є важливими орієнтирами для реформування адвокатури і посилення гарантій адвокатської діяльності; усвідомлюючи, що імплементація положень Конвенції є важливою складовою виконання Дорожньої карти з питань верховенства права у частині, що стосується адвокатури, та забезпечення ефективної реалізації конституційного права кожного на професійну правничу допомогу;

враховуючи, що відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 475-р Національна асоціація адвокатів України визначена співвиконавцем заходів Дорожньої карти у частині, що стосується адвокатури; керуючись статтями 55, 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Положенням про Раду адвокатів України, Регламентом Ради адвокатів України, **вирішила**:

1. Створити на базі Національної асоціації адвокатів України робочу групу з виконання Дорожньої карти з питань верховенства права у частині реформування адвокатури, враховуючи статус Національної асоціації адвокатів України як співвиконавця заходів Дорожньої карти, визначений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р.

До складу робочої групи запросити представників Міністерства юстиції України, органів адвокатського самоврядування всіх рівнів, наукової спільноти, представників європейських адвокатур та Ради адвокатських і правничих товариств Європи (ССВЕ).

2. Затвердити Програму виконання Дорожньої карти з питань верховенства права (додається) та визначити її основним документом, який використовується робочою групою, створеною відповідно до пункту 1 цього рішення.

3. З метою належної організації реалізації пунктів 1 і 2 цього рішення доручити Голові Національної асоціації адвокатів України та Голові Ради адвокатів України у визначений строк:

3.1. затвердити персональний склад робочої групи;

3.2. забезпечити організаційне, експертне та методичне забезпечення її діяльності;

3.3. за результатами роботи робочої групи подати на розгляд Ради адвокатів України узагальнені пропозиції щодо виконання Дорожньої карти та пропозиції до змін законодавства про адвокатуру і актів адвокатського самоврядування.

4. Визначити посилення гарантій адвокатської діяльності та захисту адвокатів пріоритетним напрямом виконання Дорожньої карти з питань верховенства права у частині, що стосується адвокатури, та доручити робочій групі, створеній відповідно до пункту 1 цього рішення:

4.1. проаналізувати відповідність чинних гарантій незалежності адвокатів і органів адвокатського самоврядування, механізмів захисту адвокатів у кримінальному провадженні та процедур реагування на порушення професійних прав адвокатів вимогам Конституції України, законодавства України, практиці Європейського суду з прав людини та стандартам, передбаченим Конвенцією про захист професії адвоката;

4.2. підготувати пропозиції щодо змін до законодавства України та актів адвокатського самоврядування, спрямованих на уточнення та розширення гарантій адвокатської діяльності, запобігання ототожненню адвокатів із клієнтами, недопущення використання процедур мобілізації як засобу тиску на адвокатів, посилення процесуальних запобіжників під час проведення слідчих (розшукових) дій щодо адвокатів, а також удосконалення механізмів оперативного реагування органів адвокатського самоврядування на порушення професійних прав адвокатів;

4.3. подати узагальнені пропозиції, зазначені у підпунктах 4.1 — 4.2 цього пункту, на розгляд Ради адвокатів України для подальшого внесення їх у встановленому порядку до органів державної влади та використання під час виконання Дорожньої карти.

5. Визнати Вищу школу адвокатури Національної асоціації адвокатів України ключовим інституційним інструментом забезпечення безперервного професійного розвитку адвокатів, імплементації міжнародних стандартів, зокрема Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката, та підвищення якості

правничої допомоги. Доручити Вищій школі адвокатури НААУ у взаємодії з робочою групою, створеною відповідно до пункту 1 цього рішення:

5.1. розробити та впровадити спеціальні навчальні модулі з питань гарантій адвокатської діяльності, стандартів Конвенції про захист професії адвоката, Дорожньої карти з питань верховенства права, а також цифрових інструментів у діяльності адвокатів;

5.2. щороку готувати для Ради адвокатів України узагальнену інформацію про стан виконання адвокатами обов'язку щодо підвищення професійного рівня, типові проблеми та пропозиції щодо вдосконалення системи безперервної освіти адвокатів.

6. Визнати Конвенцію Ради Європи про захист професії адвоката ключовим міжнародним стандартом у сфері гарантій адвокатської діяльності та орієнтиром для подальшого реформування національного законодавства про адвокатуру та актів адвокатського самоврядування, а також для діяльності органів адвокатського самоврядування щодо захисту прав адвокатів.

7. Доручити Голові Національної асоціації адвокатів України та Голові Ради адвокатів України за результатами роботи робочої групи підготувати та направити в установленому порядку до Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України звернення щодо необхідності якнайшвидшого підписання та ратифікації Україною Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката, а також щодо імплементації її положень у національне законодавство.

8. Секретарю Ради адвокатів України забезпечити направлення копії цього рішення та Програми, що додається, радам адвокатів регіонів, Кабінету Міністрів України та Міністерству юстиції України, а також поінформувати зазначені органи про наявність українського перекладу Конвенції, здійсненого Національною асоціацією адвокатів України.

Голова Ради адвокатів України **/підпис/** **Лідія ІЗОВІТОВА**

Секретар Ради адвокатів України **/підпис/** **Ігор КОЛЕСНИКОВ**

Додаток
до рішення Ради адвокатів України № 125
від «12» грудня 2025 року

ПРОГРАМА ВИКОНАННЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ця Програма розроблена з метою забезпечення виконання заходів, визначених Дорожньою картою з питань верховенства права, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, у частині, що стосується реформування адвокатури, та узгоджена з рішенням Ради адвокатів України від 12 грудня 2025 року.

Програма визначає комплекс організаційних, методичних і нормативних заходів, спрямованих на:

— підвищення прозорості, підзвітності та ефективності органів адвокатського самоврядування;
— удосконалення механізмів доступу до професії адвоката;

— упровадження сучасних цифрових інструментів у діяльність адвокатури;

— зміцнення незалежності адвокатури як професійної самоврядної інституції;

— забезпечення приведення діяльності адвокатури України у відповідність до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи;

— сприяння імплементації в Україні Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката шляхом наближення законодавства про адвокатуру та актів адвокатського самоврядування до стандартів цієї Конвенції.

II. ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ

Реалізація Програми ґрунтується на таких принципах:

1. Незалежність адвокатури.

Адвокатура є незалежною професійною самоврядною інституцією, діяльність якої не підпорядковується органам державної влади. Усі зміни та заходи Дорожньої карти повинні здійснюватися з повним дотриманням гарантій незалежності адвокатів і органів адвокатського самоврядування.

2. Самоврядність і відповідальність перед адвокатською спільнотою.

Органи адвокатського самоврядування звітують перед З'їздом адвокатів України та конференціями адвокатів регіонів. Публічне оприлюднення звітності здійснюється добровільно як прояв відкритості, а не як форма підпорядкованості державі.

3. Прозорість та відкритість.

Забезпечується підтримання практики щорічного оприлюднення фінансових і статистичних звітів органів адвокатського самоврядування на офіційних вебресурсах.

4. Внутрішній незалежний фінансовий контроль.

Фінансова діяльність органів адвокатського самоврядування перевіряється незалежними ревізійними комісіями адвокатів регіонів і Вищою ревізійною комісією адвокатури. Ці інститути становлять внутрішню систему незалежного аудиту адвокатури, передбачену логікою Дорожньої карти.

5. Європейські стандарти.

Усі заходи спрямовані на приведення діяльності адвокатури у відповідність до Директив ЄС, рекомендацій Ради Європи, практики ССВЕ.

6. Цифрові рішення в адвокатурі.

У процесах доступу до професії, підвищення кваліфікації та внутрішньої комунікації органів адвокатського самоврядування передбачається впровадження сучасних цифрових рішень, з урахуванням потреб адвокатури та забезпечення безпеки інформації.

III. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ

1. Розроблення пропозицій щодо проєкту змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

1.1. Забезпечити підготовку узагальнених пропозицій щодо змін до законодавства про адвокатуру з урахуванням:

— вимог Дорожньої карти;

— європейських стандартів (Директиви 77/249/ЄЕС та 98/5/ЄС);

— практики дисциплінарних органів НААУ;

— потреб у модернізації доступу до професії та підвищення рівня довіри до адвокатури.

1.2. Забезпечити участь робочої групи, створеної при Національній асоціації адвокатів України, у розробленні пропозицій щодо структури оновленого закону.

2. Доступ до професії та професійне тестування

2.1. Опрацювати концепцію запровадження єдиного цифрового професійного тестування для осіб, які мають намір набути право на заняття адвокатською діяльністю, передбачивши спеціальні умови проходження тестування для осіб з інвалідністю, зокрема осіб з порушеннями зору, відповідно до принципів доступності та розумного пристосування.

2.2. Підготувати пропозиції щодо:

— уніфікації підходів до стажування;
— удосконалення іспитових процедур;
— захисту цифрових даних та забезпечення прозорості процесу тестування.

3. Дисциплінарні процедури та підвищення стандартів відповідальності

3.1. Забезпечити узагальнення та нормативне оформлення вже впроваджених НААУ змін:

— оновлення процедур Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;
— оприлюднення роз'яснень та практики;
— підвищення передбачуваності дисциплінарних рішень.

3.2. Підготувати пропозиції щодо подальшого удосконалення дисциплінарного законодавства та приведення його у відповідність до кращих європейських практик.

4. Прозорість та підзвітність

4.1. Забезпечити щорічне оприлюднення:

— фінансових звітів;
— статистичних звітів;
— річних аналітичних оглядів діяльності органів самоврядування.

4.2. Удосконалити структуру звітів з метою забезпечення їх більшої інформативності та доступності.

5. Незалежний фінансовий контроль та внутрішній аудит

5.1. Підготувати пропозиції щодо посилення ролі та процедур роботи ревізійних комісій всіх рівнів.

5.2. Забезпечити належну взаємодію між:

— ревізійними комісіями адвокатів регіонів;
— Вищою ревізійною комісією адвокатури;
— робочою групою НААУ;
— органами адвокатського самоврядування.

5.3. Сформувати узагальнені стандарти внутрішнього аудиту адвокатури, що відповідають вимогам Дорожньої карти та приписам європейського законодавства.

6. Європейська інтеграція адвокатури України

6.1. Забезпечити участь у спільних заходах із CCBE та європейськими адвокатурами.

6.2. Підготувати пропозиції щодо імплементації кращих практик ЄС у:

— системі самоврядування;
— доступі до професії;
— дисциплінарних механізмах;
— етичних стандартах.

7. Взаємодія адвокатури і держави

7.1. Здійснити спільні заходи з Урядом України на виконання Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року.

7.2. Здійснювати належну взаємодію із суб'єктами управління та забезпечення системи безоплатної правничої допомоги в Україні:

— підготувати пропозиції щодо удосконалення законодавства, яке регулює функціонування системи безоплатної правничої допомоги;

— розробити концепцію єдиного уніфікованого порядку залучення адвокатів до надання безоплатної правничої допомоги на засадах рівності, прозорості та інтероперабельності автоматичних баз даних Національної асоціації адвокатів України;

— здійснювати системний контроль за незалежністю адвокатів, які залучаються до надання безоплатної правничої допомоги, дотримання гарантій їх професійної діяльності, а також права на гідну та своєчасну оплату праці в системі безоплатної правничої допомоги;

— здійснювати контроль та вживати інші заходи забезпечення можливості здійснення представниками адвокатури в Наглядовій Раді Координаційного центру з надання правничої допомоги функцій члена Наглядової Ради Координаційного центру з надання правничої допомоги.

8. Комунікація та інформування адвокатської спільноти

8.1. Забезпечити регулярне інформування адвокатів щодо:

— ходу реалізації Програми;

— планованих змін;

— ухвалених рішень та нормативних оновлень.

8.2. Передбачити проведення тематичних заходів, обговорень, круглих столів.

9. Впровадження сучасних цифрових рішень в адвокатурі

9.1. Створити концепцію цифровізації процедур та сервісів Національної асоціації адвокатів України.

9.2. Опрацювати концепцію оцифрування архівів та інших паперових баз даних, які наявні в системі органів адвокатського самоврядування.

9.3. Розробити модель функціонального забезпечення Єдиного реєстру адвокатів України можливістю автоматичного розподілу доручень на надання безоплатної вторинної правничої допомоги серед адвокатів відповідного регіону, які виявили бажання надавати таку правничу допомогу.

10. Посилення гарантій адвокатської діяльності та захисту адвокатів

10.1. Провести комплексний аналіз чинних гарантій адвокатської діяльності, передбачених Конституцією України, кримінальним процесуальним законодавством, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими актами, з урахуванням зведених звітів Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ за 2022 рік — перше півріччя 2025 року щодо системних порушень гарантій адвокатської діяльності, у тому числі з боку територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

10.2. Підготувати пропозиції щодо:

— уточнення та розширення переліку гарантій адвокатської діяльності, включно із недоторканністю адвокатської таємниці, захистом адвокатських файлів та цифрових комунікацій;

— посилення процесуальних запобіжників щодо втручання в адвокатську діяльність, зокрема під час затримання адвокатів, проведення обшуків, тимчасового доступу до речей і документів, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів примусу щодо адвокатів;

— запровадження спеціальних гарантій недопущення використання мобілізаційних процедур як засобу тиску на адвокатів у зв'язку з їх професійною діяльністю.

10.3. Розробити і затвердити стандартизовані процедури оперативного реагування органів адвокатського самоврядування на повідомлення про порушення професійних прав адвокатів (у тому числі в приміщеннях ТЦК та СП): алгоритми дій рад адвокатів регіонів, Комітету НААУ, механізми комунікації з правоохоронними органами, Омбудсманом, командуванням Збройних Сил України та іншими органами влади.

10.4. Запровадити систему регулярного збору, узагальнення та щорічного оприлюднення Національною асоціацією адвокатів України узагальненої (знеособленої) інформації про випадки порушення гарантій адвокатської діяльності та вжиті заходи реагування, як один із індикаторів виконання Дорожньої карти.

10.5. Забезпечити проведення на базі Вищої школи адвокатури НААУ, рад адвокатів регіонів та Комітету НААУ навчальних заходів для адвокатів щодо гарантій адвокатської діяльності, практики Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються адвокатів, та алгоритмів дій у випадку перешкоджання професійній діяльності, з обов'язковим включенням таких модулів до програм підвищення кваліфікації.

10.6. Підготувати та підтримувати у взаємодії з народними депутатами України законодавчі ініціативи щодо надання адвокатам права на відстрочку та бронювання під час мобілізації, визначення НААУ як критично важливої для забезпечення функціонування системи правосуддя організації, а також щодо посилення відповідальності за порушення гарантій адвокатської діяльності.

10.7. Посилити співпрацю з міжнародними професійними організаціями (зокрема ССВЕ та європейськими адвокатурами) щодо моніторингу випадків порушення прав адвокатів в Україні, залучення міжнародного експертного потенціалу до вдосконалення гарантій адвокатської діяльності та використання міжнародних механізмів реагування на грубі порушення.

11. Підвищення професійного рівня адвокатів та розвиток системи безперервної освіти

11.1. Забезпечити подальший розвиток системи обов'язкового щорічного підвищення професійного рівня адвокатів, стажерів та помічників адвокатів, що реалізується Національною асоціацією адвокатів України через Вищу школу адвокатури НААУ та інші акредитовані провайдери, із збереженням мінімального обсягу навчання не менше 15 годин на рік для кожного адвоката та узгодженням цієї системи з вимогами Дорожньої карти і міжнародних стандартів.

11.2. Підтвердити, що встановлений Радою адвокатів України обсяг щорічного навчання для адвокатів є співмірним із вимогами до суддів та прокурорів і спрямований на забезпечення якісної правничої допомоги як елементу конституційного права на захист.

11.3. Передбачити подальше впровадження цифрових форматів підвищення кваліфікації (онлайн-курси, вебінари, дистанційні програми Вищої школи адвокатури НААУ), із забезпеченням доступності таких форматів для осіб з інвалідністю, зокрема осіб з порушеннями зору, відповідно до принципів розумного пристосування.

11.4. Забезпечити щорічне інформування Ради адвокатів України Вищою школою адвокатури НААУ про стан виконання адвокатами обов'язку підвищення професійного рівня, типові порушення та заходи, вжиті для їх усунення, для врахування цих даних при виконанні Дорожньої карти.

11.5. Розробити пропозиції щодо подальшої гармонізації змісту програм підвищення кваліфікації адвокатів із стандартами Європейського Союзу та Ради Європи, зокрема щодо спеціалізованих курсів із питань верховенства права, прав людини, європейського права та цифрової трансформації правосуддя.

11.6. Забезпечити включення до програм Вищої школи адвокатури НААУ обов'язкових тематичних блоків щодо: гарантій адвокатської діяльності та практики їх захисту; положень Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката; стандартів ЄСПЛ щодо ролі адвоката; етичних стандартів та цифрової трансформації правничої допомоги.

12. Імплементація Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката

12.1. Провести системний правовий аналіз положень Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката та їх співвідношення з Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», кримінальним процесуальним законодавством та іншими актами, що регулюють гарантії адвокатської діяльності, із залученням представників Комітету НААУ із захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

12.2. Підготувати узагальнені пропозиції щодо приведення законодавства України та актів органів адвокатського самоврядування у відповідність до стандартів Конвенції, зокрема щодо:

— незалежності та самоврядності професійних асоціацій адвокатів (стаття 4 Конвенції);

— професійних прав адвокатів — доступу до клієнтів, конфіденційності спілкування, заборони ототожнення адвокатів із клієнтами, гарантій від необґрунтованої цивільної чи кримінальної відповідальності за добросовісні процесуальні дії (стаття 6);

— вимог до дисциплінарних проваджень щодо адвокатів, у тому числі незалежності дисциплінарних органів, дотримання стандартів справедливого судового розгляду та пропорційності дисциплінарних стягнень (стаття 8);

— застосування заходів захисту адвокатів — доступу до адвоката у разі позбавлення волі, гарантій під час обшуків, вилучення документів та даних, оперативного розслідування нападів на адвокатів (стаття 9).

12.3. Розробити проєкти звернень від Національної асоціації адвокатів України до Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо приєднання України до Конвенції (підписання і ратифікація) та визначення імплементації її положень одним із пріоритетів державної політики у сфері верховенства права.

12.4. Забезпечити, щоб під час розроблення робочою групою змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та внутрішніх актів адвокатського самоврядування положення Конвенції використовувалися як мінімальний стандарт захисту адвокатів і професійних асоціацій адвокатів.

12.5. Після приєднання України до Конвенції забезпечити участь представників Національної асоціації адвокатів України в роботі механізмів моніторингу виконання Конвенції (Групи експертів із захисту професії адвоката — ГРАВО та Комітету Сторін), а також у підготовці національних доповідей.

12.6. Включити питання змісту та стандартів Конвенції до обов'язкових програм підвищення кваліфікації адвокатів, стажерів та помічників адвокатів, зокрема у Вищій школі адвокатури НААУ, як складову модулів з гарантій адвокатської діяльності та міжнародних стандартів захисту адвокатів.

IV. КООРДИНАЦІЯ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Координація виконання Програми здійснюється робочою групою при Національній асоціації адвокатів України, створеною відповідно до рішення Ради адвокатів України.

Робоча група:

— готує пропозиції щодо змін до законодавства;

— організовує консультації з профільними органами та міжнародними партнерами;

— готує проміжні та підсумкові звіти для Ради адвокатів України.

V. СТРОКИ ВИКОНАННЯ

Строк реалізації Програми — до III кварталу 2026 року, відповідно до Дорожньої карти та рішення Ради адвокатів України.

VI. ПІДСУМКОВІ ПОЛОЖЕННЯ

Результати виконання Програми підлягають щорічному розгляду на засіданні Ради адвокатів України з подальшим оприлюдненням узагальненої інформації.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛИСТОПАД — ГРУДЕНЬ 2025 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За період з **20 листопада** по **20 грудня** представники Комітету забезпечили участь у **11** слідчих (розшукових) діях — обшуках. Окрім цього, було **розглянуто 6 звернень** адвокатів.

2 грудня опубліковано статтю члена Комітету **Євгена Пеліхоса** на тему «Як суди нехтують рівністю прав громадян лише тому, що вони знаходяться за кордоном»».

Як усі люди згідно зі ст. 21, 24 Конституції є рівними у своїх правах і свободах, так само і кримінальний процес в Україні, який регламентований нормами КПК, гарантує його учасникам рівність перед законом і судом незалежно від раси, політичних чи релігійних переконань. Утім, на практиці адвокати регулярно стикаються із випадками обмеження прав підозрюваних чи обвинувачених, провадження щодо яких здійснюється in absentia.

З огляду на практику, встановлено низку інститутів кримінального провадження, які або неоднозначно врегульовані законодавцем або за тих чи інших обставин не дозволяють забезпечити в повній мірі права підозрюваних / обвинувачених під час провадження, як на досудовому розслідуванні, так і під час судового розгляду.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rxbqoq.

Наказ Ужгородського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки про призов адвоката на військову службу, якому напередодні скасували відстрочку, визнано протиправним та скасовано.

Таке рішення у справі № 260/6813/25 сьогодні, 28 листопада, ухвалив Закарпатський окружний адміністративний суд.

Нагадаємо, адвоката, який спеціалізувався на захисті прав колишніх працівників поліції, затримали 21 липня у приміщенні райвідділу поліції під час ознайомлення з матеріалами службових розслідувань за адвокатським запитом. Працівники ТЦК заблокували йому вихід, зажадали військово-облікові документи та, попри надану довідку про чинну відстрочку від мобілізації, примусово доставили до територіального центру.

У ТЦК адвоката кілька годин утримували без пояснень, відмовляючись назвати підстави затримання. Він звернувся на урядову гарячу лінію Міністерства оборони та викликав поліцію, однак реакції не було. Увечері йому запропонували пройти військово-лікарську комісію. Згодом адвокат дізнався, що ТЦК того ж дня ухвалив протокольне рішення про скасування відстрочки.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/belepi.

Комітет НААУ підготував зведений звіт про порушення професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності з боку територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки за період з 2022 року до першого півріччя 2025 року.

Документ містить статистику звернень, опис зафіксованих інцидентів та огляд заходів реагування органів адвокатського самоврядування.

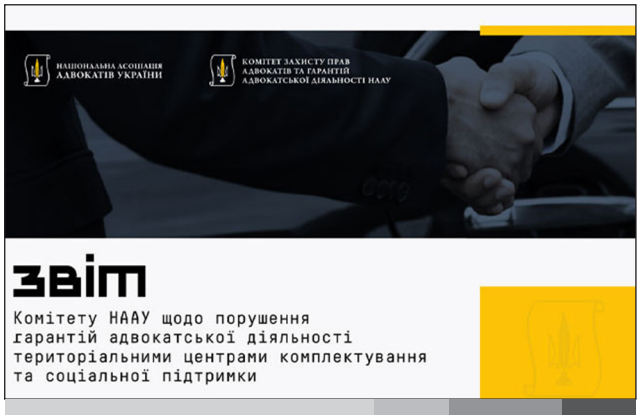

За даними Комітету НААУ, у 2022 році було зафіксовано один випадок порушення гарантій адвокатської діяльності з боку ТЦК та СП, у 2023 році — вже вісім таких епізодів. У 2024 році кількість задокументованих порушень зросла до 24, а за перше півріччя 2025 року Комітет констатував ще 9 епізодів. Паралельно зростала й кількість звернень адвокатів щодо порушення їхніх прав: від 59 у 2022 році до 98 у 2023 році, 86 — у 2024 році та 43 звернень за перші шість місяців 2025 року.

Найпоширенішим порушенням гарантій адвокатської діяльності є недопуск адвоката до клієнта у приміщеннях ТЦК та СП, попри пряму гарантію на отримання правничої допомоги, передбачену статтею 59 Конституції. Також серед зафіксованих інцидентів — затримання адвокатів під час надання правничої допомоги, спроби «силової мобілізації» захисників, вручення їм повісток у відповідь на зайняття правової позиції, застосування фізичної сили та перешкоджання доступу до клієнтів. Окремі випадки супроводжувалися заподіянням тілесних ушкоджень адвокатам і тривалим утриманням громадян у приміщеннях ТЦК.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ccxihg.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

19 листопада опубліковано статтю представника НААУ в Угорщині (м. Будапешт) **Віктора Ясевіна** на тему «Перехід на ePhyto HUB обмежив права українських експортерів?».

Після переходу України на електронний обмін фітосанітарними сертифікатами через систему ePhyto HUB Держпродспоживслужба припинила видачу паперових документів для експорту до ЄС. Постало питання: чи може експортер отримати власний примірник сертифіката?

У лютому 2025 року Україна офіційно приєдналась до міжнародної централізованої інформаційної системи ePhyto HUB, що забезпечує обмін електронними фітосанітарними сертифікатами між країнами. Нині до системи підключено 148 держав, серед яких — усі країни Європейського Союзу.

Нагадаємо, згідно із законодавством продукція рослинного походження та інші товари, що підлягають фітосанітарному контролю (такі товари визначені як об'єкти регулювання у постанові Кабінету Міністрів від 15.11.2019 № 1177), можуть вивозитися за межі митної території України лише у супроводі фітосанітарного сертифіката. Він видається:

— у паперовій формі — якщо цього вимагають фітосанітарні заходи країни призначення;

— в електронній формі — якщо країна призначення приєднана до системи ePhyto HUB та не потребує паперового документа.

Після отримання листа Європейської Комісії про прийняття країнами ЄС виключно електронних фітосанітарних сертифікатів (ePhyto), Держпродспоживслужба України оголосила, що з 1 листопада припиняється видача сертифікатів у паперовій формі для експорту продукції до держав ЄС. Відтепер сертифікати оформлюються лише в електронному вигляді через автоматизовану систему «Phytosanitary Inspection System», інтегровану з ePhyto HUB, а експортерам повідомляються лише номер і дата оформленого документа.

Така зміна спричинила появу нової проблеми: експортери фактично втратили можливість отримати власний (електронний чи паперовий) примірник сертифіката. На руках у них залишається лише інформація про номер і дату видачі. Це створює труднощі, коли сертифікат потрібен контрагентам або для транзиту через країни, не підключені до ePhyto HUB.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/efssqh.

25 листопада опубліковано статтю представника НААУ в Угорщині (м. Будапешт) **Віктора Ясевіна** на тему «Проблемні питання зняття з контролю за дотримання граничних строків розрахунків за операціями з експорту товарів».

У статті розглянуто особливості припинення зобов'язань між сторонами шляхом зарахування

зустрічних однорідних вимог, досліджено проблемні питання зняття з контролю за дотриманням граничних строків розрахунків за операціями з експорту товарів. Окрема увага приділена питанням визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення про накладання штрафу та пені.

Під час дії воєнного стану в Україні надважливим залишається забезпечення стабільного функціонування економіки країни, у тому числі підтримання активної зовнішньоекономічної діяльності резидентів щодо експорту та імпорту товарів.

Законом України «Про валюту і валютні операції» № 2473 від 21.06.2018 встановлено загальні правила розрахунків при здійсненні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності експортно-імпортних операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до п. 14-2 постанови Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24.02.2022 (у редакції зі змінами, внесеними згідно з постановою НБУ № 22 від 16.02.2024) (норми якої є нормами спеціальної дії на період запровадження воєнного стану на території України), граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів становлять 180 календарних днів та застосовуються до операцій, здійснених з 5 квітня 2022 року.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/whcxzg.

21 листопада у приміщенні Faculty of Advocates, однієї з найстаріших адвокатських інституцій Європи, відбулася фахова дискусія «Війна в Україні та верховенство права». Захід об'єднав провідних українських і британських правників, які обговорили ключові виклики для систем правосуддя в умовах війни, агресії та загроз демократії.

У дискусії взяли участь представник НААУ у Сполученому Королівстві **Олександр Черних**, доктор юридичних наук, викладач права Університету Глазго **Лариса Жданкіна**, професор факультету права Університету Едінбургу **Стефен Неф**. Організаторами події виступили **Kenneth Young та Rob Marrs**, які створили майданчик для професійного діалогу щодо ролі права у протидії сучасним викликам.

О. Черних окреслив спектр загроз, з якими щодня стикається українська юридична спільнота: тиск на суди та адвокатуру, корупційні ризики, обстріли й ракетні удари, енергетичну нестабільність, а також інформаційний тиск з боку медіа та блогерів. Він підкреслив, що попри ці чинники, адвокати продовжують забезпечувати доступ до правосуддя та дотримання прав людини.

Окрему увагу адвокат приділив ухваленій Радою Європи Конвенції про захист професії адвоката — першому міжнародному документу, що закріплює незалежність адвокатів, конфіденційність адвокат — клієнт, свободу доступу до професії та посилення ролі професійного самоврядування. Він наголосив на ключовому внеску України у розробку документа, зокрема на участі заступника голови НААУ, РАУ **Валентина Гвоздія**.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/amspck.

12 грудня опубліковано статтю представника НААУ в Республіці Португалія (м. Лісабон) **Віктора Архіпова** на тему «Шість нотаріальних послуг, які в Португалії можуть надавати адвокати».

У Португалії на 10,5 мільйона населення припадає лише близько 400 нотаріальних контор, тому частину дій дозволили виконувати адвокатам. Для українців, які живуть тут через війну, це важлива підказка, до кого звертатися по документи.

У 2006 році в Португалії стартувала державна програма Simplex, мета якої — спростити бюрократичні процедури та перевести якомога більше послуг у спрощені й електронні форми. Одним з її наслідків стало те, що оформлення деяких важливих документів (зокрема договорів купівлі-продажу нерухомості та довіреностей) дозволили здійснювати не лише нотаріусам у формі публічного акта, а й адвокатам у формі автентифікованого приватного документа.

Відповідні повноваження адвокатів були закріплені, зокрема, ст. 38 декрету-закону від 29.03.2006 № 76-A/2006, зміненою декретом-законом від 17.01.2007 № 8/2007, а також декретом-законом від 4.07.2008 № 116/2008, який дозволив здійснювати операції з нерухомістю за принципом «єдиного вікна» на підставі засвідченого приватного документа.

Окремо в країні діє державна установа «Інститут нотаріусів та регістрів», де працюють державні нотаріуси. Вони зосереджені не на посвідченні приватних правочинів, а на загальнонаціональних послугах: оформленні карток громадянина, паспортів, громадянства, реєстрації актів цивільного стану, майна, транспортних засобів, судів, комерційних та корпоративних організацій.

Але виключно нотаріуси мають право посвідчувати заповіти, спадщину, протести, встановлення фактів.

У цьому контексті важливо розрізняти два ключові поняття. Escritura Pública (публічний акт) — це традиційна форма нотаріального оформлення, яку складає лише нотаріус. Він діє як носій делегованих публічних повноважень, забезпечує «публічну віру» акта, а оригінал зберігається в національному архіві; на документі ставиться рельєфна печатка нотаріуса з державним гербом.

Documento Particular Autenticado (автентифікований приватний документ) — це документ, який спочатку є приватним (складений сторонами), але набуває такої ж юридичної сили, як і публічний акт, завдяки процедурі аутентифікації, проведеній уповноваженою особою — адвокатом; оригінал зберігається в архіві адвоката, а на документі проставляється його печатка з номером професійного свідоцтва.

Для практики це означає, що для правочинів з нерухомістю та довіреностей, які потребують офіційного завірення для третіх осіб та реєстрації, можна обрати один із двох рівнозначних за силою шляхів: звернутися до нотаріуса й оформити Escritura Pública або звернутися до адвоката й оформити Documento Particular Autenticado.

Кожний з цих документів має однакову юридичну силу і дозволяє зареєструвати перехід права власності в Реєстрі нерухомості Португалії. В Португальській Республіці ні приватні нотаріуси, ні адвокати не мають доступу до реєстрів, перехід права власності реєструють тільки державні нотаріуси на підставі вищезгаданих документів.

У межах цієї моделі закон і наділяє адвокатів, зареєстрованих в Ордені адвокатів Португалії, низкою конкретних повноважень з посвідчення документів, які далі розглядаються окремо.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ecbbdf.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

30 листопада Андрій Шабельніков, голова Комітету, взяв участь у програмі Віктора Коренівського. Він розповів про ставки податків ФОП, а також дав оцінку економічної політики і стратегії в Україні. Під час програми було проаналізовано чергове підвищення

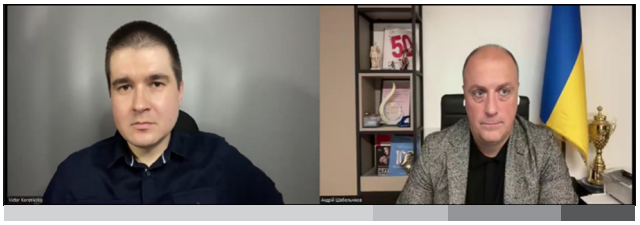

податків у 2025 році та збільшення адміністративного тиску на бізнес. За його словами, найважливішим наслідком стала рекордна кількість закриття ФОП та падіння підприємницької діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/sswnry.

2 грудня у Києві відбувся III Legal Anti-Corruption Forum, організований видавництвом «Юридична практика» спільно з Асоціацією українських корпоративних радників (АУКР). Захід став платформою для обговорення пріоритетних напрямів антикорупційної політики, її впливу на бізнес та оновлення правозастосовних механізмів. Головними темами стали кримінально-правові інструменти протидії корупції та їх ефективність, практика НАЗК у сфері перевірок та оцінювання ризиків, цивільна конфіскація та правові межі її застосування, потреба бізнесу

в передбачуваності, комплаєнсіта правовій безпеці, а також роль антикорупційних механізмів у відбудові країни та формуванні інвестиційної привабливості. Як учасник, до події долучився також Андрій Шабельніков, голова Комітету, який за підсумками форуму відзначив: «Формування дієвого антикорупційного середовища вимагає не лише законодавчих рішень, а й стабільності інституцій та послідовності їх роботи. Антикорупційна політика не може бути точковою. Її сила — у системності, узгодженості та незалежності інституцій. Саме це визначатиме темпи відбудови та якість бізнес-клімату».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/kntfuz.

26 листопада в інтернет-виданні Borg Expert вийшло інтерв'ю Голови Комітету Андрія Шабельнікова. Він проаналізував, як податкові новації впливають на бізнес-клімат. Крім того, під час інтерв'ю було проаналізовані податки на маркетплейси та мораторій на безпідставні податкові перевірки.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lt/djvblx.

2 грудня було опубліковано новину про конференцію «Кривий Ріг 250: регіональний полюс зростання в умовах відновлення і відбудови України». На заході голова Комітету НААУ Андрій Шабельніков наголосив, що інвестори передусім оцінюють передбачуваність рішень, захист інвестицій та ефективність процедур. Люксембург спрямовує на програму розвитку регіону близько 1 % свого ВВП, фокусуючись на освіті, підприємництві, енергетичній стійкості та розбудові управлінських компетенцій.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/tvimmx.

10 грудня було опубліковано новину про воркшоп «Дотримання вимог ПВК/ФТ для нотаріусів та адвокатів — баланс між зобов'язаннями та професійною таємницею», який відбувся за участю НААУ спільно з компанією DAI Global за підтримки Агентства Великої Британії. На заході голова Комітету НААУ Андрій Шабельніков представив позицію асоціації щодо

застосування законодавства про фінмоніторинг. Учасники обговорили, що адвокати зобов'язані проводити первинний фінансовий моніторинг лише у виключних випадках — при супроводі купівлі-продажу нерухомості, операцій з корпоративними правами, управління коштами клієнта та подібних операціях. Більшість видів адвокатської діяльності, включаючи захист у кримінальних провадженнях і представництво в судах, взагалі не підпадають під вимоги фінмоніторингу. НААУ наголосила на важливості збереження адвокатської таємниці та незалежності професії при імплементації міжнародних стандартів.

Детальніше за посиланням: URL:surl.lu/jjmcge.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації членів Комітету

Вікторія Поліщук:

— Практика Верховного Суду з питань соціального захисту військовослужбовців за жовтень — листопад 2025 року

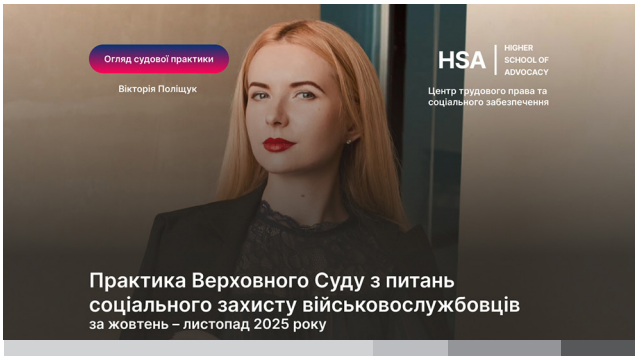

— Аналіз рішення Європейського комітету соціальних прав щодо практики неоплачуваних стажувань

— Про припинення трудових договорів у кризових умовах: правові підстави, судова практика та виклики воєнного стану

Наталія Кайда:

— Пенсійні спори УБД — без судового збору: висновок ВС

— Правове регулювання оплати праці в умовах воєнного стану: трудові гарантії, обов'язки роботодавця та межі відповідальності

Наталія Черевко:

— Відпустки в умовах воєнного стану

— Про матеріальну відповідальність працівників

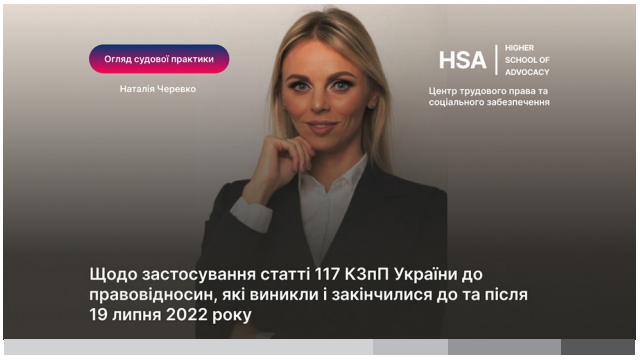

— Щодо застосування статті 117 КЗпП України до правовідносин, які виникли і закінчилися до та після 19 липня 2022 року

— Матеріальна відповідальність працівників

Іван Яцкевич:

— Гармонізація правового регулювання юридичних гарантій реалізації права на працю за законодавством України та Європейського Союзу

15 грудня члени Комітету провели вебінар на базі ВША НААУ «Актуальні питання трудового права — 2025: медіація, звільнення, перевірки та оплата праці». Під час вебінару обговорили питання: трудова

медіація як інструмент відновлення довіри у трудових відносинах, судова практика 2025 року щодо звільнення працівників, звільнення директора без згоди засновників, перевірки Держпраці — 2025: як підготувати клієнта, оплата праці під час перебування працівників в укритті, захист трудових прав працівників, переміщених з окупованих територій, захист прав державного службовця та ін.

14 листопада в Навчально-науковому інституті права КНУ імені Тараса Шевченка відбулася Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція «Трудові та соціальні права в Україні: європейська інтеграція, воєнний стан, повоєнне відновлення».

Від НААУ участь у конференції взяла член Ради Комітету **Наталія Черевко**. Вона представила доповідь, присвячену інтеграції стандартів Європейського суду з прав людини та Європейського комітету з соціальних прав у вирішення трудових спорів в Україні. Доповідачка відзначила посилену увагу до соціальних прав в умовах війни — зокрема, щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та їхніх родин. За останні роки у національних судових рішеннях суттєво зросла кількість посилань на положення Європейської соціальної хартії. Водночас у практиці трапляються випадки, коли суди посилаються на норми Хартії, які Україна офіційно не ратифікувала. І це створює додаткову правову невизначеність. Також Наталія Черевко звернула увагу, що судами дедалі частіше використовується практика ЄСПЛ як орієнтир для застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Натомість висновки ЄКСП застосовуються епізодично, без єдиного підходу.

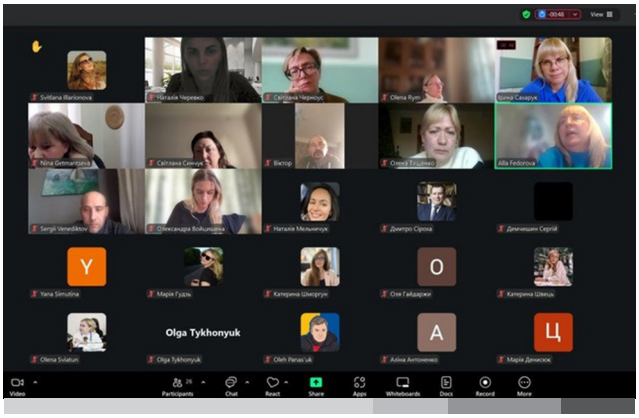

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

22 листопада за ініціативою Комітету відбувся майстер-клас з живопису для адвокатів, стажерів та помічників адвокатів на тему «Кубізм як один із найвідоміших та найвпливовіших напрямів сучасного мистецтва».

Учасники з Києва, Київської, Херсонської, Вінницької, Харківської та Одеської областей прослухали коротку лекцію про створення кубізму, його засновників, вплив на подальший розвиток мистецтва та художні течії, що виникли на його основі. Після цього вони отримали практичні рекомендації щодо роботи з матеріалами, дізналися, як побудувати ескіз, у чому особливість нанесення акрилової фарби та як працювати з поєднанням кольорів, світла і тіней.

19 грудня у НААУ стартувала виставка художніх робіт адвокатів. Свої картини представили адвокати, які узяли участь у майстер-класі «Кубізм як один із найвідоміших та найвпливовіших напрямів сучасного мистецтва».

Виставка буде представлена за адресою вул. Борисоглібська 3, 6-й поверх та триватиме до кінця січня.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

19 листопада в Українському кризовому центрі до Дня захисту дітей відбувся захід, організований Українським державним центром позашкільної освіти. Проблемні аспекти реалізації дитиною права на звернення дослідила голова Комітету **Лариса Гретченко** під час Всеукраїнського круглого столу «Діти незламної країни».

Лариса Гретченко звернула увагу, що у законах по-різному визначається вік, з якого дитина може

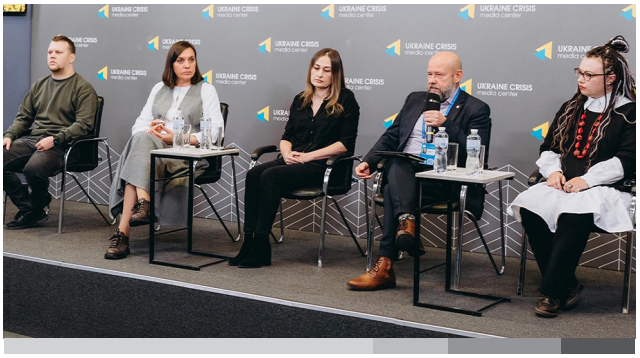

реалізовувати окремі права. Вона навела приклади права на підприємницьку діяльність з 16 років, права вільно обирати місце проживання з 14 років і доступу до медичної інформації про себе з 18 років. Водночас стаття 12 Конвенції ООН про права дитини та Закон «Про охорону дитинства» не встановлюють вікового цензу для звернення дитини, а увага до її поглядів має визначатися її віком і зрілістю.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/JTtk9T.

20 листопада на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Спадкові права дитини: ефективні способи захисту в умовах воєнного стану», лектором якого була голова Комітету **Лариса Гретченко**.

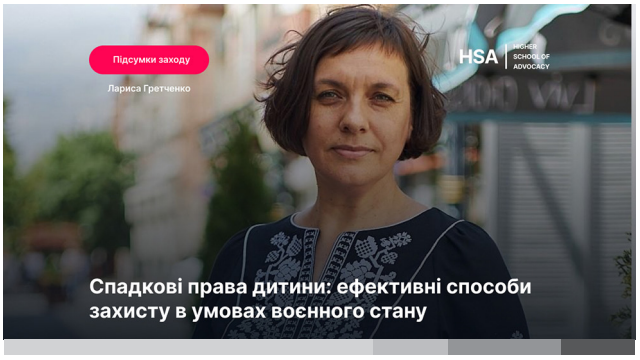

Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками ефективні способи захисту спадкових прав дитини в умовах воєнного стану, а саме: 1. Сучасні виклики в реалізації права дітей на спадщину. 2. Особливості спадкування дітьми за законом та за заповітом. Право на обов'язкову частку. 3. Статус ненародженої дитини у спадкових та суміжних правовідносинах. 4. Заборгованість за аліментами в складі спадщини. 5. Підстави усунення від права на спадкування та зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині. 6. Спадкування

за правом представлення. Спадкова трансмісія. Вплив усиновлення на спадкування за законом. 7. Практика видачі дозволу на відмову від прийняття спадщини від імені дитини, укладення угоди стосовно розподілу спадкового майна, одним із спадкоємцем якого є дитина. 8. Окремі питання спадкування дитиною майна / майнових прав, які обтяжені боргом. 9. Причини й наслідки пропуску строку для прийняття спадщини. 10. Професійна правнича допомога та стратегія судового / позасудового захисту прав у спадкових спорах за участю дитини.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/HliyvG.

20 листопада на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Шлюбний договір: практика складання, критичні умови. Як захистити інтереси клієнта», лектором якого була член Ради Комітету **Ярослава Анохіна**.

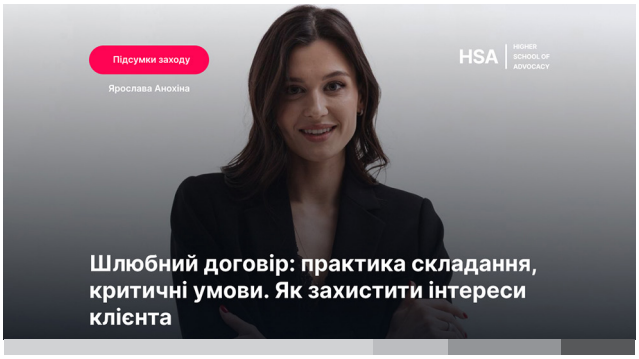

Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками практику складання шлюбного договору, а саме: 1. Роль шлюбного договору у сучасних реаліях. 2. Поняття та правова природа шлюбного договору. 3. Предмет та допустимий зміст шлюбного договору. 4. Критичні умови, «червоні лінії». 5. Аналіз судової практики. 6. Ризики та захист інтересів клієнта. Чекліст адвоката.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/M4MQeG.

20 листопада у НААУ відбувся вебінар на тему «Думка дитини в системі правосуддя: практичні поради адвокатам щодо способів фіксації», ініціатором якого виступив Комітет.

Ключова проблема сьогодні полягає не стільки у проголошенні права дитини бути почутою, скільки у відсутності єдиних підходів до того, як саме цю

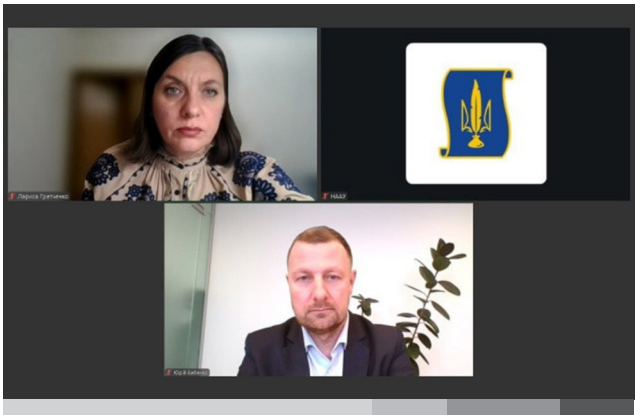

думку коректно з'ясувати, зафіксувати і представити суду, — наголосила голова Комітету **Лариса Гретченко**. На практиці адвокати стикаються з різними перешкодами: не завжди можливо забезпечити явку дитини до суду (зокрема у воєнний час), виникає потреба залучати психолога, організовувати заслуховування з використанням аудіо- чи відеофіксації.

Вона підкреслила, що ані Конвенція ООН про права дитини, ані європейські акти не містять вікового цензу, а опираються на критерій достатнього рівня розуміння: дитина є повноцінним учасником процесу, якого потрібно поінформувати про зміст справи, можливі наслідки рішень і право на оскарження.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/Uuiic0.

26 листопада на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Поділ майна подружжя: відступ від рівності часток в судовій практиці», лектором якого був заступник голови Комітету **Юрій Бабенко**.

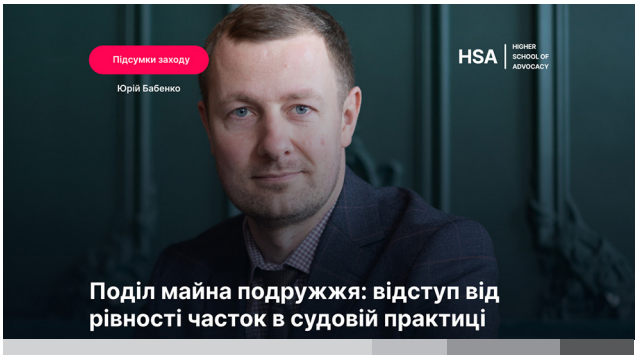

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками судову практику у справах про поділ майна подружжя, а саме: 1. Коли можливий нерівний поділ майна? 2. Актуальні підходи ВС до поділу майна подружжя.

3. Партнер не дбав про матеріальне становище родини. 4. Інший з подружжя ухилявся від участі в утриманні дітей. 5. Колишній чоловік чи дружина приховали, знищили чи завдали шкоди спільному майну. 6. Експартнер витрачав спільне майно на шкоду інтересам сім'ї. 7. З позивачем проживають діти, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, не є достатнім. 8. Майно, набуте у шлюбі внаслідок дарування. 9. Майно, набуте за час шлюбу, але за особисті кошти. 10. Визнання особистого майна спільною власністю та його поділ. 11. Встановлення факту проживання однією сім'єю. 12. Врахування боргів при поділі майна. 13. Користування майном лише одним з подружжя. 14. Поділ недобудованого будинку. 15. Поділ часток у спільному бізнесі.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/gCwjgG.

3 грудня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону № 14066 від 22.09.2025 «Про внесення змін до статті Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Законопроєктом, зокрема, пропонується внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, розширивши перелік осіб, до яких не може застосовуватися адміністративний арешт та щодо яких суд має враховувати пом'якшувальні обставини. Передбачається доповнення ст. 32 і 36 КУпАП положеннями про чоловіків, які не перебувають у шлюбі та самостійно виховують і утримують дитину (дітей) до певного віку у зв'язку зі смертю матері, визнанням її безвісно відсутньою або встановленням судом факту самостійного виховання та утримання дитини батьком. Такі зміни подаються як «дзеркальне» врегулювання стосовно чинних гарантій для жінок.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/cymgIT.

11 грудня на сайті НААУ була опублікована стаття голови Комітету **Лариси Гретченко** на тему «Право чи обов'язок? Коли суд зупиняє провадження у разі перебування сторони або третьої особи у складі ЗСУ».

Чи має суд завжди зупиняти провадження, якщо учасник справи служить у ЗСУ, чи повинен враховувати його волю й реальні можливості брати участь у цивільному процесі? Як знайти баланс між гарантією захисту військовослужбовця та правом на своєчасний розгляд справи?

Відповіді на запитання, пов'язані із застосуванням пункту 2 частини першої статті 251 ЦПК, дала Велика Палата Верховного Суду у справі № 754/947/22. Відповідна постанова від 12.11.2025 нещодавно з'явилася у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Обов'язок суду зупинити провадження та підтвердження статусу військовослужбовця.

Згадана норма Кодексу встановлює для суду не право, а обов'язок зупинити провадження за наявності визначених умов. Адже формулювання «суд зобов'язаний» не залишає простору для розсуду. Велика Палата наголосила, що з моменту запровадження в Україні воєнного стану і до його скасування чи припинення Збройні Сили України та інші створені відповідно до закону військові формування вважаються такими, що «переведені на воєнний стан» для цілей застосування пункту 2 частини першої статті 251 ЦПК та аналогічних процесуальних норм (п. 81 постанови).

У цей період для зупинення провадження суд повинен мати належні докази перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, на військовій службі — зокрема, військовий квиток, накази командира військової частини тощо (п. 82).

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/MmLrWF.

12 грудня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Сімейні спори та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участі військовослужбовців», лектором якого була голова Комітету **Лариса Гретченко**.

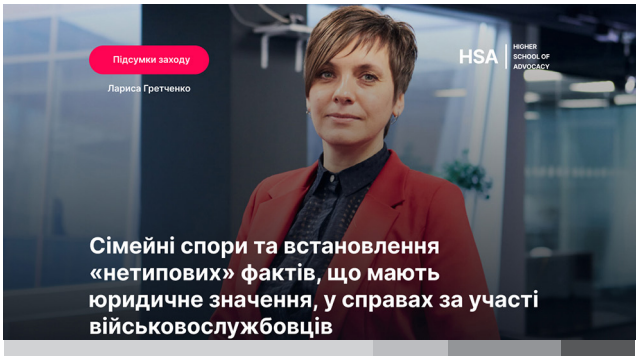

Лекторка докладно проаналізувала разом з учасниками сімейні спори та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців, а саме: 1. Процесуальні особливості встановлення юридичних фактів

в порядку окремого чи позовного провадження. 2. Військова частина як учасник справи та ініціатор оскарження судових рішень щодо прав та інтересів військовослужбовців. 3. Особливості встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем залежно від мети: — спадкування; — отримання одноразової грошової допомоги; — соціального статусу і гарантій члена сім'ї; — призначення пенсії по втраті годувальника. 4. «Нетипові» факти, що мають юридичне значення: — встановлення факту самостійного виховання дитини; — родинних відносин та перебування на утриманні. 5. Практика розгляду сімейних справ щодо дітей, за позовом, пред'явленим військовозобов'язаним чи військовослужбовцем.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/z4NmXS.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

5 грудня було опубліковано новину про круглий стіл «Тримання під вартою: виняток, що став правилом», організований Комітетом НААУ. На заході адвокати, судді, правозахисники та представники офісу Уповноваженого обговорили, як запобіжний захід у вигляді тримання під вартою перетворився на превентивне покарання замість винятку. За статистикою

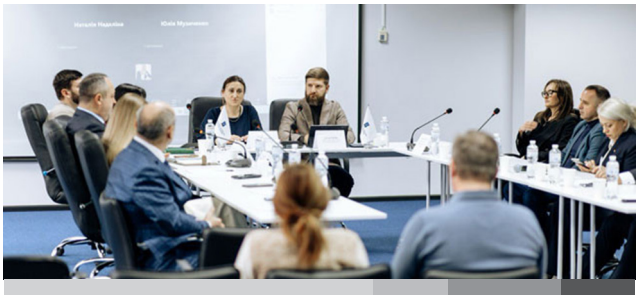

Верховного Суду, у 2024 році суди розглянули 33,4 тисячі клопотань про тримання під вартою, з яких задоволено було 62 %, тоді як застава застосовувалася лише у 1,5 % випадків, а домашній арешт — у 21,6 %. Учасники круглого столу наголосили на розриві між українською та європейською парадигмами свободи та на необхідності повернення презумпції свободи через підвищення стандартів доведення ризиків та розвиток альтернативних запобіжних заходів.

Детальніше за посиланням: URL: surli.cc/vhyilq.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

5 грудня, 9 грудня та 16 грудня членкиня Комітету **Ольга Філатова** провела для адвокатів Чернівецької, Полтавської та Житомирської областей вебінари на тему «Як замінити сторону виконавчого провадження, отримати дублікат виконавчого документа та поновити пропущений строк для пред'явлення виконавчого документа до виконання».

Лекторка зосередила увагу на: виконавчому провадженні, сторонах виконавчого провадження, представництві сторін у виконавчому провадженні, повноваженнях адвоката у виконавчому провадженні, хто не може бути представниками у виконавчому провадженні, підставах для заміни сторони виконавчого провадження, вимогах до заяви про заміну сторони виконавчого провадження, що таке дублікат виконавчого документа, підставах для поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, щодо переривання строків пред'явлення виконавчих листів до виконання в період воєнного стану.

Також Ольга Філатова проаналізувала актуальну практику Верховного Суду, що формує підходи до розгляду цієї категорії справ.

У листопаді Комітет здійснив правовий аналіз проєкту Закону № 13677 від 21.08.2025 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення захисту прав і свобод людини і громадянина під час примусового виконання рішень».

Комітет наголосив, що виконання судових рішень не повинно ускладнюватися зайвою бюрократією. Державний або приватний виконавець має самостійно визначати, коли, кого і на якій стадії залучати до проведення виконавчих дій. Якщо рішення стосується соціальних питань, як-от визначення місця проживання дитини чи порядку спілкування з одним із батьків, сторони провадження можуть клопотати про участь працівників соціальних служб або психологів. Перетворення такої участі на обов'язкову фактично означатиме, що замість проведення виконавчих дій виконавець чекатиме на представників соцслужб, навіть коли їхня присутність не впливає на виконання рішення.

Натомість НААУ вважає більш доцільним підвищувати ефективність уже наявних правових механізмів. Серед пропозицій — законодавчо визначити чіткі граничні строки розгляду судових справ щодо або за участю неповнолітніх осіб, переглянути розміри штрафів за ухилення від виконання судового рішення, а також розширити перелік заходів процесуального примусу, зокрема шляхом запровадження додаткових обмежень прав боржників за аналогією з механізмами у справах про стягнення аліментів.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

23 листопада голова Комітету **Олександр Вознюк** взяв участь у круглому столі на тему «Оцінювання повсякденного функціонування: шлях пацієнта до встановлення інвалідності».

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/fYCql5.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Активності відповідно до затвердженого плану 20.11.2025 — 20.12.2025

10 грудня відбулось чергове засідання Комітету. У межах засідання, зокрема, планували річну роботу Комітету на 2026 та на перший квартал 2026, звітували про роботу, а також традиційно проведено методичний семінар.

На цей раз на семінар було запрошено зовнішнього експерта — пана Юрія Черних, майора медичної служби, голову госпітальної ВЛК, командира хірургічного відділення, к. мед. н., який виступив на тему: «ВЛК та захист прав військовослужбовців: спільна точка зору військової медицини і права».

Заходи, присвячені Дню захисту прав людини

Марафон. **10 грудня** Комітетом було проведено прямий етер «До дня захисту прав людини». Захід був організований Мілою Хмарою, адвокатом, регіональним представником Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ.

Голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила з вітальним словом.

Член Ради **Юлія Миколаєць** представила доповідь на тему «Психічне здоров'я і права людини: проблематика примусової госпіталізації та лікування».

Регіональний представник Комітету у Запорізькій області **Ольга Шевельова** висвітлила тему «Право на правду про себе: інформаційна автономія людини у сучасній медицині».

Регіональний представник Комітету у Миколаївській області **Андрій Саченко** виступив як спікер на тему «Судовий захист прав пацієнта за неякісно надані медичні послуги».

Секретар Комітету **Зінаїда Чуприна** виступила з доповіддю на тему «Оцінювання повсякденного функціонування особи. «Гра» за новими правилами?».

Науково-практичний захід. **10 грудня** член Ради Комітету Наталія Маркочева провела в м. Гамбурзі (Німеччина) захід «Здоров'я як право людини: медична допомога для українців у Гамбурзі».

Активності членів Комітету поза затвердженим планом

20 листопада члени Ради Комітету **Вікторія Валах** та **Сергій Антонов** взяли активну участь у круглому столі на тему: «Оцінювання повсякденного функціонування: шлях пацієнта для встановлення інвалідності, виклики та проблематика» під головуванням Голови підкомітету з питань соціального захисту і реабілітації осіб з інвалідністю та регулювання діяльності їх підприємств і громадських об'єднань Гривка С. Д. Теми доповідей були пов'язані із сучасною проблематикою практичних аспектів ОПФО.

21 листопада член Ради Комітету **Ольга Данченко** взяла участь у засіданні Міжнародної консультаційної ради з питань сурогатного материнства «International Advisory Board» із доповіддю на тему: «Оновлення інформації щодо правового регулювання методу СМ в Україні».

26 листопада Голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у міжнародній конференції на тему «HELP в університетській освіті: європейські стандарти в галузі прав людини для майбутніх фахівців».

27 листопада Голова Комітету **Ірина Сенюта** провела майстер-клас на тему «Правнича система координат безпечної діагностики» в межах Різдвяних читань у Львові (науково-практична конференція з міжнародною участю на тему «Мультидисциплінарний підхід в медицині: сучасні наробки та виклики в імунології, алергології та ревматології»).

28 листопада Голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у Форумі на тему «Клінічні та доклінічні дослідження в умовах війни: організація та перспективи розвитку». Ірина Сенюта виступила на пленарному засіданні з темою «Безпека як фундаментальний принцип доклінічних і клінічних досліджень».

3 грудня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** провела вебінар на платформі Progress на тему: «Портфоліо 2025 без стресу».

5 грудня Голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила як спікерка в «Програмі підтримки підприємництва сільських жінок» та презентувала тему «Право людини на медичну допомогу: окремі аспекти реалізації».

5 грудня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** виступила на X Конгресі MedSprava як спікер з темою доповіді: «Конфлікти в медзакладі: як уникнути і що робити, якщо це неможливо».

9 грудня Голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у засіданні тематичної групи «правнича та судова медицина» Європейської асоціації медичних спеціалістів.

Підготовка тематичних статей, книг та публікацій у ЗМІ

Миколаєць Ю. М. Як упровадити електронний документообіг. Спеціалізований щомісячний журнал «Довідник головної медичної сестри» № 12/25 грудень 2025.

Миколаєць Ю. М. Норматив по-новому та інші зміни щодо осіб з інвалідністю з 1 січня 2026 року: огляд адвоката. Спеціалізований щомісячний журнал «Кадровик-01» № 12 грудень 2025.

Миколаєць Ю. М. Проведення обов'язкових медичних оглядів працівників певних категорій за новими правилами. Електронний журнал «Практика управління медичним закладом» № 12 / 2025, грудень.

Данченко О. В. *«Рух законодавства у сфері постмортальної репродукції в Україні: аналіз та перспективи»,* Юридична практика, 17.12.2025.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

19 — 21 листопада регіональна представниця Комітету в Івано-Франківській області **Марія Логвінова** долучилася до виїзної стратегічної зустрічі відповідальних суб'єктів з виконання Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (ОПД1325), організованої ГО «Д.О.М.48.24».

Зустріч відбулася у форматі спільної роботи: від знайомства та огляду структури Національного плану дій 1325 у перший день до інтенсивних сесій у паралельних групах, які тривали протягом другого дня. Саме під час цих сесій обговорювалися ключові теми: 1. Участь жінок у процесах відновлення та реконструкції суспільства. 2. Економічні можливості та розвиток жіночого підприємництва. 3. Представництво в органах влади та механізми впливу на рішення. 4. Розвиток лідерства на місцевому рівні.

Після роботи в групах було проведено галерею протоколів, де учасниці / учасники мали змогу презентувати напрацьоване, визначити пріоритети та сформувати бачення майбутньої взаємодії та партнерства.

Третій день був присвячений підведенню підсумків та фінальній рефлексії, що дозволило систематизувати ідеї, визначити виклики та окреслити конкретні напрямки подальшої роботи.

Ці три дні стали простором діалогу, взаємної підтримки та створення практичних рішень, які зміцнюють реалізацію ОПД1325 на Прикарпатті.

Детальніше за посиланням: URL:https://is.gd/KNDxME

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Кримінальний процесуальний кодекс уже зобов'язує фіксувати в протоколі обшуку відомості про вилучені речі. Достатність ідентифікаційних ознак у кожному випадку має оцінювати суд, вирішуючи питання про допустимість доказів у конкретній справі.

Такого висновку дійшли у НААУ за підсумками аналізу проєкту Закону № 14159 від 27.10.2025 «Про внесення змін до статті 87 Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення питань недопустимості доказів».

Документом пропонується доповнити КПК, нормою про те, що недопустимими є докази, які були отримані під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо у протоколі обшуку відсутні ідентифікаційні ознаки виявлених та вилучених речей, за якими таку річ можливо достовірно ідентифікувати, та характерних ознак.

Як обґрунтування автори законодавчої ініціативи наводять висновок, начебто зроблений Касаційним кримінальним судом ВС у справі № 306/2629/17. У НААУ зазначили, що посилання є некоректним. Адже Верховний Суд лише констатував, що в конкретному індивідуальному випадку протокол обшуку, у якому не було зазначено марки, моделі, номера, а також характерних ознак вилученого телефону, був обґрунтовано визнаний судом першої інстанції очевидно недопустимим доказом.

При цьому ВС зазначив, що за змістом ст. 433 КПК він перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати й визнавати доведеними обставини, не встановлені в оскарженому судовому рішенні, а також вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Тож ВС у згаданому рішенні не формулював висновку щодо застосування норм права, зокрема й щодо недопустимості протоколу обшуку, в якому відсутні ідентифікаційні ознаки виявлених та вилучених речей, і не оцінював цей доказ у контексті його допустимості.

Також адвокати нагадали, що у КПК вже наявні необхідні процесуальні запобіжники. Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 104 у заключній частині протоколу зазначаються відомості про вилучені речі, документи та спосіб їх ідентифікації. Очевидно, що недостатність ознак для ідентифікації повинна мати наслідком визнання протоколу та похідних від нього речей і документів недопустимими доказами. У будь-якому разі встановлення достатності (або недостатності) ідентифікаційних чи «характерних» ознак має залишатися дискреційним повноваженням суду.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/auujts.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

27 листопада на сайті НААУ була опублікована стаття секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «Моральна шкода за «зайвий» строк під вартою: позиція ВС».

Чи має людина право на компенсацію від держави, якщо після перегляду вироку виявляється, що фактичний строк тримання під вартою перевищив остаточно призначене покарання? Верховний Суд у постанові від 15.10.2025 у справі № 216/5629/23 підтвердив таке право і окреслив цивільно-правовий механізм відповідальності держави.

Жінку було обвинувачено у вчиненні умисного вбивства (ст. 115 КК), їй обрали запобіжний захід у вигляді

тримання під вартою, а згодом засудили до реального строку позбавлення волі. Апеляційний суд залишив вирок без змін. Після касаційного перегляду Верховний Суд перекваліфікував дії засудженої на статтю 118 (вбивство при перевищенні меж необхідної оборони) КК і призначив істотно м'який строк покарання, який на момент ухвалення постанови вже був фактично відбутий. У зв'язку з цим особу звільнили з-під варти.

Оскільки фактичний період тримання під вартою та відбування покарання перевищив строк, визначений ВС, засуджена звернулася до суду з цивільним позовом до держави Україна про відшкодування моральної шкоди, заподіяної надмірним позбавленням волі. Суди першої та апеляційної інстанцій погодилися з наявністю підстав для компенсації, але визначили різний розмір відшкодування. Прокуратура оскаржила такі рішення, наполягаючи на відмові в позові.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У серпні — вересні заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** провела 2 вебінари та опублікувала 2 публікації.

Вебінари:

— **28.11.2025** на тему «Електронне судочинство: подання позову без помилок»;

— **16.12.2025** на тему «Процесуальні строки та доступ до матеріалів справи в е-судочинстві»

Публікації:

— Цифровізація судового процесу: як фіксуються строки вручення документів;

— Добровільне виконання рішень: як збалансувати інтереси стягувача і боржника.

У листопаді Комітеті провів правовий аналіз проєктів законів: № 14108-1 від 15.10.2025 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів» та № 14108-2 від 21.10.2025 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення можливості добровільного виконання судового рішення».

Аналізуючи проєкт № 14108-1, у Комітеті позитивно оцінили передбачену ним можливість добровільного перерахування боргу на депозитний рахунок державного чи приватного виконавця до відкриття виконавчого провадження як прозорий механізм виконання. Водночас необхідно закріпити, що у разі добровільного виконання рішення до моменту відкриття виконавчого провадження (як шляхом переказу на рахунок стягувача, так і на депозит виконавця) усі витрати, пов'язані із примусовим виконанням, включно з виконавчим збором чи винагородою приватного виконавця, мають покладатися на стягувача, якщо він безпідставно ініціює повторне стягнення. Такий підхід, на думку Комітету, унеможливить подвійне стягнення та захистить боржника, який діяв добросовісно.

Щодо проєкту № 14108-2 у НААУ зауважили, що встановлений семиденний строк для добровільного виконання рішення після набрання ним законної сили може виявитися формальним у разі недобросовісної поведінки стягувача, зокрема закриття ним банківського рахунку. З метою запобігання таким ситуаціям можна передбачити додаткові запобіжники: у разі звернення до примусового виконання до заяви про відкриття виконавчого провадження стягувач повинен додавати актуальну банківську довідку про рахунок та підтвердження надсилання копії заяви разом із довідкою боржнику через підсистему «Електронний суд» або цінним листом з описом вкладення. Це, на переконання НААУ, має забезпечити реальну можливість добровільної сплати та справедливий розподіл витрат.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТОРІВ

25 листопада на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Ігоря Фещенка** на тему «Ліміти бронювання на підприємстві: чи можливо збільшити?».

Після оновлення Порядку бронювання військовозобов'язаних у 2025 році уряд розширив можливості для підвищення ліміту бронювання. Та на практиці підприємства стикаються з невизначеністю. Коли і за яких критеріїв Міністр оборони може дозволити бронювання більшої кількості працівників?

Порядком, затвердженим постановою Кабміну від 27.01.2023 № 76, передбачено базовий ліміт бронювання працівників усіх критично важливих підприємств — до 50 % включно від усіх військовозобов'язаних працівників. Це межа, з якої починає будь-який

роботодавець, підприємство якого було визначено критично важливим.

До загальної кількості військовозобов'язаних працівників на підприємстві не входять військовозобов'язані жінки, заброньовані на інших підприємствах працівники-сумісники, а також особи, що перебувають на військовому обліку у Службі безпеки, розвідувальних органах.

Але критично важливі підприємства нерідко змушені домагатися збільшення ліміту бронювання, щоб утримати ключових фахівців. Адже навіть 50 % кадрового складу не завжди достатньо для забезпечення безперервного виробничого циклу та виконання всіх функцій підприємства.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/umzQgf.

26 листопада на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Святослава Болінського** на тему «Фінмоніторинг банку заблокував рахунок: що робити».

Блокування фінансової операції або банківського рахунку через фінансовий моніторинг стало звичним ризиком для бізнесу. Причини таких дій часто залишаються непрозорими, а запити — виходять за межі розумного. Як діяти клієнту, коли операцію зупинено, а банк не пояснює, чому саме?

У разі блокування насамперед слід з'ясувати, яку саме операцію банк вважає ризиковою, і своєчасно надати вичерпні пояснення. Зазвичай суб'єкт фінансового моніторингу направляє запит про надання інформації щодо фінансових операцій клієнта, на який необхідно відповісти протягом чотирьох робочих днів.

Якщо у визначений строк підготувати відповідь неможливо, варто письмово звернутися з проханням про продовження строку. Банки можуть надавати додаткові два-три дні, однак у цей період платіж, як правило, залишається заблокованим. Типові запитання стосуються походження коштів, джерел оборотів за рахунком, змісту фінансових операцій та їх економічного сенсу.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/aTJvcj.

27 листопада на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Ігоря Фещенка** на тему «Військовий облік на підприємстві: як підготуватися до перевірок ТЦК, ДПС та Держпраці».

З початку 2025 року державні органи посилили контроль за веденням військового обліку на підприємствах. Якщо раніше перевірки проводилися здебільшого представниками ТЦК та СП, то тепер до складу комісій залучаються й представники податкової служби та Держпраці.

Хто і коли проводить? Згідно з Порядком організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів від 30.12.2022 № 1487, районні держадміністрації, районні у містах Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських рад проводять щороку відповідно до затверджених ними планів у взаємодії з районними (міськими) територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки перевірку стану військового обліку в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, що перебувають на території адміністративно-територіальної одиниці.

Як правило, плани таких перевірок розміщуються на вебсайті місцевих органів виконавчої влади в мережі «Інтернет» (на прикладі Києва, на вебсайтах районних державних адміністрацій), в яких зазначаються перелік підприємств, установ, організацій, розміщених на території певної адміністративно-територіальної одиниці, та конкретні місяці року, в які ці юридичні особи будуть перевірятися. Підприємство має право завчасно ознайомитися з цими планами, щоб підготуватися належним чином.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/BOgWZG.

4 грудня на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Ігоря Фещенка** на тему «Бронювання працівників 2025: актуальні правила та вимоги».

Бронювання військовозобов'язаних працівників у 2025 році залишається одним із ключових інструментів збереження кадрової спроможності бізнесу. Водночас регулювання змінюється доволі динамічно, тому компаніям, які мають право на бронювання, важливо уважно відстежувати актуальні вимоги та порядок їх застосування.

Як отримати статус. Ключовою передумовою для бронювання працівників є попереднє отримання компанією статусу критично важливого підприємства відповідно до постанови Кабінету Міністрів України

від 27.01.2023 № 76. Такий статус надається за умови відповідності суб'єкта господарювання трьом критеріям, два з яких є обов'язковими.

Для підприємств приватної форми власності базовими критеріями є:

рівень середньої нарахованої заробітної плати працівникам — не менше 20 000 грн на місяць;

відсутність заборгованості зі сплати податків до державного та місцевого бюджетів, а також ЄСВ.

Третій критерій обирається індивідуально. Найчастіше йдеться про відповідність галузевим критеріям центрального органу виконавчої влади або територіальної громади.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/L8nQxv.

11 грудня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Мальта для бізнесу: правова система, податки та практичні кроки релокації».

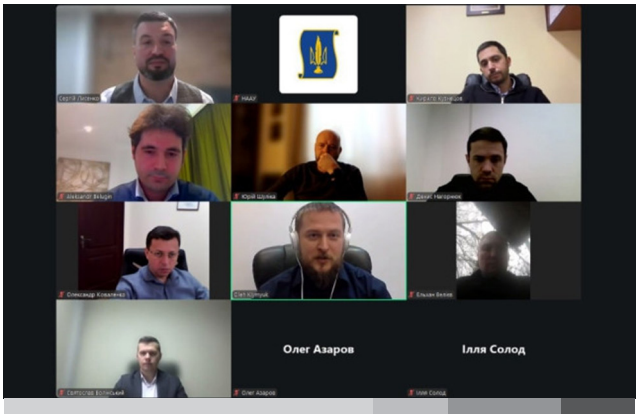

Модератор заходу — заступник голови Комітету **Сергій Лисенко** окреслив тему заходу — практичні аспекти реєстрації бізнесу на Мальті, податкового регулювання, податкових стимулів і інструментів державної підтримки підприємництва.

Говорячи про Мальту, як юрисдикцію для бізнесу, помічник Почесного консула Республіки Мальта в Києві **Олег Климюк** підкреслив можливість швидко заснувати юридичну особу та в окремих випадках працювати за зниженими податковими ставками для нерезидентів — від 0 % до 5 %. Окремо він зупинився на можливостях для ІТ-сектору: візи для співробітників і «цифрових кочівників», а також податкові послаблення для компаній.

Як приклад релокації, він навів кейс 2016 року: компанія, яка стоїть за франшизою комп'ютерних ігор, перевезла з Києва на Мальту 75 співробітників і за один тиждень оформила візи та створила юридичну особу.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/UIcaBa.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

У листопаді Комітет здійснив правовий аналіз проєкту Закону № 14097 від 01.10.2025 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків податком на прибуток підприємств у 2026 році». Повторне запровадження 50 % ставки та заборона врахування збитків для банків порушують принцип стабільності й рівності оподаткування, створюють ризики неконституційності та загрожують фінансовій стабільності й кредитуванню економіки. Про такі недоліки проєкту Закону № 14097 попередив Комітет.

На думку Комітету НААУ, вибір конкретного фіскального інструменту має оцінюватися не лише за критерієм швидкості залучення коштів, але й за його впливом на правову визначеність, фінансову стабільність та довгострокову економічну спроможність держави.

Адвокати застерегли, що проєктом порушується принцип стабільності податкового законодавства. Конституційний Суд у рішенні № 3-р(II) від 21.01.2025 встановив, що законодавець має знайти належний баланс між частою зміною закону і визначеністю податкових норм для платників. Застосування 50 % ставки у 2023 році НБУ підтримав як «разовий винятковий крок». Повторення у 2024 році вже викликало занепокоєння. Третє застосування у 2026 році демонструє, що виняток перетворюється на системну практику, руйнуючи фундаментальну засаду правової визначеності.

Детальніше за посиланням: URL: unba.org.ua/news/11015-pidvishennya-podatku-na-pributok-bankiv-u-naau-zaproponuvali-al-ternativi.html.

У листопаді Комітет НААУ опрацював проєкт Закону № 13415 від 25.06.2025 «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо компенсації інвестицій через податки».

У НААУ звернули увагу на відсутність інфраструктурної складової програми (співфінансування підключень до мереж та логістики), значні ризики дискреційного адміністрування через нечіткі критерії доступу до Реєстру, відсутність секторальних

пріоритетів між низько- та високотехнологічними галузями, а також на завищені прогнозні показники впливу на ВВП і потребу періодичного перегляду ефективності програми.

Детальніше за посиланням: URL: https://unba.org.ua/news/11058-kompensaciya-investicij-cherez-podatki-riziki-zakonoproektu-13415.html.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗМІ

Заява Комітету НААУ щодо маніпулятивного журналістського матеріалу, спрямованого на дискредитацію інституту адвокатури.

17 листопада 2025 року на ресурсах «Радіо Свобода» було опубліковано матеріал редакції «Схеми» під назвою «Витік документів: Кремль фінансує мережу адвокатів в Україні та сайти «про злочини київського режиму» під виглядом правової допомоги».

Після публікації до Комітету звернулися адвокати, прізвища яких фігурують у розслідуванні, із заявами про грубе викривлення фактів та маніпулятивну подачу інформації.

Комітет констатує: Журналіст С. С. Андрушко у своєму матеріалі вдається до системних маніпуляцій, викривлення фактів та провокативних дій, що мають на меті дискредитацію інституту адвокатури через окремих її представників.

Особливу небезпеку становить наратив, який просуває автор: начебто адвокати, які здійснюють захист у справах про державну зраду або публічно висвітлюють порушення прав людини під час мобілізації, можуть фінансуватися державою-агресором.

Такі припущення не ґрунтуються на жодних доказах, суперечать фундаментальним принципам адвокатської діяльності та створюють підґрунтя для безпідставного переслідування адвокатів за виконання їхніх професійних обов'язків.

Комітет рішуче засуджує методи роботи журналіста С. С. Андрушка та редакції «Схеми» видання «Радіо Свобода», які у цьому матеріалі грубо порушили базові принципи журналістської етики.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/idcthc.

5 грудня опубліковано заяву Голови Комітету **Юрія Радзієвського** на тему «Про «симптоми» української адвокатури: коли критика потребує кваліфікації».

21 листопада на сайті «Дзеркало тижня» вийшов матеріал авторства Дар'ї Писаренко: «Сім болючих симптомів української адвокатури, яких більше не можна ігнорувати». В статті Д. Писаренко припускається маніпуляцій і спотворення фактів, тому головою Комітету НААУ Юрієм Радзієвським був підготовлений матеріал з контраргументами.

Цей матеріал був направлений до видання «Дзеркало Тижня» в рамках надання права на відповідь, згідно з процедурою, яка чітко визначена законодавством.

«Дзеркало тижня» відмовилося публікувати матеріал на своєму сайті, пославшись на великий розмір наданого тексту, цитуємо: «медіа зобов'язане лише забезпечити пропорційне право на відповідь, але не зобов'язане розміщувати будь-які тексти за бажанням заявника. Публікація великого обсягу відповіді перетворює право на відповідь на інструмент тиску на медіа, що суперечить меті права та створює ризик зловживання».

У зв'язку з цим повна аргументована відповідь голови Комітету Ю. Радзієвського викладається на сайті НААУ.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/sbghcw.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У листопаді Комітет здійснив правовий аналіз проєкту Закону № 13454 від 07.07.2025 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків, формування фонду захисних споруд цивільного захисту, створення класів та центрів безпеки».

Адвокати звернули увагу на низку прогалин і неузгодженостей законопроєкту. Зокрема, у Кодексі

цивільного захисту України пропонується запровадити поняття «центри безпеки», однак не визначено їхній правовий статус: чи йдеться про окремі юридичні особи, чи про структурні підрозділи існуючих органів місцевого самоврядування або комунальних установ. Окремо наголошується, що з 28 серпня 2025 року змінено організаційно-правові форми юридичних осіб, які можуть створюватися територіальними громадами. Тому норми законопроєкту мають бути узгоджені із Законом «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб».

Ще одне зауваження стосується використання в проєкті поняття «поліцейський офіцер громади», яке застосовується на рівні підзаконного акта МВС, але не закріплене в Законі України «Про Національну поліцію». З огляду на вимоги статті 19 Конституції та правові позиції Конституційного і Верховного судів, пропонується визначити статус і повноваження таких посадових осіб саме на рівні закону. Крім того, адвокати наполягають, щоб при уточненні повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління захисними спорудами цивільного захисту прямо згадувалися не лише захисні споруди публічного доступу, а й споруди подвійного призначення, які вже передбачені Кодексом цивільного захисту України.

Детальніше за посиланням: URL: unba.org.ua/news/11021-proekt-pro-centri-bezpeki-advokati-proponuyut-viznachiti-status-obektiv.html.

У листопаді Комітет висловив низку зауважень і пропозицій до проєктів законів щодо припинення державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, звільнення працівників та інших особливостей трудових відносин на період дії режиму воєнного стану: № 14063 від 22.09.2025; № 14063-1 від 07.10.2025; № 14063-2 від 07.10.2025.

Вони передбачають зміни до Кодексу законів про працю та низки спеціальних законів, аби визначити загальні підстави припинення трудових договорів і повноважень посадових та виборних осіб в умовах війни.

За результатами аналізу законопроєктів у НААУ підтримали основний проєкт Закону № 14063, зауваживши, що він може бути прийнятий за основу з урахуванням доопрацювання окремих положень. Натомість щодо проєкту Закону № 14063-1 висловлено пропозицію його відхилити, оскільки запропоновані ним підстави припинення державної служби не враховують особливостей публічного врядування на прифронтових територіях, створюють колізії у регулюванні особливого періоду та несуть корупційні ризики. Положення проєкту Закону № 14063-2 оцінюються як такі, що комплексно врегульовують відповідні питання і не містять істотних колізій, тому варто розглянути можливість їх використання під час доопрацювання основного проєкту.

Детальніше за посиланням: URL: unba.org.ua/news/11048-zvil-nennya-z-publichnoi-sluzhbi-pid-chas-vijni-u-naau-vivchili-zakonodavchi-iniciativi.html.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

2 грудня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону № 13578 від 31.07.2025 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення норм законодавства у сфері питного водопостачання та водовідведення».

Документ спрямований на систематизацію та розширення повноважень органів державної влади у сфері питного водопостачання та водовідведення. Зокрема, до повноважень Кабінету Міністрів пропонується віднести затвердження порядку надання підприємствам питного водопостачання тимчасових відступів від вимог до якості питної води.

Але, звертають увагу адвокати, ані проєкт, ані чинне законодавство не мають визначення терміна «тимчасовий відступ». І це створює низку ризиків.

Що розуміти під відступами — зміну стандартів, зниження якості або обсягу допустимих перевищень норм? Відсутня межа між тимчасовим відступом та порушенням санітарного законодавства, зокрема, допустимого ступеня погіршення якості води, об'єктів, на які він може поширюватися та підстав запровадження.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/QQ0FxP.

4 грудня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону № 13418 від 25.06.2025 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо управління ризиками затоплення та забезпечення участі України у Механізмі цивільного захисту Європейського Союзу».

Аналогічний за змістом проєкт від 17.06.2024 № 11345 був відкликаний у червні 2025 року.

І висловлені раніше зауваження, на жаль, залишилися актуальними і для останньої законодавчої ініціативи. Зокрема, Кодекс цивільного захисту України потребує розширення термінологічного словника відповідно до рішення Європейського Парламенту та Ради від 17.12.2013 № 1313/2013/ЄС про Механізм цивільного захисту Союзу.

Також проєкт не враховує таких аспектів механізму, як захист людей, навколишнього середовища та майна, включаючи культурну спадщину. Зокрема, у проєкті деталізуються повноваження компетентних органів лише щодо удосконалення управління ризиками затоплення. Проте не проведено паралелей та не враховано, що саме стратегічна екологічна оцінка, оцінка впливу на довкілля, інтегрований дозвіл покликані виявити ризики потенційних лих і планувати заходи для відвернення від таких або готовність таких незалежно від джерела їхнього виникнення природного чи техногенного, соціального чи воєнного характеру.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/8p92m3.

З 15 грудня по 19 грудня у НААУ пройде тиждень земельного права.

Ініціатором виступає Комітет. Під час тижня земельного права Комітет хоче показати різноманіття проблем, з якими працюють правники і у мирний та воєнний час. Маємо на меті обговорити актуальні практичні питання, які виникають наразі у адвокатів у спорах, зокрема які стосуються повернення / витребування земельних ділянок за позовними заявами органів прокуратури.

Адвокати Комітету підготували серію статей, які протягом тижня публікуватимуться на офіційному сайті НААУ.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/67tsYY.

15 грудня на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Ганни Мельницької** на тему «Завершення процедури приватизації як спосіб реалізації права на спадкування земельної ділянки».

Що відбувається, коли особа розпочала, але не завершила безоплатну приватизацію земельної ділянки: які саме права переходять до спадкоємців, як їх оформити і в яких випадках потрібне судове визнання права на завершення приватизації?

Правове регулювання приватизації землі в Україні сформувалось на початку 1990-х років із прийняттям законів від 30.01.92 № 2073-XII «Про форми власності на землю», від 13.03.92 № 2196-XII «Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української РСР» та Декрету Кабінету Міністрів України від 26.12.92 № 15-92 «Про приватизацію земельних ділянок». Саме тоді громадяни отримали можливість набувати земельні ділянки у приватну власність, одержувати державні акти і передавати такі ділянки у спадщину.

Нова редакція Земельного кодексу України, затверджена Законом від 25 жовтня 2001 року № 2768-III, усунула низку розбіжностей земельного законодавства пострадянського періоду та вдосконалила процедуру безоплатної приватизації.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/hLMbrB.

16 грудня на сайті НААУ була опублікована стаття голови Комітету **Віктора Кобилянського** на тему «Відмова від прав на землю: підстави, процедура, ризики».

Однією з підстав для припинення речового права є відмова від нього. Цивільний кодекс згадує цю підставу для припинення і власності (ст. 346), і володіння (ст. 399), і сервітуту (ст. 406), і суперфіцію (ст. 416). Ну, а якщо закон це згадує, то все нібито має бути просто — не потрібна вам земля, то відмовтеся від неї. На практиці все виглядає складніше.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/Drc8n9.

17 грудня на сайті НААУ була опублікована стаття секретаря Комітету **Олексія Янушевського** на тему «Перехід прав на землю при відчуженні нерухомості: судова практика».

Одним із найконфліктніших питань у земельних спорах залишається просте, на перший погляд, запитання: що переходить до набувача разом із будівлею — лише стіни чи й земля під ними. Від відповіді залежать межі прав нового власника, можливість

витребування земельної ділянки, а також ризики для попереднього власника та інших користувачів.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/PjTxCo.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

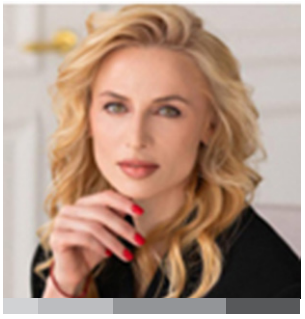

8 грудня було опубліковано статтю адвоката, члена Комітету НААУ Яни Чернишової, про договір купівлі-продажу нерухомості. Авторка розглядає ключові моменти, на які мають звернути увагу юристи та нотаріуси під час укладення такого договору.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/fsydff.

9 грудня було опубліковано статтю адвоката, заступника голови Комітету НААУ Олега Курчина, про інвестування в комерційну нерухомість. Автор розглядає три ключові блоки успішної інвестиції: фінансовий аналіз рентабельності, ретельне вивчення документів об'єкта та правильне укладення договору купівлі-продажу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/usstlf.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

20 листопада опубліковано статтю члена Комітету **Ірини Тодорич** на тему «Суди не схвалюють застосування понижуючих коефіцієнтів до військових пенсій».

У 2025 році Кабінет міністрів, виходячи з можливостей Держбюджету, запровадив понижувальні коефіцієнти до військових пенсій. Чи може підзаконне регулювання змінювати виплати, визначені спеціальним законом, і що з цього приводу вирішують суди — спробуємо розібратися.

Історія обмеження пенсій військовослужбовців бере початок із перших років незалежності України, коли економічні труднощі спонукали виконавчу владу шукати шляхи скорочення видатків. Через відносно вищий розмір військових пенсій порівняно із загальними трудовими, саме ця категорія виплат неодноразово ставала об'єктом обмежень.

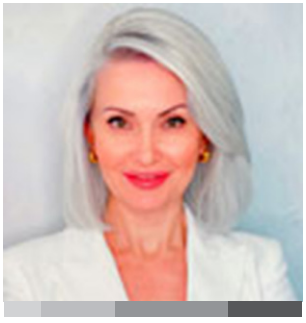

Такі обмеження запроваджувалися переважно підзаконними актами — через встановлення граничних розмірів пенсій або застосування понижувальних коефіцієнтів, а не шляхом внесення змін до спеціального Закону України № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Конституційний Суд у рішенні від 20.12.2016 № 7-рп вказав на протиправність такої практики. Цього року черговим прикладом стала постанова Кабінету Міністрів від 03.01.2025 № 1 «Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану». Вона ґрунтується на ст. 46 Закону «Про Державний бюджет України на 2025 рік», яка передбачає, що пенсії, розмір яких перевищує десять прожиткових мінімумів для осіб, які втратили працездатність (2361 грн), виплачуються із застосуванням коефіцієнтів у розмірах і порядку, визначених Кабінетом міністрів. Отже, обмеження застосовуються до пенсій, що перевищують 23 610 грн.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

Днями до НААУ завітали студенти-міжнародники першого курсу Державного торговельно-економічного університету. Захід організувала кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права вишу в межах чинного меморандуму з НААУ.

Гостей зустрічали начальник юридичного управління **Ярослав Романенко**, голова Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen **Ігор Андрєєв**, член Комітету захисту професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності **Віталій Федірко** та секретар Комітету з питань міграційного права, громадянства, захисту від видворення та екстрадиції Сергій Кучерявенко. Вони провели екскурсію офісом, познайомили з колективом, а також розповіли про основні завдання, які виконує НААУ, її секретаріат та комітети.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/xNnXPs.

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана за сприяння НААУ оголосив всеукраїнський юридичний студентський конкурс «Нова Україна очима молодих правників». Кращі роботи отримають грошові призи. Презентація конкурсу відбулася **4 грудня** в пресцентрі УНІАН.

Участь у заході взяли ректор Університету **Дмитро Лук'яненко**, директор юридичного інституту КНЕУ **Людмила Кожура**, її заступник **Світлана Задерейко**, голова Центру правничої інформації, професійного розвитку та експертних досліджень інституту, голова

Комітету НААУ з питань лобіювання **Олексій Шевчук**, голова Комітету НААУ з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації **Юрій Радзієвський**, голова Молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen **Ігор Андреєв**, керівник секретаріату НААУ **Вадим Красник**.

Олексій Шевчук повідомив, що призовий фонд конкурсу складає 500 тис. грн, які пожертвували адвокати. Також він оголосив структуру призового фонду: 200 тис. грн — за перше місце, 150 тис. грн — за друге, 100 тис. грн — за третє. Ще 50 тис. грн становитиме спеціальна премія фундатора конкурсу.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/dZKg6Q.

У Лондоні, в офісі міжнародної юридичної фірми Kennedys, відбувся професійний захід у рамках Institutional Study Visit, присвячений сучасним аспектам міжнародних комерційних спорів та арбітражу. Участь у заході взяли українські судді та група українських адвокатів і юристів. Захід організувала

член Ради Комітету НААУ з примусового виконання рішень **Наталя Гнєзділова**. До дискусії долучився також представник НААУ у Республіці Австрія (м. Інсбрук) **Леонід Танцюра**. Соліситор і партнер Kennedys **Олег Шаулко** доповів про практичні виклики під час розгляду інвестиційних та страхових спорів, Адвокат, соліситер та сертифікований арбітр **Христина Костюшко**, яка працює у трьох юрисдикціях — Україні, Франції та Англії, розповіла про типові перепони та процесуальні виклики, що виникають у міжнародних арбітражах.

Український адвокат та представник НААУ у Сполученому Королівстві **Олександр Черних** підкреслив роль українських адвокатів у реформі правосуддя, обговорив спільні виклики, які долають адвокати та судді, та наголосив на соціальній місії правосуддя, що вимагає високих професійних стандартів. *Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qkmbjn.*

ЗМІНИ ЩОДО ПЕРЕБУВАННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ПОЛЬЩІ

Світлана Немерцалова, адвокат АО «Адвокатська компанія «Альфа-лігал»», м. Одеса, адвокат в Польщі DT Kraków Golenia Wojtyczek Adwokaci sp. p. z siedzibą w Krakowie

Матеріал наводиться в рамках проєкту «Перебування українських громадян у Республіці Польща: правові аспекти». Проєкт висвітлює основні проблеми, з якими стикаються українські громадяни, перебуваючи у сусідній з нами державі, особливо після початку повномасштабної війни і виїзду українських громадян до Республіки Польща.

Колектив авторів статей становлять українські адвокати та юристи, зокрема ті, що після 24 лютого 2024 р. постійно перебувають на території Республіки Польща, надають правову допомогу українським громадянам і моніторять правове поле. Керівник авторського колективу — Представник НААУ у місті Кракові ***Ірина Василик****.*

Після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, багато українців були вимушені покинути свої домівки та шукати прихистку в інших країнах. Друге місце після Німеччини за кількістю українських громадян, що приїхали через війну, займає Польща.

Перебування громадян України в Польщі регулюється спеціальним законом, відомим як «Спецзакон», або Закон про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави[1].

Згідно з цим Законом українці мають спеціальний статус тимчасового захисту (UKR), який надавав право на проживання, доступ до медичного страхування та ринку праці, а також право на отримання виплат на дітей.

Статус підтверджувався електронним застосунком Diia.pl (mObywatel), а документ мав лише електронну форму.

30 вересня в Польщі офіційно набули чинності важливі зміни до цього Закону, а також низки інших нормативних актів. Ці зміни стосуються умов законного перебування та легалізації, соціальної підтримки, медичного обслуговування та навчання громадян України в Польщі.

Так, зокрема, положення щодо легальності перебування громадян України, які мають тимчасовий захист (статус UKR), матимуть чинність до 4 березня 2026 року.

Це означає продовження до цього часу доступу до ринку праці, освіти, медичних послуг, сімейних і соціальних виплат, а також можливості проживання у місцях колективного розміщення.

Після 4 березня 2026 року Закон запроваджує новий спосіб подальшої легалізації перебування громадян України, які знаходяться під тимчасовим захистом.

Замість електронного, буде впроваджений пластиковий документ — дозвіл на тимчасове проживання на 3 роки (CUKR).

Отримати дозвіл на проживання на 3 роки можна буде особам, які відповідають таким умовам: 4 березня 2024 року у них був статус UKR; на день подання заяви на отримання посвідки на проживання вони мають статус UKR; мали безперервний статус UKR протягом щонайменше 365 днів.

Заява на отримання документа буде подаватися лише в електронній формі за допомогою онлайн-сервісу, наданого головою Управління у справах іноземців,

[1] Закон про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави. URL: sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/pomoc-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-19216115.

за спеціальною формою. Детальна інформація про цей процес буде доступна після запуску онлайн-сервісу, який запланований на січень 2026 року.

Також можна буде отримати документи на право перебування на території Польщі і в загальному порядку, який не залежить від статусу UKR.

До документів, які надають право на перебування іноземців у Польщі, належать:

— віза;
— дозвіл на тимчасове перебування;
— дозвіл на постійне перебування;
— Блакитна карта ЄС (Niebieska karta UE).

Для того щоб отримати право на тимчасове перебування, необхідно надати докази підстав перебування (робота / навчання / одруження), докази рівня доходів, місця проживання, але повний перелік залежить від конкретних обставин[2].

Крім зазначених вище змін, 12 вересня Сейм Польщі ухвалив Закон «Про внесення змін до окремих законів з метою перевірки права на сімейні виплати для іноземців та про умови надання допомоги громадянам України у зв'язку з військовим конфліктом на території цієї держави»[3].

Зміни торкнулися права на виплати «800+», «Добрий старт» та «Активні батьки» для українців.

Так, виплати будуть отримувати лише ті, хто має офіційне працевлаштування в Польщі (є професійно активними) та чиї діти відвідують польській навчальний заклад.

Іноземці, щоб отримувати виплати на дітей, мають заробляти щонайменше 50 % мінімальної заробітної плати, що у **2025 році становить 2333 злотих брутто**.

Важливо, що до категорії осіб, які вважаються професійно активними, належатимуть не лише ті, хто наразі працює на території Польщі, але й ті, хто працював раніше, тобто особи, які отримують допомогу з безробіття, допомогу по вагітності та пологах, по догляду за дитиною, пенсію чи ренту.

За перевірку права на виплати відповідатиме Управління соціального страхування (ZUS). Установа щомісяця перевірятиме, чи були іноземці професійно активними. Якщо у певному місяці іноземець не був активним, виплату буде призупинено, а переказ не здійсниться.

Також були внесені зміни в положення, які запобігають нелегальному перебуванню громадян України та сприяють легалізації їхнього перебування в Польщі. Продовжено:

— строки дії легальних термінів перебування та дії національних віз громадян України;

— строки дії легальних посвідок на тимчасове проживання громадян України;

— строки виїзду громадян України з території Польщі, які легально перебувають у Польщі (згідно з частиною 6 статті 299 Закону «Про іноземців» від 12 грудня 2013 року);

— строки для добровільного повернення (наразі це строки для добровільного виїзду), вказані в рішеннях, виданих громадянам України про зобов'язання іноземця повернутися (відповідно до частини 1 статті 315 Закону «Про іноземців»);

— строки дії легальних посвідок на перебування, польських документів, що посвідчують особу іноземця, та документів «дозвіл на толерантне перебування», виданих громадянам України.

Перебування громадян України на території Польщі вважається легальним у зв'язку із закінченням терміну дозволеного короткотермінового перебування (на підставі шенгенської візи, виданої польським органом, на підставі візи, виданої іншою країною Шенгенської угоди, на підставі посвідки на проживання, виданої компетентним органом іншої країни Шенгенської угоди, або в рамках безвізового режиму).

Таким чином, ключові зміни для українців полягають у дії статусу тимчасового захисту (статус UKR) до 4 березня 2026 року, введенні нового документа (CUKR) для 3-річного перебування, переході від тимчасового захисту до загальних правил для іноземців, з акцентом на працевлаштування, та нових умовах отримання дозволів.

[2] З інформацією щодо легалізації можна знайти на офіційному сайті: URL: gov.pl/web/ua/Lehalne- perebuvannya-v-Polshchi.

[3] Закон «Про внесення змін до окремих законів з метою перевірки права на сімейні виплати для іноземців та про умови надання допомоги громадянам України у зв'язку з військовим конфліктом на території цієї держави». URL: isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/ WDU20250001301/O/D20251301.pdf.

ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ
ТА ЗА ЗУСТРІЧНИМ ПОЗОВОМ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ ДО ІНШОГО З ПОДРУЖЖЯ ПРО ВИЗНАННЯ МАЙНА ОСОБИСТОЮ ВЛАСНІСТЮ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про визнання квартири об'єктом спільної сумісної власності подружжя, виділення зі спільної сумісної власності подружжя і визнання за одним із подружжя права власності на 1/2 частину квартири та визнання за іншим із подружжя права власності на 1/2 частину квартири. Ця проблема є актуальною, оскільки потребує з'ясування значення доказів, які підтверджують придбання спірного нерухомого майна за особисті кошти та спрямування таких коштів, отриманих від продажу належної квартири на придбання саме квартири.

Відповідно до ч. 1 ст. 57 Сімейного кодексу України[1] особистою приватною власністю дружини, чоловіка є:

1) майно, набуте нею, ним до шлюбу;

2) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;

3) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто;

4) житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»[2]; земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України.

Якщо у придбання майна вкладені, крім спільних коштів, і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні відповідно до розміру внеску є його особистою приватною власністю (ч. 7 ст. 57 СК).

Відповідно до ч. 3 ст. 368 Цивільного кодексу України[3] майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві *спільної сумісної власності* незалежно від того, що один із них не мав із поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (ст. 60 СК).

Спільною сумісною власністю подружжя, що підлягає поділу (ст. 60, 69 СК, ч. 3 ст. 368 ЦК), відповідно до ч. 2, 3 ст. 325 ЦК можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно

[1] Далі за текстом — СК.

[2] Далі за текстом — Закон № 2482.

[3] Далі за текстом — ЦК.

від того, на ім'я кого з подружжя вони були придбані чи внесені грошовими коштами, якщо інше не встановлено шлюбним договором чи законом.

Тлумачення ст. 61 СК свідчить, що спільною сумісною власністю подружжя, що підлягає поділу, можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були набуті.

Згідно зі ст. 63 СК дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпоряджання майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

За ст. 69, 70 СК дружина і чоловік *мають право на поділ майна*, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. Зазначені норми закону свідчать про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуте ними в період шлюбу. Ця презумпція може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доведення обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Частиною 2 ст. 372 ЦК установлено, що в разі *поділу майна, яке є у спільній сумісній власності*, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом.

Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі, а в разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (ч. 1, 2 ст. 71 СК), або реалізується через виплату грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки (ч. 2 ст. 364 ЦК).

Тлумачення ч. 1 ст. 71 СК свідчить, що як поділ спільного сумісного майна в натурі, так і визначення розміру часток кожного з них може здійснюватися на підставі: договору подружжя; рішення суду за наявності спору між подружжям.

Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

Вирішуючи спори між подружжям про майно, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясовувати джерело і час його придбання.

Розглянемо приклад судової практики щодо визнання квартири об'єктом спільної сумісної власності подружжя, виділення зі спільної сумісної власності подружжя і визнання за одним із подружжя права власності на 1/2 частину квартири та визнання за іншим із подружжя права власності на 1/2 частину квартири.

У жовтні 2021 р. ОСОБА_3 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_4, в якому просить з урахуванням зміни предмета позову визнати квартиру об'єктом спільної сумісної власності подружжя, виділити зі спільної сумісної власності подружжя і визнати за ним право власності на 1/2 частину квартири та визнати за ОСОБА_3 право власності на 1/2 частину квартири.

18.01.2022 представник ОСОБА_4 — ОСОБА_8 звернувся до суду із зустрічною позовною заявою про визнання майна особистою власністю.

Суд, заслухавши представників сторін, дослідивши матеріали справи, дійшов *такого висновку*.

Згідно з договором купівлі-продажу від 08.08.2019 ОСОБА_3 передала у власність ОСОБА_11 квартиру АДРЕСА_7, що підтверджується договором купівлі-продажу. Пунктом 2 договору визначено, що продаж зазначеної квартири здійснюється за домовленістю сторін за 592 200,00 грн.

02.05.2018 між ОСОБА_10 та ОСОБА_12 укладено договір купівлі-продажу земельної ділянки 0.1000 га. Згідно з п. 3 договору відчуження зазначеної земельної ділянки відбулося за 16 440,00 грн.

Відповідно до договору оренди від 01.08.2018 ОСОБА_10 передала в оренду на один рік ОСОБА_13 квартиру.

На виконання умов зазначеного договору згідно з журналом платежів ОСОБА_13 було сплачено ОСОБА_10 за період серпень 2018 — липень 2019 р. 72 000.00 грн.

У розрізі спірних правовідносин, установивши, що на момент набуття спірної квартири ОСОБА_6 перебувала у шлюбі з ОСОБА_3; презумпція спільності права власності подружжя на придбане в період

шлюбу майно не спростована; докази, надані ОСОБА_6, *не підтверджують придбання нею спірного нерухомого майна за особисті кошти*, оскільки нею не надано належних та допустимих доказів спрямування зазначених коштів на придбання саме квартири; враховуючи, що сторонами у серпні 2019 р. була придбана ще одна квартира, частина якої належить ОСОБА_6, суд дійшов висновку, що *спірна квартира була набута у період шлюбу, в інтересах сім'ї, джерелом її набуття були спільні сумісні кошти і спільна праця подружжя, відтак вона є спільним сумісним майном подружжя*.

Таким чином, з урахуванням установлених під час судового розгляду обставин справи суд доходить висновку про задоволення позову ОСОБА_3 до ОСОБА_10 про поділ майна подружжя з огляду на його обґрунтованість і доведеність та відмову в задоволенні зустрічного позову ОСОБА_6 до ОСОБА_3 про визнання спірної квартири особистою власністю через безпідставність, за відсутності доказів на підтвердження зворотнього. Рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 18.10.2023[4] позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя задоволено. Зустрічний позов ОСОБА_4 до ОСОБА_3 про визнання майна особистою власністю залишено без задоволення.

Не погодившись із рішенням суду першої інстанції, ОСОБА_2 оскаржила його в *апеляційному порядку*.

Заслухавши доповідь судді, пояснення учасників судового засідання, перевіривши законність та обґрунтованість рішення суду в межах доводів апеляційної скарги, колегія суддів вважає, що *апеляційна скарга підлягає задоволенню частково*, виходячи з такого.

Виходячи з вимог первісного позову з урахуванням змін предмета позову і вимог зустрічного позову квартира не становила предмет спору. Проте *судом першої інстанції прийнято до уваги* обставини придбання квартири та з урахування того, що обидві квартири були набуті у власність у серпні 2019 р., суд дійшов висновку, що *квартира у м. Києві набута за спільні кошти* і презумпція спільності майна подружжя стороною відповідача *не спростована*. Відповідач не погодилася із зазначеним висновком суду, і це становить основний довід апеляційної скарги. У зв'язку з цим *апеляційний суд здійснює перевірку обставин* придбання сторонами у справі як 2 квартир.

Так, суд першої інстанції зробив висновок про набуття у власність квартири у м. Києві на підставі даних єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно, згідно з яким за сторонами у справі зареєстроване право спільної часткової власності 13.08.2019. *Однак у реєстрі також зазначено*, що документами, поданими для реєстрації права власності, були: акт приймання-передачі квартири від 25.07.2019, договір на пайову участь у будівництві № П-10-51 від 20.05.2019. А отже, у разі прийняття до уваги судом першої інстанції обставин набуття сторонами у власність цієї квартири суд першої інстанції *мав з'ясувати всі обставини набуття її у власність*, зокрема дату здійснення оплати вартості її квартири. Проте зазначене не було здійснено судом першої інстанції, тому суд апеляційної інстанції бере до уваги подані на стадії апеляційного перегляду справи докази, що підтверджують зазначені обставини.

Так, за умовами договору на пайову участь у будівництві № П-10-51 від 20.05.2019 фінансування пайового будівництва здійснюється внесенням суми, яка відповідає повній вартості квартири. Довідкою від 20.05.2019 підтверджується, що особи здійснили в рівних частинах внесок за квартиру в сумі 330650 (триста тридцять тисяч шістсот п'ятдесят) гривень 20.05.2019. За домовленістю між собою сторони у справі стали стороною цього договору, в рівних частках здійснили внесок за цю квартиру і набули її у спільну часткову власність. А отже, *обставини набуття зазначеної квартири, за відсутності спору між сторонами, не впливають на порядок поділу іншого набутого ними майна*.

Предметом спору, виходячи із заявлених сторонами вимог, є квартира. Зазначена квартира набута у власність на ім'я відповідача ОСОБА_1 19.08.2019, тобто під час її перебування у шлюбі з позивачем ОСОБА_1. Проте 08.08.2019 ОСОБА_1 було здійснено відчуження квартири у м. Полтава, право власності на яку було набуто нею 14.10.2014, про що зазначено в договорі.

Таким чином, квартира у м. Полтава була набута у власність відповідачем *до укладення шлюбу з позивачем*, відповідно належить до об'єктів особистої приватної власності, й кошти, отримані від її відчуження, також становлять *об'єкт особистої приватної власності* відповідача. За умовами договору квартира у м. Полтава була відчужена за суму 592200,00 грн. Квартира у м. Києві була придбана за ціною 637500,00 грн. Із наявних у матеріалах справи *доказів не вбачається*

[4] Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 18.10.2023. Справа № 759/24049/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114988644.

інших джерел доходів відповідача. Доходи позивача мали місце до листопада 2018 і з вересня 2019, тобто доходи, отримані після 19.08.2019, не можуть бути враховані при вирішенні цього спору, а доходи, отримані до листопада 2018, є заробітною платою позивача, що належить до спільної сумісної власності подружжя, та не є достатніми для придбання двох квартир протягом 2019. А отже, наявність незначного проміжку часу між зазначеними правочинами (11 днів) та відсутність даних про доходи сторін, дає підстави для висновку, що грошові кошти, отримані від продажу квартири у м. Полтава, були використані для придбання квартири у м. Києві.

Разом із тим не можуть бути прийняті до уваги суду посилання сторони відповідача на внесення нею коштів, отриманих від продажу земельної ділянки, оскільки зазначені грошові кошти в розмірі 16440,00 грн були отримані у травні 2018, тобто більше ніж за рік до придбання спірної квартири, і даних про їх збереження матеріали справи не містять. Також *судом не беруться до уваги* посилання відповідача на дохід, отриманий від оренди квартири у м. Полтава, оскільки за умовами договору оренди плата вносилася щомісячно в розмірі 7000,00 грн у період серпень 2018 — липень 2019 р. і даних про їх збереження матеріали справи не містять.

Ураховуючи вищевикладене, колегія суддів доходить висновку про відсутність підстав для повного задоволення вимог зустрічного позову про визнання за відповідачем права особистої приватної власності на квартири.

Разом з тим, виходячи з положень ч. 7 ст. 57 СК, якщо у придбання майна вкладені, крім спільних коштів, і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні відповідно до розміру внеску є його особистою приватною власністю.

Ураховуючи, що вартість квартири у м. Києві становила 637500,00 грн, а вартість квартири у м. Полтава — 592200,00 грн, що становить приблизно 92 % від вартості квартири у Києві, то частка відповідача, яка є особистою приватною власністю у квартирі у м. Києві, становить 92/100. Інша частина, яка становить 8/100, відповідно, є спільною сумісною власністю сторін у справі та їх частки є рівними, тобто частка кожного з них становить 4/100.

Посилання сторони позивача на здійснену позивачем *згоду на придбання квартири не спростовують зазначені висновки*, оскільки в договорі не визначено, що квартира в цілому набувається у спільну сумісну власність, у заяві позивачем надана згода на розпорядження спільними грошовими коштами без визначення розміру, а обставини внесення у вартість квартири частини спільних коштів сторін у справі знайшли своє підтвердження, як і обставини внесення особистих коштів відповідача, даних про досягнення сторонами домовленості про придбання спірної квартири у спільну сумісну власність матеріали справи не містять.

Таким чином, при поділі майна сторін, набутого в період шлюбу, у власність відповідача слід виділи 96/100 частини, а у власність позивача 4/100 частини квартири.

Апеляційний суд не взяв до уваги надані стороною відповідача світлини квартир, оскільки вони не містять фіксації дати та місця їх здійснення, а також ураховуючи, що внутрішнє оздоблення квартир не має значення для вирішення цього спору. Також апеляційний суд не взяв до уваги дані про доходи відповідача за період 2021 — 2023 років, оскільки вони не відносяться до періоду, в якому відбулося набуття у власність майна, що є предметом спору. Враховуючи, що предметом спору у цій справі є майнові права подружжя, обставини здійснення батьківських прав та обов'язків сторін стосовно спільної дитини не враховуються судом.

Зазначене *не було враховано судом першої інстанції*, у зв'язку з чим судом допущено порушення норм матеріального і процесуального права. Зокрема, не можна погодитися з висновком суду першої інстанції про те, що джерелом набуття спірної квартири були спільні сумісні кошти та спільна праця подружжя, отримані в інтересах сім'ї, таких даних матеріали справи не містять, натомість у матеріалах справи станом на час розгляду справи судом першої інстанції були наявні докази про відчуження відповідачем належної їй на праві особистої власності квартири у м. Полтава і судом першої інстанції не надана оцінка цим доказам, не визначені підстави відсутності застосування положень ст. 57 СК. Також судом першої інстанції, як вже зазначено вище, безпідставно враховані обставини набуття у власність іншої квартири, яка не становила предмет спору, і зроблений висновок без повного дослідження цих обставин.

Стороною відповідача на стадії розгляду справи судом першої інстанції були надані належні та допустимі докази, які спростовують презумпцію рівності часток подружжя у праві спільної сумісної власності.

Зазначене, у свою чергу, дає підстави апеляційному суду для скасування рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення про часткове задоволення вимог первісного і зустрічного позову. Отже, постановою Київського апеляційного суду від 29.08.2024[5] апеляційну скаргу ОСОБА_2 задоволено частково.

14.10.2024 ОСОБА_1 в особі представника — адвоката через засоби поштового зв'язку звернувся до Верховного Суду з *касаційною скаргою* на постанову Київського апеляційного суду від 29.08.2024.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ[6]

Касаційні скарги ОСОБА_1, в інтересах якого діє його представник — адвокат, на постанову Київського апеляційного суду від 29.08.2024 та додаткову постанову Київського апеляційного суду від 26.09.2024 *підлягають задоволенню з таких підстав*.

Установивши, що на момент набуття квартири ОСОБА_3 перебувала у шлюбі з ОСОБА_1, *презумпція спільності права власності подружжя на придбане в період шлюбу майно не спростована*, докази, надані ОСОБА_2, не підтверджують придбання нею спірного нерухомого майна за особисті кошти, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що зазначена квартира є спільним сумісним майном подружжя і підлягає поділу між ними в натурі у рівних частинах.

При цьому суд підставно зазначив, що ОСОБА_1 не надано належних і допустимих доказів спрямування коштів, отриманих від продажу належної їй квартири, на придбання саме квартири, а відтак взаємозв'язок зазначених фінансових операцій не доведено.

За таких обставин, забезпечивши повний і всебічний розгляд справи, надавши оцінку доводам сторін, дослідивши та оцінивши всі докази у справі, *суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про задоволення первісного позову* ОСОБА_1 та залишення без задоволення зустрічного позову ОСОБА_2.

Переглядаючи справу в апеляційному порядку, суд апеляційної інстанції *наведеного не врахував і помилково скасував законне та обґрунтоване рішення суду першої інстанції*.

Колегія суддів Верховного Суду вважає, що рішення суду першої інстанції ухвалено відповідно до норм матеріального права, із дотриманням норм процесуального права та на підставі повно, всебічно з'ясованих обставин справи, тому це рішення відповідно до ст. 413 ЦПК України необхідно залишити в силі, а постанову апеляційного суду — *скасувати*.

Разом з тим додаткове рішення є невід'ємною частиною рішення у справі. У разі скасування рішення у справі ухвалене додаткове рішення втрачає силу.

Таким чином, робимо висновки:

— для подружжя передбачено презумпцію спільності права власності. Ця презумпція може бути спростована і жінка та (або) чоловік можуть оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доведення обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує. Той із подружжя, який заявляє про спростування зазначеної презумпції, зобов'язаний довести обставини, що її спростовують, на підставі належних і допустимих доказів;

— якщо судом установлено, що на момент набуття квартири особи перебували у шлюбі, а *презумпція спільності права власності подружжя на придбане в період шлюбу майно не спростована*, надані докази не підтверджують придбання спірного нерухомого майна *за особисті кошти*, зокрема, не надано належних і допустимих доказів спрямування коштів, отриманих від продажу належної квартири одному з подружжя на придбання саме квартири, а відтак взаємозв'язок зазначених фінансових операцій не доведено, то зазначена квартира є спільним сумісним майном подружжя і підлягає поділу між ними в натурі у рівних частинах.

[5] Постанова Київського апеляційного суду від 29.08.2024. Справа № 759/24049/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121534640.

[6] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 05.11.2025 у справі № 759/24049/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/131648738.

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ
«ПРАВО НА ЖИТТЯ»[1]

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редактор Вісника НААУ, адвокат, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Стаття 2 Конвенції «Право на життя»
1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.
2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:
a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання[2]*.*

Перше конвенційне право — право на життя кореспондується як основоположна цінність людини. Визначається одним із найважливіших положень Конвенції. Разом зі статтею 3 вона також закріплює одну з основних цінностей демократичних суспільств, що входять до складу Ради Європи. Мета та предмет Конвенції як інструменту захисту окремих людей вимагають, щоб ст. 2 тлумачилася та застосовувалася таким чином, щоб її гарантії були практичними та ефективними[3]. Належить до переліку «так званих абсолютних прав, якими є: право на життя, заборона катування та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, заборона рабства, а також від принципу nullum crimen, nullum poena»[4].

[1] Аналітичний огляд окремих рішень ЄСПЛ (станом на грудень 2025 року) має науково-практичний та консультативний характер. Для повного розуміння суті висловленої в судових рішеннях юридичних позицій необхідно ознайомитися з їх повними текстами, що розміщені на вебресурсах ЄСПЛ: URL: hudoc.echr.coe.int.

[2] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

[3] Case of McCann and Others v. the United Kingdom, (№ 18984/91), 27 September 1995, § 147. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943 (Дата звернення: 19.12.2025).

[4] Мірило правовладдя = Rule of law checklist: [документ]: коментар: глосарій / Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія); пер. з англ. С. Головатий. 2017. 164 с. Пункт 52 (С. 20). URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr. (Дата звернення: 19.12.2025). Також щодо дискусійності віднесення цього права до абсолютних: Див.: Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці: підручник; за заг. ред. Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчина ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2025. 528 с. (С. 507).

Підхід ЄСПЛ до тлумачення ст. 2 має керуватися тим фактом, що предмет і мета Конвенції як інструменту захисту окремих людей вимагають, щоб її положення тлумачилися та застосовувалися таким чином, щоб зробити її гарантії практичними та ефективними[5]. Фундаментальний характер права на життя підтверджується фактом, що ст. 2 є однією з поміж небагатьох конвенційних статей, щодо якої не допускається відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (*крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій*)[6].

РІШЕННЯ ПО СПРАВІ ІНТРАНУОВО ПРОТИ ІТАЛІЇ (CASE OF INTRANUOVO v. ITALY)[7], заява № 46569/19, від 11 грудня 2025 року, заява стосувалася смерті (6 липня 2014 року) сина заявниці, А. Д., який служив в італійській армії, внаслідок ймовірного падіння з вікна в казармі, де він перебував на службі.

Оцінка Суду

(a) Загальні принципи

У кількох справах щодо смертельних випадків під час військової служби Суд постановив, що військовослужбовці за контрактом перебувають під виключним контролем органів державної влади і що органи влади зобов'язані їх захищати (див. *Hovhannisyan and Nazaryan v. Armenia, № 2169/12 та 29887/14, § 118, 8 листопада 2022 року, з подальшими посиланнями) (*п. 96).

Суд посилається на загальні принципи, викладені у справах за статтею 2, що стосуються підозрілих або суперечливих обставин смерті під час утримання під вартою (див., наприклад, *Tsintsabadze v. Georgia, no. 35403/06, §§ 71-76, 15 лютого 2011; Saribekyan and Balyan v. Azerbaijan, no. 35746/11, §§ 59-63, 30 січня 2020; and Shuriyya Zeynalov v. Azerbaijan, no. 69460/12, §§ 66-71, 10 вересня 2020 року*). Держава зобов'язана враховувати будь-які травми, отримані під час утримання під вартою, і цей обов'язок є особливо суворим у разі смерті особи (див., наприклад, *Salman v. Turkey [GC], no. 21986/93, § 99, ECHR 2000-VII; Shumkova v. Russia, no. 9296/06, § 89, 14 лютого 2012; and Çoşelav v. Turkey, no. 1413/07, § 53, 9 жовтня 2012 року*) (п. 97).

Оцінюючи докази, Суд зазвичай застосовував стандарт доказування «поза розумним сумнівом» *(beyond reasonable doubt)*[8]. Однак таке доказування може випливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких та узгоджених висновків або подібних неспростовних презумпцій фактів. Якщо події, про які йде мова, повністю або значною мірою належать виключно до відома органів влади, як у випадку осіб, які перебувають під їхнім контролем під вартою або в армії, виникатимуть переконливі презумпції фактів щодо травм та смерті, що сталися під час цього утримання під вартою або служби. Дійсно, тягар доказування можна вважати таким, що лежить на органах влади, щоб надати задовільне та переконливе пояснення (див. вищезгадану справу *Hovhannisyan and Nazaryan*, § 123) (п. 98).

Довіра Суду до доказів, отриманих у результаті внутрішнього розслідування, та до фактів, установлених у ході внутрішнього провадження, значною

---

[5] Case of Loizidou v. Turkey (***№ 15318/89),*** 23 March 1995, § 72. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920 (Дата звернення: 19.12.2025).

[6] Стаття 15 ЄКПЛ Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 18.12.2025).

[7] Case of Intranuovo v. Italy (№ 46569/19), 11 December 2025. URL: hudoc.echr.coe.int/?i=001-247440 (Дата звернення: 19.12.2025).

[8] Щодо альтернатив перекладу сталої словосполуки: Наприклад, Верховним Судом у постановах від 16 травня 2019 року у справі № 826/14303/18, від 12 лютого 2020 року у справі № 640/17408/19 та від 27 лютого 2020 року у справі № 640/16242/19 зазначено, що такі ознаки повинні, насамперед, існувати ***поза обґрунтованим сумнівом (beyond reasonable doubt).***

мірою залежатиме від якості внутрішнього розслідування, його ретельності та послідовності (див. *Lapshin v. Azerbaijan, no. 13527/18, § 95, 20 травня 2021 року,* та *Tagayeva and Others v. Russia, no. 26562/07 and 6 others, § 586, 13 квітня 2017 року*) (п. 99).

Може бути врахована поведінка сторін під час пошуку доказів. Суд приділяє значну увагу ситуаціям, в яких поліція або слідчі органи поводилися підозріло або визнали достовірність певних доказів, незважаючи на наявність серйозних ознак, що вказують на необхідність обережності (див. *Anguelova v. Bulgaria*, № 38361/97, § 120, ECHR 2002-IV) (п. 100).

Суд також повторює, що він повинен бути обережним, беручи на себе роль суду першої інстанції з питань фактів, коли це не є неминучим через обставини конкретної справи (*Giuliani and Gaggio v. Italy* [GC], № 23458/02, § 180, ECHR 2011 (витяги)). У зв'язку з цим Суд вважає важливим наголосити, що докази, які сторони надали йому, та їхні розбіжні погляди на обставини оскаржуваного інциденту зазвичай є питанням, що підлягає розгляду в рамках національного провадження. Хоча Суд не зв'язаний висновками національних органів і залишається вільним робити власну оцінку у світлі всіх матеріалів, що є в його розпорядженні, за звичайних обставин він повинен працювати на основі відповідних висновків, до яких дійшли національні органи влади, або їх відсутності, та робити необхідні висновки (див. *Lapshin,* згадане вище, §§ 112 та 119) (п. 101).

Обов'язок проводити ефективне розслідування незаконних або підозрілих смертей чітко встановлений у прецедентній практиці Суду. Зокрема, якщо з самого початку не встановлено, що смерть настала в результаті нещасного випадку або іншого ненавмисного діяння, і якщо гіпотеза про незаконне вбивство є принаймні обґрунтованою з огляду на факти, Конвенція вимагає проведення розслідування, яке відповідає мінімальним критеріям ефективності, з метою з'ясування обставин смерті (див. *Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey* [GC], № 24014/05, § 133, 14 квітня 2015 року, та *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* [GC], № 41720/13, § 161, 25 червня 2019 року) (п. 102).

Для дотримання вимог статті 2 Конвенції розслідування має бути ефективним у тому сенсі, що воно здатне призвести до встановлення відповідних фактів та до ідентифікації та, за потреби, покарання винних. Це зобов'язання стосується засобів, які мають бути використані, а не результатів, яких має бути досягнуто. Органи влади повинні вжити розумних заходів, доступних їм, для отримання доказів щодо інциденту, включаючи, *серед іншого,* свідчення очевидців та судово-медичні докази (див., як нещодавній прецедент, *Vazagashvili and Shanava v. Georgia,* № 50375/07, § 81, 18 липня 2019 року, з подальшими посиланнями) (п. 103).

Крім того, висновки розслідування повинні ґрунтуватися на ретельному, об'єктивному та неупередженому аналізі всіх відповідних елементів. Недотримання очевидного напрямку розслідування вирішальною мірою підриває здатність розслідування встановити обставини справи та, де це доречно, особу винних. Органи влади повинні завжди докладати серйозних зусиль, щоб з'ясувати, що сталося, і не повинні покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття свого розслідування (див. *El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], no. 39630/09, § 183, ECHR 2012, and *Mustafa Tunç and Fecire Tunç*, cited above, § 175) (п. 104).

(b) Застосування до цієї справи

Суд вважає за доцільне розпочати розгляд заяви по суті, спочатку розглянувши процесуальний аспект скарги заявника за статтею 2, а саме те, чи було національне розслідування обставин ефективним, а потім перейшовши до матеріального аспекту, а саме питання про те, чи може держава нести відповідальність за смерть А. Д. (п. 105).

З ЦИХ ПРИЧИН СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. Оголошує заяву прийнятною;

2. Постановляє, що мало місце порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті;

3. Постановляє, що мало місце порушення статті 2 Конвенції в її матеріальному аспекті;

4. Постановляє:

(a) що держава-відповідач має виплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли рішення набуде чинності відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, суму в розмірі 42 000 євро (сорок дві тисячі євро) як компенсацію моральної шкоди плюс будь-який податок, що може нараховуватися;

(б) що з моменту закінчення вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначену суму нараховуються прості відсотки за ставкою,

що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку протягом періоду прострочення, плюс три процентні пункти;

5. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

A posteriori: У рішенні по цій справі Європейський суд з прав людини одностайно постановив, що було порушено обидва аспекти статті 2 (право на життя / відсутність ефективного розслідування) Європейської конвенції з прав людини. Суд визнав, що розслідування смерті А. Д. було неефективним і що італійські влади не виконали в повній мірі обов'язок доказування, який покладався на них, щоб надати задовільне та переконливе пояснення щодо обставин смерті А. Д. Зокрема, слідчі органи не вжили розумних та достатніх заходів для забезпечення відповідних доказів, а також не зробили належних спроб установити факти.

РІШЕННЯ ПО СПРАВІ ГОВГАНІСЯН ТА НАЗАРЯН ПРОТИ ВІРМЕНІЇ (CASE OF HOVHANNISYAN AND NAZARYAN v. ARMENIA)[9], заява № *2169/12 та 29887/14*, від 8 листопада 2022 року (фінальне 8 лютого 2023 року), заява стосувалася смерті А. Назаряна, сина першого заявника та брата другого заявника, під час його військової служби, ймовірно внаслідок самогубства, та подальшого розслідування. Вона порушує питання за статтею 2 Конвенції.

Оцінка Суду

(a) Загальні принципи

(i) Матеріальна частина

Суд повторно наголошує, що стаття 2, яка гарантує право на життя, є однією з найважливіших положень Конвенції. Разом із статтею 3 вона також закріплює одну з основних цінностей демократичних суспільств, що входять до Ради Європи. Мета і завдання Конвенції як інструменту захисту окремих осіб вимагають, щоб стаття 2 тлумачилася і застосовувалася таким чином, щоб її гарантії були практичними та ефективними (див., серед інших джерел, справу *McCann and Others v. the United Kingdom* від 27 вересня 1995 року, §§ 146-47, Серія A № 324) (п. 116).

Перше речення статті 2 § 1 зобов'язує державу не лише утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя, але й вживати відповідних заходів для захисту життя осіб, які перебувають під її юрисдикцією (див. *L.C.B. v. the United Kingdom*, 9 червня 1998 року, § 36, *Звіти про рішення та рішення* 1998-III). Це передбачає першочерговий обов'язок держави прийняти та впровадити законодавчу та адміністративну базу, призначену для забезпечення ефективного стримування від загроз праву на життя (див. *Boychenko v. Russia*, № 8663/08, § 77, 12 жовтня 2021 року; та, *mutatis mutandis, Osman v. the United Kingdom*, 28 жовтня 1998 року, § 115, *Звіти* 1998-VIII, та *Kurt v. Austria* [GC], № 62903/15, § 157, 15 червня 2021 року) (п. 117).

У кількох справах щодо смертельних випадків під час військової служби Суд постановив, що військовослужбовці за контрактом перебувають під виключним контролем органів державної влади і що органи влади зобов'язані їх захищати (див., наприклад, *Beker v. Turkey*, № 27866/03, §§ 5 та 43, від 24 березня 2009 року, щодо ймовірного самогубства досвідченого капрала, який служив на оплачуваній основі у збройних силах; *Durdu v. Turkey*, № 30677/10, §§ 6 та 62, від 3 вересня 2013 року; та *Yasemin Doğan v. Turkey* № 40860/04, §§ 8, 43 та 45, від 6 вересня 2016 року, щодо самогубств старших сержантів). Крім того, у своєму нещодавньому рішенні у справі *Boychenko* (цитовано вище), яке стосувалося самогубства військовослужбовця за контрактом, який був лейтенантом, Суд підтвердив цей підхід, зазначивши, що умови життя та служби військовослужбовців за контрактом відповідали умовам призовників, оскільки вони також перебували під виключним контролем влади (див. *Boychenko*, цитовано вище, §§ 5 та 80; див. також *Tomac v. the Republic of Moldova*, № 4936/12, § 52, 16 березня 2021 року) (п. 118).

Зобов'язання захищати життя також поширюється за певних обставин на позитивний обов'язок органів влади вживати превентивних оперативних заходів для захисту особи, життя якої перебуває під загрозою, від злочинних дій іншої особи або, за певних обставин, проти неї самої (див. *Osman,* згадане вище, § 115; *Keenan v. the United Kingdom*, № 27229/95, § 89, ECHR 2001-III; *Kılınç and Others v. Turkey*, № 40145/98, § 40, 7 червня 2005 року; *Durdu*, § 62; та *Yasemin Doğan*, § 43, обидва згадані вище) (п. 119).

Не кожен заявлений ризик для життя може зумовлювати вимогу для органів влади згідно з Конвенцією

[9] Case of Hovhannisyan and Nazaryan v. Armenia (№№ 2169/12 and 29887/14), 8 November 2022 (FINAL 08/02/2023). URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220712 (Дата звернення: 19.12.2025).

вжити оперативних заходів для запобігання реалізації цього ризику. Суд повинен перевірити, чи знали або повинні були знати органи влади на момент існування реального та безпосереднього ризику для життя ідентифікованої особи, і якщо так, то чи не вжили вони заходів у межах своїх повноважень, які, за розумною оцінкою, могли б допомогти уникнути цього ризику (див. *Keenan*, цитовано вище, §§ 89 та 93; *Şahinkuşu v. Turkey*, № 38287/06, § 58, 21 червня 2016 року; та *Kurt,* цитовано вище, § 158) (п. 120).

Щодо ризиків самогубства, зокрема, Суд раніше враховував різноманітні фактори, щоб установити, чи знали або повинні були знати органи влади, що життя конкретної особи перебуває під реальною та безпосередньою загрозою, що спричиняє обов'язок вжити відповідних превентивних заходів. Ці фактори зазвичай включають: наявність проблем психічного здоров'я в анамнезі; тяжкість психічного стану; попередні спроби самогубства або самоушкодження; суїцидальні думки або погрози; та ознаки фізичного або психічного стресу (див. *Fernandes de Oliveira v. Portugal* [GC], № 78103/14, § 115, 31 січня 2019 року, та посилання, які там наведено). Принципи, встановлені у вищезгаданій справі *Fernandes de Oliveira,* яка стосувалася самогубства психічно хворого чоловіка, який проходив стаціонарне лікування в державній психіатричній лікарні, застосовуються однаково до осіб, які перебувають під вартою, і, аналогічно до них, до військовослужбовців строкової служби та військовослужбовців за контрактом (див. *Boychenko,* цитовано вище, § 80, з подальшими посиланнями) (п. 121).

Крім того, від держав очікується встановлення високих професійних стандартів серед військовослужбовців та забезпечення відповідності військовослужбовців необхідним критеріям. Згідно з практикою Суду держава несе відповідальність за смерть жертви, яка була доведена до самогубства через знущання та жорстоке поводження з боку її військового начальства (там само) (п. 122).

Нарешті, оцінюючи докази, Суд застосовує стандарт доказування «поза розумним сумнівом». Однак таке доказування може випливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких та узгоджених висновків або подібних неспростовних презумпцій фактів. Якщо події, про які йде мова, повністю або значною мірою належать виключно до відома органів влади, як у випадку осіб, які перебувають під їхнім контролем під вартою або в армії, виникатимуть переконливі презумпції фактів щодо травм та смерті, що сталися під час цього утримання під вартою або служби. Дійсно, тягар доказування можна розглядати як такий, що лежить на органах влади, щоб надати задовільне та переконливе пояснення (див., серед багатьох інших джерел, *Anguelova v. Bulgaria,* № 38361/97, §§ 109-11, ECHR 2002-IV) (п. 123).

(ii) Процесуальна частина

Обов'язок захищати право на життя згідно зі статтею 2 Конвенції, що розглядається разом із загальним обов'язком держави згідно зі статтею 1 «гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права та свободи, визначені в Конвенції», опосередковано вимагає проведення ефективного офіційного розслідування випадків загибелі осіб в результаті застосування сили державними службовцями або приватними особами (див., серед багатьох інших джерел, *Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey* [GC], № 24014/05, §§ 169 та 171, 14 квітня 2015 року). Основною метою такого розслідування є забезпечення ефективного виконання національного законодавства, яке захищає право на життя. Ті ж стандарти застосовуються також до розслідувань щодо смертельних випадків під час військової служби, включаючи самогубство військовослужбовців за контрактом (див. *Boychenko,* цитовано вище, § 81, та цитовані там справи) (п. 124).

Розслідування має бути ефективним у тому сенсі, що воно здатне призвести до встановлення фактів та, за потреби, до ідентифікації та покарання винних (див. вищезгадане рішення у справі *Mustafa Tunç and Fecire Tunç, cited above, § 172; and Nana Muradyan v. Armenia*, № 69517/11, § 125, від 5 квітня 2022 року) (п. 125).

Обов'язок проводити ефективне розслідування є обов'язком не результату, а засобів: органи влади повинні вжити розумних заходів, доступних їм, для отримання доказів щодо цього інциденту, включаючи, серед *іншого,* свідчення очевидців, судово-медичні докази та, за потреби, розтин, який забезпечує повний та точний запис травми та об'єктивний аналіз клінічних висновків, включаючи причину смерті. Однак ефективність розслідування не може бути оцінена лише на основі кількості складених протоколів, опитаних свідків або вжитих інших слідчих заходів. Висновки розслідування повинні ґрунтуватися на ретельному, об'єктивному та неупередженому аналізі

всіх відповідних елементів. Недотримання очевидної лінії розслідування вирішальною мірою підриває здатність розслідування встановити обставини справи та, за потреби, особу винних і може призвести до порушення необхідного рівня ефективності (див. *Muradyan v. Armenia,* no. 11275/07, § 135, 24 листопада 2016 року, з подальшими посиланнями, та *Nana Muradyan,* цитовано вище, § 126) (п. 126).

Більше того, особи, відповідальні за розслідування, повинні бути незалежними від будь-кого, хто причетний або може бути причетним до цих подій. Це означає не лише відсутність ієрархічного чи інституційного зв'язку, але й практичну незалежність (див. вищезгадану справу *Mustafa Tunç and Fecire Tunç*, § 177) (п. 127).

Крім того, розслідування має бути доступним для родини жертви в обсязі, необхідному для захисту їхніх законних інтересів. Також має бути достатній елемент громадського контролю за розслідуванням, ступінь якого може відрізнятися залежно від справи (див. *Hugh Jordan,* згадане вище, § 109). Однак необхідний доступ громадськості або родичів жертви може бути передбачений на інших етапах процедури (див., серед інших джерел, *Giuliani and Gaggio v. Italy* [GC], № 23458/02, § 304, ECHR 2011 (витяги), та *McKerr v. the United Kingdom,* № 28883/95, § 129, ECHR 2001-III) (п. 128).

Стаття 2 не покладає обов'язку на слідчі органи задовольняти кожне клопотання про проведення конкретного слідчого заходу, подане родичем під час розслідування (див. *Ramsahai and Others v. the Netherlands* [ВП], № 52391/99, § 348, ECHR 2007-II) (п. 129).

Зрештою, питання про те, чи було розслідування достатньо ефективним, має оцінюватися на основі всіх відповідних фактів та з урахуванням практичних реалій слідчої роботи. Характер та ступінь ретельності, які відповідають мінімальному порогу ефективності розслідування, залежать від обставин конкретної справи (див., серед інших джерел, *Muradyan*, § 136, з подальшими посиланнями, та *Nana Muradyan*, §127, обидва цитовані вище) (п. 130).

(б) Застосування цих принципів у цій справі

(і) Матеріальна частина

З огляду на недбалість, з якою було проведено розслідування, та відсутність задовільних пояснень щодо низки серйозних розбіжностей щодо його висновків (див. пункти 163 — 167 нижче), заявникам можна вибачити серйозні сумніви щодо офіційної версії та думку, що розслідування може приховувати більш зловісне пояснення, таке як вбивство (див. *Beker,* згадане вище, § 52). Тим не менш, матеріали, що є в розпорядженні Суду, не дозволяють йому підтвердити «поза розумним сумнівом» гіпотезу про те, що життя А. Назаряна було позбавлено навмисно (порівняйте зі справою *Beker,* згаданою вище, §§ 45-54, та *Lapshin v. Azerbaijan,* № 13527/18, §§ 110-20, 20 травня 2021 року; див. також, *mutatis mutandis, Mižigárová v. Slovakia,* № 74832/01, § 89, 14 грудня 2010 року). Таким чином, будь-яке твердження про те, що А. Назаряна було вбито, було б суто спекулятивним (див., *mutatis mutandis, Abdullah Yılmaz v. Turkey,* № 21899/02, § 59, 17 червня 2008 р.; *Durdu,* цитовано вище, §§ 59-61; та *Nana Muradyan,* цитовано вище, §§ 130-31) (п. 134).

Однак у матеріалах, що є в розпорядженні Суду, немає нічого, що вказувало б на те, що на відповідний час у військових силах існувала будь-яка система психологічної оцінки та допомоги, зокрема щодо початкового та подальшого психологічного скринінгу, запобігання самогубствам та наявності психологічної допомоги під час військової служби (порівняйте та зіставте *Boychenko*, згадане вище, §§ 40-56 та 86) (п. 140).

Суд повторно наголошує, що питання про те, чи мало місце невиконання державою своїх регуляторних обов'язків, вимагає конкретної, а не абстрактної оцінки будь-якого передбачуваного недоліку. Завдання Суду зазвичай полягає не в *абстрактному розгляді відповідного законодавства та практики,* а у визначенні того, чи призвів спосіб, у який вони застосовувалися до заявника або померлого, або як вони вплинули на них, до порушення Конвенції. Таким чином, сам факт того, що регуляторна (*нормативно-правова*) база може бути недосконалою в деяких аспектах, не є достатнім для порушення питання за статтею 2 Конвенції. Повинно бути доведено, що вона діяла на шкоду пацієнту (див. *Fernandes de Oliveira v. Portugal* [GC], № 78103/14, § 107, 31 січня 2019 року та *Boychenko,* цитовано вище, §§ 85-87).

Суд зазначає, що за відсутності будь-якої системи психологічної допомоги у збройних силах, А. Назаряну не було надано жодної психологічної підтримки, незважаючи на його вразливий психологічний стан та очевидні ознаки ризику самогубства (див. пункт 52 вище та пункти 148 та 150 нижче). Крім того, оскільки не було жодних правил щодо запобігання самогубствам у збройних силах, відповідальні особи не мали

жодних інструкцій чи вказівок щодо того, як діяти в цій ситуації (див. пункт 151 нижче).

Відповідно на підставі наявних матеріалів Суд вважає, що держава-відповідач не виконала свого позитивного обов'язку за статтею 2 Конвенції вжити належних заходів, які могли б бути використані для захисту життя А. Назаряна (п. 144).

З вищезазначених причин Суд вважає, що держава не виконала свого позитивного обов'язку вжити належних заходів для захисту життя А. Назаряна під час його військової служби (п. 154).

(ii) Процесуальна частина

Суд повторює, що дотримання процесуальної вимоги статті 2 оцінюється на основі кількох суттєвих параметрів: адекватності слідчих заходів, оперативності розслідування, участі родини померлого та незалежності розслідування. Ці елементи взаємопов'язані, і кожен з них, розглянутий окремо, не є самоціллю. Це критерії, які, розглянуті разом, дозволяють оцінити ступінь ефективності розслідування (див. вищезгадану справу *Mustafa Tunç and Fecire Tunç*, § 225). З огляду на це, Суд продовжить розгляд цих елементів стосовно кримінального розслідування, проведеного у цій справі, починаючи з його оперативності (п. 157).

Однак, на думку Суду, суттєві недоліки, які вже детально розглянуті (див. пункти 163 — 168 вище), є достатніми для того, щоб серйозно поставити під сумнів адекватність розслідування, проведеного національними органами влади. Тому немає потреби додатково розглядати інші елементи, обговорені сторонами у їхніх заявах (п. 170).

З ЦИХ ПРИЧИН СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. Вирішує приєднатися до заявок;

2. Оголошує скарги за статтями 2 та 13 Конвенції щодо смерті А. Назаряна та непроведення ефективного розслідування його смерті прийнятними, а решту заяв — неприйнятними;

3. Постановляє, що мало місце порушення статті 2 Конвенції згідно з її матеріально-правовою частиною;

4. Постановляє, що мало місце порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті;

5. Постановляє, що немає потреби розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції щодо нібито нездатності провести ефективне розслідування смерті А. Назаряна;

6. Постановлює:

(a) що держава-відповідач має спільно виплатити заявникам протягом трьох місяців з дати, коли рішення набуде чинності, відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, такі суми:

(i) 20 000 євро (двадцять тисяч євро) плюс будь-який податок, що може нараховуватися, як компенсація моральної шкоди, що підлягає конвертації у валюту держави-відповідача за курсом, що діяв на дату врегулювання;

(ii) 3500 євро (три тисячі п'ятсот євро) плюс будь-який податок, що може бути нарахований заявникам, на відшкодування судових витрат, які мають бути конвертовані у фунти стерлінгів за курсом, що діяв на дату розрахунку, та сплачені на банківський рахунок представників заявників у Сполученому Королівстві;

(b) що з моменту закінчення вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначені суми нараховуються прості відсотки за ставкою, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку протягом періоду прострочення, плюс три процентні пункти;

7. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

A posteriori: У рішенні по цій справі Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що держава не виконала свого зобов'язання за статтею 2 Конвенції вжити відповідних заходів, які могли б захистити життя А. Назаряна під час його військової служби. Таким чином, Суд визнав, що відбулося ***порушення статті 2 Конвенції* в її *матеріальній частині***. А також Суд дійшов висновку, що розслідування, проведене у цій справі, не було достатньо ретельним і не забезпечило достатньої участі заявників у ньому для захисту їхніх інтересів та надання їм можливості належним чином реалізувати свої права. Тобто відбулося порушення статті 2 Конвенції і в ***процесуальній частині***.

«АДВОКАТСЬКА ДОБА» НА МОСТИЩИНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІ ФОРМИ КОМЕМОРАЦІЇ (ЧАСТИНА 2)

Мар'ян Хомяк, директор Народного музею історії м. Судова Вишня, учасник Всеукраїнського проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Протягом періоду незалежності України тема історії адвокатури в конкретних місцевостях залишалася на маргінесі дослідницької уваги краєзнавців. У радянський час дослідження локальної історії було позбавлене будь-яких стерпних умов, а з початком 1990-х ті поодинокі дослідники звернули увагу найперше на питання, пов'язані із національно-визвольним рухом та репресивною політикою радянської влади щодо місцевого населення. Величезний пласт нашої історії, який передував цим подіям, незаслужено залишався без належної уваги. Тому Центр досліджень адвокатури і права пропонує вашій увазі ґрунтовну статтю учасника проєкту «Історія адвокатури України», директора Народного музею історії міста Судова Вишня про сторінки історії адвокатури Мостищини — історико-етнографічного регіону на заході Львівської області.

АДВОКАТИ МОСТИЩИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ

Звісно, адвокати зустрічались із українськими селянами та міщанами повіту не тільки на передвиборчих зборах чи звітуючи про свою діяльність. Місцем зустрічей були також різноманітні свята, зокрема дні вшанування видатних українців. Так, на Шевченківському святі, яке відбувалось 14 червня 1914 р., до Мостиськ завітали В. Загайкевич та Т. Кормош. Програма, окрім богослужіння та концерту, передбачала також відкриття меморіальної таблиці[1].

В період Першої світової війни адвокатам-українцям додались нові завдання і ролі. Вони ангажуються у національно-визвольний рух та державотворчі процеси, але, крім цього, мають чимало завдань, пов'язаних із захистом населення, яке потерпало, серед іншого, і від військових реквізицій. Зберігся запит В. Загайкевича (підписаний також декількома іншими особами) до міністра краєвої оборони щодо питання невиплати коштів за реквізовані у 1915 р. коні і вози у селян із Малнова та в інших громадах Мостиського повіту. Автор звернення зазначив, що з поверненням після російської окупації австрійських військ у 1915 р. було складено списки всього реквізованого і неоплаченого майна. 1914 р. у громади с. Малнів на військові потреби забрали 14 підвод з кіньми і возами. Коней було оцінено і забрано на м'ясо, а вози спалено. Кожен власник мав отримати посвідки, які б засвідчували забране у нього майно. Загалом йшлося про 28 коней сукупної вартості 14 680 корон і 11 возів вартості 2 500 корон. В. Загайкевич звертав увагу на те, що вартість коней зросла у порівнянні з довоєнним часом у п'ять разів. Суттєво зросла і ціна воза — у 1918 р. він уже коштував 500 корон[2]. На жаль, повнішої інформації про обсяг військових реквізицій у той період, а також про роль адвокатів у захисті інтересів мостиських селян наразі не виявлено.

У міжвоєння на Мостищині з'являються нові адвокати-українці. Для амбітних правників Мостиська, як і Судова Вишня, були, певна річ, першими сходинками у кар'єрі. Тому не дивно, що такі талановиті адвокати, як П. Войтович та М. Здерковський, здобувши досвід і визнання, перенесли на початку 1920-х рр. свої садиби в інші місця. Першим виїхав д-р П. Войтович —

[1] Свобода. Львів, 4 червня 1914. Р. XVIII. Ч. 22. С. 9.

[2] ЦДАГОУ. Фонд 426. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 5 - 5 зв.

1920 р. він покинув Судову Вишню і перебрався до Перемишля[3]. Певний час українського адвоката тут не було, і лише в 1923 р. канцелярію у місті відкрив Петро Гайдучок[4].

Адвокат Петро Гайдучок (стоїть п'ятий зліва). Нью-Йорк, 22 січня 1957 р.

АДВОКАТ ПЕТРО ГАЙДУЧОК (СТОЇТЬ П'ЯТИЙ ЗЛІВА). НЬЮ-ЙОРК, 22 СІЧНЯ 1957 Р.

Що ж стосується д-ра М. Здерковського, то після вимушеного періоду проживання у Відні (на початку Першої світової війни, а потім вдруге — у другій половині 1919 р.), він повернувся до Мостиськ і відновив тут свою адвокатську практику[5]. Як і слід було очікувати, одразу включився в громадсько-політичну діяльність. Перші післявоєнні збори мостиської філії т-ства «Просвіта» відбулись 1 червня 1921 р. Обрано новий виділ — головою став М. Здерковський[6]. З тих фрагментарних звісток, які збереглися, знаємо, що на нараді при філії «Сільського Господаря» у Мостиськах 4 липня 1921 р., на якій були присутніми 50 осіб, М. Здерковський запропонував створити окремий виділ, який би цілеспрямовано зайнявся відновою діяльності товариства та окремих кооператив у повіті. У склад цього виділу увійшов і сам адвокат[7]. Роботи було багато, адже за час Першої світової, а потім і польсько-української війн культурно-просвітницькі та економічні установи припинили свою діяльність. Їх відновлення стикалося з умисними перепонами з боку польської адміністративно-політичної влади. Загалом суспільно-політичні відносини у Галичині протягом усього міжвоєння були позначені агресивною політикою польської влади щодо українців, а відтак і зростаючим градусом ворожості з боку останніх щодо поляків. Політична влада не гребувала терором, аби придушити український національний рух. Репресії щодо українського населення застосовувались уже в період польсько-української війни (1918–1919 рр.)[8], а відтак і після її закінчення, зокрема, в часі перепису населення (1921 р.) та виборів до Варшавського сейму (1922 р.). Серед іншого, проводились арешти. Українська преса звітувала про переповнені в'язниці — таким, зокрема, було ув'язнення окружного суду в Перемишлі. Там перебував разом із десятками українців Мостищини адвокат М. Здерковський[9]. Йому інкримінували державну зраду і порушення публічного спокою за участь в передвиборчих зборах у Мостиськах, де було вирішено не брати участь у виборах до варшавського сейму[10].

Організаторські здібності та авторитет М. Здерковського приносили свої плоди навіть у такий

[3] Gazeta Lwowska. Lwów, 4 stycznia 1920. R. 110. 1920. Nr. 3. S. 6. П. Войтович помер 1 листопада 1937 р. Див.: Життя і право. Львів, грудень 1937. Р. X. Ч. 4 (43). С. 29.

[4] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 18 вересня 1927. Р. III. Ч. 75 (193). С. 5. П. Гайдучок був одружений із донькою о. Теодора Савойки (1866-1942) Іриною, яка, закінчивши вчительську семінарію, деякий час працювала вчителькою у с. Селиська, де її батько мав парафію. Див.: Лебедович-Пачовська Т. Пам'яті отця Теодора Савойки // Вісник Любачівщини. Львів, 2003. Випуск 9. С. 36.

[5] Життя і право. Вістник теорії і практики. Львів, січень 1929. Рік II. Ч 1. С. 56-57.

[6] Український голос. Політично-економічний орган. Перемишль, 10 липня 1921. Р. III. Ч. 28. С. 2-3.

[7] Господарсько-кооперативний часопис. Львів, за липень-серпень, 1921. Р. I. Ч. 3-4. С. 45.

[8] Про репресії польських військ щодо мирного українського населення у Галичині 1919 р. див.: Кривава книга. Передрук видань 1919 та 1921 років. Дрогобич, 1994.

[9] Український Голос. Політично-економічний орган. 12 падолиста 1922. Р. IV. Ч. 46 (172). С. 2.

[10] Свобода. Львів, 11 листопада 1922. Р. XXIV. Ч. 11. С. 1. У перемишльській тюрмі опинилися також адвокати Т. Кормош і В. Загайкевич. Перший в ув'язненні захворів на рожу на обличчі, а другий оголосив голодування і через чотири дні (так обезсилений, що його довелось нести) таки дочекався роз'яснень щодо свого затримання.

несприятливий час, яким був початок 1920-х рр. У 1924 р. йому вдалося організувати комітет, який займався святкуванням дня «Просвіти» та збором коштів для матірного товариства у Львові. Заходи пройшли і в Мостиських, і в повіті, вдалося зібрати 66 353 506 польських марок[11]. Чи не востаннє у пресі М. Здерковський згадується як представник Мостищини на загальних зборах «Просвіти» у Львові, які відбулися 25 грудня 1925 р. у великому залі Музичного товариства ім. М. Лисенка. Тоді зустріч зібрала 286 делегатів із 52 просвітянських філій[12]. 1926 р., після смерті дружини, М. Здерковський переніс свою канцелярію до Перемишлян[13]. На його місце до Мостиськ прибув адвокат Лев Кульчицький з Рудок. Він, як і П. Гайдучок, був членом Союзу українських адвокатів у Львові[14]. Наприкінці 1929 р. у Судовій Вишні адвокатську канцелярію відкрив ще один адвокат — д-р Володимир Гаєцький[15].

Те, що у міжвоєння в Судовій Вишні з'явились уже дві канцелярії адвокатів-українців, свідчить і про популярність цього фаху, і про попит на послуги правників. Адвокатський фах імпонував українцям найперше з двох причин: він забезпечував непоганий чи навіть добрий заробіток, а самé навчання на факультеті права було в окреслений період дешевшим, ніж на інших[16]. Заробіток адвоката напряму залежав від кількості клієнтів, яких, очевидно, вистачало[17]. Надто ж у міжвоєння, коли кількість злочинів зросла. У тогочасній пресі алярмували про деморалізацію людей, передовсім молоді: *«Загляньте ви до лічниць, до тюрм, до судів… Там щойно побачите, скільки сидить, і скільки гине що року нашої молоді «за політику», а скільки більше через ті дурнуваті бійки. Це гейби постійна, безперервна війна, яка пожирає сотки жертв»*[18]. Уже традиційно проблемою залишалося повсюдне споживання алкоголю, яке також впливало на кількість судових процесів, а отже, і забезпечувало адвокатів роботою. Про це писали напряму:

«Зайдіть лише до шинків, до трафік. Там така тіснота, що місця годі найти. Тиснеться один наперед другого, аби заплатити свій добровільний податок монополеви. Це не примусова данина, ні — це добровільний податок вищий від всіх податків. Це грубі міліони! І не деруть вони з нас силоміць ті міліони, ні, сохрань Боже, ми їм самі пхаємося в руки. В селі плач за грошем, кооперативи дусяться від довгів та боргів, каси сільські занепадають, а в місточках щораз то більше шиночків, щораз то більше трафік у селі, щораз більше адвокатів, процесів та спорів»[19].

Отож, роботи адвокатам вистачало. Але це ніяк не впливало на їхню активну залученість у громадсько-політичне життя повіту. Одразу після прибуття у Судову Вишню П. Гайдучок вписався членом усіх українських товариств міста, не оминувши при цьому і церковного братства, і став найвиднішим громадським діячем Судововишнянщини. У звіті місцевого поліційного постерунку від 25 липня 1924 р. читаємо, що П. Гайдучок *«намагався закласти «Січ», співацьке товариство «Бандура», окрему українську крамницю, створив молочарську кооперативу і старається відкрити читальню «Просвіти», яка була розв'язана декілька місяців напередодні через нелегальну*

[11] Народня Просвіта. Лютий, 1924. P. II (XI). Ч. 2. С. 26. Зібрані кошти для потреб «Просвіти» надіслали громади: Арламівська Воля, Гориславичі, Гусаків, Завада, Золотковичі, Крукеничі, Малнів, Мишлятичі, Мостиська, Острожець, Соколя, Раденичі, Радохінці, Старява, Чижевичі, Чишки і Чернева.

[12] Народня Просвіта. Орган товариства «Просвіта». Львів, січень-лютий 1926. P. (XIV) IV. Ч. 1-2. С. 5.

[13] Життя і право. Вістник теорії і практики. Львів, січень 1929. Рік II. Ч 1. С. 56-57. Мирослав Здерковський помер у Перемишлянах 30 січня 1929 р. на 54-му році життя (некролог у часописі «Життя і право» написав д-р Кость Левицький). Також див.: Волошин М. Тим, що відійшли від нас у боротьбі за право // Ювилейний альманах Союзу українських адвокатів. Львів, 1934. С. 96-97.

[14] Життя і право. Вістник теорії і практики. Львів, жовтень 1928. P. I. Ч. 2. С. 47, 48.

[15] Життя і право. Вістник теорії і практики. Львів, грудень 1929. P. II. Ч. 4. С. 50.

[16] Студент юридичного факультету міг не відвідувати лекцій, навчатись удома і лише приїжджати в університет для складання іспитів. Див.: Стригун М. Правові основи формування та функціонування адвокатського самоврядування у Галичині (1781-1918) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2025. Випуск 80. С. 140.

[17] Рівень життя адвоката залежав від вміння привабити клієнтів, особливо — заможних, й успішно вирішувати у судах справи. Так формувалась його популярність, важливою складовою якої були також досягнення в громадській діяльності. Див.: Стригун М. Правові основи формування… С. 141.

[18] Молоде село. Безплатний додаток до «Нового села». Львів, 18 квітня 1937. P. II. Ч. 7. С. 2.

[19] Нове село. Львів, 30 березня 1930. P. I. Ч. 9. С. 1.

діяльність»[20]. Декілька разів він вів судові справи в інтересах церковного братства церкви Пр. Трійці у Судовій Вишні. Поза тим, він *«завсіди підпирав помічю і жертвами інтереси церкви і віри»*[21]. Така хвалебна характеристика П. Гайдучка, уміщена у газеті «Рада», має виразне суб'єктивне забарвлення, що й не дивно, враховуючи, що видання було пресовим органом Української партії праці (УПП), до якої належав адвокат. На виборах до сейму 1928 р. першим кандидатом від УПП у 49-му окрузі (Самбір, Старий Самбір, Городок, Мостиська, Рудки, Ліско) був знаний адвокат із Перемишля Роман Секела[22]. У Судововишнянщині П. Гайдучок був його головним агітатором[23]. Конкуренція, найперше із представниками УНДО, а також запальний характер адвоката закономірно призвели до конфліктів в українському середовищі Судової Вишні. Причому П. Гайдучок не оминув і місцевого пароха о. В. Полянського, який, буцімто, відмовився від його, українського адвоката, послуг, а почав віддавати усі церковні справи адвокату-поляку Зигмунду Атласу. У «Раді» не забули підкреслити, що усі позови іменем церковного братства новообраний правник вносив польською мовою. Пароху закидали і те, що на урочистості посвячення дзвона він поставив *«цього пана на першім місци, поминаючи й інших заслужених і старших віком українців»*[24]. Конфлікт адвоката П. Гайдучка із парохом о. В. Полянським був пов'язаний не стільки з політичними, як із господарськими питаннями — священник підтримував Гайдучкового конкурента у протиборстві за право управляти місцевими кооперативними установами Теодора Бобака, чим і накликав на себе адвокатів гнів.

Головними конкурентами перемишльського правника Р. Секели на 49-му виборчому окрузі були представники УНДО — Гриць Тершаковець із Якимчиць (повіт Рудки) і відомий адвокат із Городка Степан Біляк[25]. Агітатори із УПП вели себе агресивно: Г. Тершаковець отримав від речників «праці» ярлик «богатиря»

[20] ДАЛО. Ф. 1. Оп. 53. Спр. 10892. Арк. 157. 29 жовтня 1921 р. староство повідомило управління читальні «Просвіти» в Судовій Вишні, що на підставі закону від 15 листопада 1867 р. його забороняє її роботу, оскільки «товариство перевищило сферу своєї діяльності, яка є окреслена статутом» (ДАЛО. Фонд 1. Опис 53. Справа 10892. Арк. 26.). Невдовзі про закриття судововишнянської читальні писали у пресі (Див.: Вперед. Львів, 8 листопада 1921. P. VI. Ч. 206. С. 2.) Очевидно, йшлося не тільки про читальню, але також про філію. Маємо інформацію, що 6 грудня 1922 р. у воєводстві підтвердили рішення Мостиського староства від 29 жовтня 1921 р. про ліквідацію філії товариства «Просвіти» у Судовій Вишні (ДАЛО. Фонд 1. Опис 53. Справа 10892. Арк. 66зв-67). Апеляції до суду, які надсилала місцева філія «Просвіти», не допомогли. Розпорядження про її закриття було надіслане 31 січня 1924 р. заступнику голови філії учителю із с. Вовчищовичі Стефану Крив'яку (Діло. Львів, 20 березня 1924. P. XLII. Ч. 62. С. 3).

[21] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 18 вересня 1927. P. III. Ч. 75 (193). С. 5.

[22] Роман Секела (1875-29 вересня 1938) — адвокат у Перемишлі (з 1911 р.), згодом у Львові. Член багатьох українських культурно-освітніх установ у Львові, старшина УГА, перший автор українських воєнних спогадів про Першу світову війну, які вийшли в 1917 р. під назвою «Смерть». Похований у селі Кальниця коло Ліська. Див.: Гловацький І. Українські адвокати Східної Галичини…С. 133-134.

[23] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 17 лютого 1928. P. IV. Ч. 19 (246). С. 4.

[24] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 18 вересня 1927. P. III. Ч. 75 (193). С. 5.

[25] Степан Біляк народився у Львові 1890 р., його батько був підприємцем, займався транспортуванням. Освіту, від початкової до університетської, здобув у Львові. У часі Першої світової війни мобілізований до війська, з 1916 р. працював у Перемишлі як військовий урядовець. Взяв енергійну участь у підготовці Листопадового зриву у Перемишлі, де очолював Український Військовий Комітет. 3 січня 1919 р. — начальник президіяльного бюра Державного Секретаріяту ЗУНР. Скоро переходить на становище секретаря д-ра Є. Петрушевича і перебуває на ньому до липня 1919 р., коли то стає секретарем спільної делегації, зложеної із представників УНР і ЗУНР до Варшави. 1923 р. С. Біляк відкрив адвокатську канцелярію в Городку Ягайлонському, став там-же головою філії «Просвіти», «Рідної Школи», «Повітового Союзу Українських Кооператив», а від 1928 р. — членом міської ради в Городку. 1928 р. обраний послом до Варшавського сейму від УНДО. Зберігав посольський мандат аж до вибуху Другої світової війни (1939). 1934 р. д-р С. Біляк переніс свою адвокатську канцелярію до Львова. Був головою «Міщанського Брацтва», одним із організаторів, а потім безплатним синдиком т-ва українських робітників «Воля», головою «Організації Українців міста Львова». Перед 1914 р. С. Біляк працював в редакції газети «Українське Слово», по війні був одним із найкращих кореспондентів «Діла». Мав тісні зв'язки із Митрополитом Шептицьким, які набув, працюючи свого часу в канцелярії синдика метрополії адвоката Соловія. За большевицької окупації в 1939 р. потрапив у тюрму НКВД, в якій перебував 5 місяців. Звільнено його (разом із д-ром І. Бриком та інж. М. Творидлом) завдяки заходам проф. Кирила Студинського та б. членів українського робітничого т-ства «Воля». Після звільнення Львова від більшовиків увійшов до української управи міста. Коли німці призначили свого обербюргер-майстра д-р Степан Біляк залишився на становищі посадника. 1944 р. покинув Україну. Див.: Мудрий В. Д-р Степан Біляк // Свобода. Український щоденник. Джерзі Ситі і Ню Йорк, 9 листопада 1950. P. LVIII. Ч. 261. С. 3.

і «панського лизуна». Адвокату Білякові закидували, що він *«з іншими ундівцями знищив Рідну Школу в Городку, і таким чином допустився злочину на живому тілі української дітвори і цілого українського народу»*[26]. Пікантним зразком агітаційного пориву речників УПП був допис *«Як говорять ундівські кандидати за чаркою»*, присвячений Білякові й Тершаківцю[27]. Його автор закидував кандидатам у посли від УНДО, що вони *«називають Хмельницького і Мазепу бандитами»*. Нібито після віча у Ліску (звісно, за твердженням автора допису, невдалого, *«бо народ УНДО проганяє скрізь»*) Біляк з Тершаковцем подались у будинок «Просвіти» на забаву:

«І треба їм признати правду, що як віче їм зовсім не вдалося, так знов забава пішла знаменито. Розвеселені чаркою ундівські кандидати розвязали язики і стали говорити і про це, і про те, а нарешті заговорили і про історію укр.[аїнського] народу. Пан Біляк сказав ні більше ні менше тільки те, що наші великі гетьмани Хмельницький і Мазепа були бандитами, комуністами і піяками, а такими самими були також всі Запорожці. Цим клеветам прислухався уважно другий кандидат УНДА Тершаковець і потакував своєму камратови. До них прилучився був ще й о. Шуплат[28] *і говорив, що оба названі гетьмани були шкідниками і страшними піяцюгами»*.

На початку березня 1928 р. у «Раді» вихвалялись, що в Судовій Вишні і судововишнянському судовому повіті найбільше голосів отримають кандидати від УПП[29]. Незабаром після голосування з'явились офіційні результати виборів в 49-му окрузі: з 245 129 осіб, які мали право голосувати, свій вибір зробили 180 786 громадян (834 голоси не зарахували). За кандидатів від УПП було віддано лишень 4 467 голосів. Кандидати від УНДО набрали 46 306 голосів, отож партія отримала два мандати — Г. Тершаковець і С. Біляк стали послами[30]. Після такої розгромної поразки дописи про справи у Судовій Вишні та діяльність адвоката П. Гайдучка на сторінках «Ради» уже не з'являлись.

Народний Дім у Судовій Вишні. Сучасний вигляд

Українські адвокати Мостищини зазнали переслідувань у період т. зв. «пацифікації» — каральної акції польської влади проти українського населення Галичини, яка тривала з 16 вересня до 30 листопада 1930 р. 19 листопада вранці у Судовій Вишні арештували обидвох українських правників — В. Гаєцького та П. Гайдучка[31]. На жаль, детальніше про цей інцидент нам нічого не відомо.

П. Гайдучок переніс свою канцелярію з Судової Вишні до Рудок не пізніше червня 1933 р.[32]. В історії Судової Вишні він залишився однією із найскандальніших постатей. Конфлікт адвоката із проводом кооперативи «Український народний дім» відображений декількома статтями — Гайдучка і його опонентів — на сторінках щоденника «Діло»[33]. Врешті, редакція

[26] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 2 березня 1928. Р. IV. Ч. 25 (252). С. 2.

[27] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 24 лютого 1928. Р. IV. Ч. 22 (249). С. 3-4.

[28] Йдеться про о. Юліяна Шуплата, катехита у Ліску. Див.: Шематизм греко-католицького духовенства злучених епархіи Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1928. Перемишль, 1928. С. 151.

[29] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 7 березня 1928. Р. IV. Ч. 27 (254). С. 3.

[30] Рада. Політичний орган незалежної думки. Львів, 11 березня 1928. Р. IV. Ч. 29 (256). С. 3.

[31] Свобода. Львів, 30 листопада 1930. Р. XXXII. Ч. 47. С. 3.

[32] Життя і право. Львів, червень 1933. Р. VI. Ч. 2 (25). С. 18.

[33] Див.: На шляху до порозуміння двох воюючих партій // Діло. Львів, 4 вересня 1927. № 197. С. 5; Судова Вишня (До відносин у місті й повіті) //Діло. Львів, 11 жовтня 1927. № 226. С. 4; Судова Вишня (До відносин у місті й повіті) //Діло. Львів, 13 жовтня 1927. № 228. С. 4; Судова Вишня (Спростування на допис: До відносин у місті і повіті) // Діло. Львів, 8 листопада 1927. № 250. С. 3; Судова Вишня (Ще одно спростування на тему: До відносин у місті і повіті) // Діло. Львів, 29 листопада 1927. Р. XLV. Ч. 266. С. 5. Автором останнього був адвокат Володимир Гаєцький.

вирішила покласти край цій катавасії, відмовившись публікувати «викривальні» дописи[34]. Запальний характер адвоката П. Гайдучка неодноразово заводив його у конфлікти. Ще до прибуття в Судову Вишню він мав претензії до редакцій польських газет «Kuryer Poniedziałkowy» і «Dzień» за матеріали, які кидали тінь на його честь. Тоді П. Гайдучок вніс на них карне донесення до Окружного суду у Львові[35]. Після від'їзду із Судової Вишні він судився із директором повітового кооперативного союзу у Рудках Івановим. У Самборі відбувся апеляційний процес. Суть справи полягала у тому, що П. Гайдучок почувався ображеним промовою Іванова на кооперативній анкеті і тому позвав його до суду. Городський суд присудив Іванову тиждень в'язниці і 30 зол. штрафу. Апеляційний суд встановив умовний вирок — кару ув'язнення на 6 місяців і 100 зол. штрафу з відкладенням виконання на 4 роки[36].

П. Гайдучок був винятком, усі інші українські адвокати Мостищини належали до УНДО чи симпатизували цій партії. Так, до ундівського повітового народного комітету належали Л. Кульчицький і В. Ломінський (почав працювати адвокатом у Мостиськах у 1934 р.[37]). Вони згадані у пресі як одні із організаторів повітових зібрань, зокрема 18 червня 1935 р.[38] і 22 липня 1935 р[39]. На останньому В. Ломінський озвучив прохання *«оскільки це буде можливе, затвердити кандидатуру (без огляду на особи) кандидата з Мостищини»* на виборах до сейму. Цьому виступу, очевидно, передували жваві обговорення, на яких повітовий провід не зміг дійти згоди. На це вказує виступ адвоката Л. Кульчицького, який взяв голос після виступу В. Ломінського, і заявив, що *«своєї кандидатури не накидує і на отаманію не піде»*[40]. Такі фрагментарні згадки інтригують — місцеве провінційне політичне життя мало свої захопливі перипетії, про які, через брак джерел, навряд чи нам вдасться колись розповісти більше.

1933 р., правдоподібно уже після від'їзду П. Гайдучка, про свій намір перебратись із Калуша до Судової Вишні заявив адвокат Роман Громницький[41]. Уже 1935 р. він повідомляв про перенесення своєї канцелярії із Судової Вишні до Львова[42], однак здійснити цей намір йому вдалося щойно у 1938 р.[43] Якогось помітного сліду у житті Мостиського повіту він не залишив[44].

Фрагментарність збережених джерел не дозволяє відшукати імена всіх українських правників, які вели практику в межах Мостищини першої половини XX ст. Короткочасно (та майже непомітно для нас) у повіті працювали молоді правники, які стажувались у канцеляріях місцевих досвідчених адвокатів. Таким, до прикладу, був Роман Калинович-Котвіч, який стажувався на адвоката протягом 1919–1922 рр., а з 1933 р. провадив практику у Бібрці та у Мостиськах[45].

[34] *«З болем серця ми примушені містити всі ці спростування зі Судової Вишні тільки тому, що вони покликуються на відповідний параграф нового пресового закону. Та вже й нам стидно за них, стидно за судововишнянську громаду, стидно за те, що в ній діється абстрагуючи від того, хто є спричинником таких відносин. Жалко місця в газеті, жалко і читачів. Постараємося у будуччині ніяких дописів зі Судової Вишні не містити, щоби вони не заливали потім газети «спростуваннями»».* Див.: Діло. Львів, 29 листопада 1927. P. XLV. Ч. 266. С. 5.

[35] Вперед! Орган української соціял-демократичної партії. Львів, 23 жовтня 1919. P. IV. Ч. 126. С. 5.

[36] Нове село. Львів, 19 вересня 1937. P. VIII. Ч. 36. С. 9.

[37] Життя і право. Львів, червень 1934. P. VII. Ч. 2 (29). С. 31.

[38] Свобода. Львів, 30 червня 1935. P. XXXVII. Ч. 24. С. 9.

[39] Свобода. Львів, 11 серпня 1935. P. XXXVII. Ч. 30. С. 5.

[40] Там же.

[41] Життя і право. Львів, грудень 1933. P. VI. Ч. 4 (27). С. 30.

[42] Життя і право. Львів, грудень 1935. P. VIII. Ч. 4 (35). С. 39.

[43] Життя і право. Вістник теорії і практики. Львів, червень 1938. P. XI. Ч. 2.

[44] Роман Громницький (13 квітня 1890 — 1970) — народився у с. Плав'ю Сколівського повіту. Середню освіту здобув у гімназії у Золочеві (1908 р.), відтак студіював у право у Львівському університеті (1914 р.). 1914 р. мобілізований до австрійської армії, потрапив в полон до росіян, був вивезений до Сибіру. Звільнився 1918 р., повернувся до Галичини за допомогою представництва С. Петлюри у Мюнхені (подорож тривала до 15 жовтня 1922 р.). 1925 р. вступив кандидатом адвокатури до Самбірської палати адвокатів. Стажування проходив у канцелярії Яна Дудикевича у Бібрці. 1932 р. відкрив канцелярію у Калуші, згодом працював у Судовій Вишні, а потім — у Львові. Помер у Мюнхені. Див.: Гловацький І. Українські адвокати Східної Галичини… С. 78.

[45] Гловацький І. Українські адвокати Східної Галичини… С. 91.

Тут слід зауважити, що протягом «адвокатської доби» на Мостищині ми не зустрічаємо правників-українців в органах повітового чи міського управління. Натомість туди активно ангажувались їхні колеги — євреї чи поляки. До прикладу, за результатами виборів до ради ґміни Судової Вишні у липні 1927 р. до неї увійшли адвокат д-р Фріедвальд (Friedwald) і д-р Емануель Готлєб (Gottlieb)[46]. Ця тема, однак, потребує окремого ретельного дослідження, здійснення якого однозначно буде ускладнене фрагментарністю збережених джерел.

Громадсько-політична діяльність провідних галицьких адвокатів, а також необхідність захищати своїх одноплемінників в умовах польсько-українського протиборства на окресленій території кінця XIX — першої половини XX ст., — це були ті умови, завдяки яким їм доводилось частенько приїздити у повіти. Уже згадувані адвокати В. Загайкевич (Перемишль) і С. Біляк (Городок) бували на Мостищині як у виборчих справах, так і у ролі оборонців. Серед резонансних справ слід назвати розслідування вибуху на посterунку поліції в Судовій Вишні 27 червня 1922 р[47]. Тоді у слідчій в'язниці перемишльського окружного суду опинились Франц Заяць, Володимир Колцьо, Іван Осип Третяк, Василь Баляк, Василь Шот та Іван Денис Молєщій (14 липня 1922 р.). Незабаром, в ході слідства було встановлено повну безпідставність підозр, відтак 18 вересня 1922 р. матеріали передали до прокуратури. Реченець уже завершився, проте прокурор не спішив ні закрити справу, ні подати оскарження. Заяви та особисті інтервенції адвоката В. Загайкевича, який наполягав на пришвидшенні розгляду та звільнення звинувачуваних, залишились без успіху. 26 вересня прокурор Юркевич повідомив В. Загайкевичу, що затримані судововишнянці пробудуть у в'язниці ще принаймні тиждень. З наступного дня усі ув'язнені розпочали голодування. Адвокат відправив до львівської прокуратури скаргу щодо зволікання у цій справі з боку перемишльських прокурорів[48]. Усіх ув'язнених було звільнено аж вкінці року[49].

Ще один частий гість у Мостищині городоцький адвокат і сеймовий посол С. Біляк був оборонцем пароха зі Старяви, першого капелана УСС о. Андрія Пшепюрського у 1933 р. Прокуратура Окружного суду у Перемишлі звинуватила священника у тому, що під час проповіді в церкві в с. Черневе 19 лютого 1933 р. він буцімто, серед іншого, сказав: *«Поляки стремлять всякими способами до винародовлення українського народу, через засновування польських шкіл, а коли в народі впаде дух, то український нарід перестане існувати»*. Своє обвинувачення, за яке о. А. Пшепюрському загрожувало до двох літ ув'язнення, прокуратура оперла на свідченнях тамтешніх учительок-польок, які були в церкві і чули проповідь. Справу розглядали у Мостиськах у гродському суді — 6 липня і 18 вересня 1933 р. Оборонець пароха С. Біляк навів висновок Найвищого Суду у Варшаві (від 2 травня 1933 р.), у якому йшлося про те, що *«критика поступування уряду в промові, чи в пресі, нераз дуже гостра, але удержана в межах річевих аргументів, коли не стремить, щоби в демагогічній спосіб підорвати авторитет влади, а також коли вона не є просто негацією пошанування влади — є допускаємою і її не можна вважати за карігідний поступок»*. Проте суддю це не переконало і він визнав о. А. Пшепюрського винним за статтею 170 кримінального кодексу та засудив його на тиждень арешту «із завішенням на протяг 2 літ»[50]. Тобто вирок був умовним — якщо протягом цих двох років священник не вчинить нового злочину, то покарання не буде виконане.

В окреслений період адвокати засвідчували свою громадсько-політичну позицію шляхом пожертвувань на різноманітні проєкти. Тут згадаємо збірку, яка відбулась на прощальному вечері з нагоди від'їзду О. Навроцького — зібрані тоді 101 корону і 50 сотиків скерували на «Фонд шкіл ім. Олени Січинської» та будову приватної жіночої учительської семінарії[51]. Популярними були збори коштів на виборчий фонд повіту. Вони відбувались за системою т. зв. трійок. Це була розповсюджена та дієва практика — пожертвувати

[46] Chwila. Dziennik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych. Lwów, środa 20 lipca 1927. R. IX. Nr. 2993. S. 8.

[47] Впродовж 1922 р. у Галичині відбулась ціла низка саботажно-диверсійних актів, серед яких — спалення приміщень поліції, як-от у Судовій Вишні, Городку, Угневі та Яворові. Див.: Гісем О. «Галицьке питання» у зовнішній політиці УСРР та Польщі // Дух і літера. 2010. № 22. Польські студії. С. 112.

[48] Діло. Львів, неділя 1 жовтня 1922. № 24. Рік XL. С. 3.

[49] Колцьо В. Судова Вишня в роках 1905-1938 [в:] Чавс П. У вирі життя… С. 316.

[50] Свобода. Львів, 5 серпня 1933. Р. XXXV. Ч. 30. С. 1.

[51] Дїло. Львів, 7 н. ст. серпня (25 ст .ст. липня) 1908. Р. XXIX. Ч. 176. С. 3.

самому і заохотити до цієї цілі ще двох осіб — своїх рідних, приятелів чи колег. Вона, серед іншого, дає можливість прослідкувати коло спілкування людини, яка активно жертвувала на ті чи ті цілі, важливі для української громади. У звітах із пожертв на виборчий фонд навесні 1911 р. знаходимо прізвище М. Здерковського — його до пожертви закликав колега зі Львова адвокат Євген Гвоздецький (10 квітня)[52] та мостиський декан парох із с. Раденичі о. Володимир Ясеницький (14 квітня)[53]. М. Здерковський прислухався до запрошення — надіслав на виборчий фонд 10 корон і закликав до такого ж вчинку мостиського суддю Петра Левицького і лікаря Корнила Коша із Крукеничі[54]. З газетних матеріалів знаємо, що той-таки М. Здерковський переслав на книжечку Краєвого Союза Кредитового 20 корон і закликав до складення датків перемишльського адвоката В. Загайкевича, директора школи у Ляшках Гостинцевих[55] Йосифа Рибачевського, пароха с. Годині о. Володимира Гамерського, пароха с. Раденичі і Мостиського декана о. Володимира Ясеницького та настоятеля у Мостиськах о. Романа Куціля[56]. Також регулярні збори проводились на потреби «Рідної Школи» — М. Здерковський у 1922 р. надіслав на цю ціль 1000 польських марок[57]. П. Войтович, уже працюючи адвокатом у Перемишлі, пожертвував у листопаді 1922 р. 5000 марок для українських інституцій у Перемишлі, які доставляли харчі арештованим українцям[58]. До зборів долучався і Л. Кульчицький — був одним із серед тих із Мостищини, хто жертвував восени 1931 р. на Фонд ім. М. Галущинського, створений після його смерті товариством «Просвіта»[59].

Традиційно доброю нагодою для пожертв було вінчання. Степан Баран і Бланка Гаврисевич із нагоди одруження, яке відбулось 7 січня 1917 р. у Чагрові, скерували благодійний внесок у розмірі 200 корон на чотири цілі, розділивши суму по 50 корон, — «Українському Педагогічному Товариству» для приватних народних шкіл на львівських передмістях, українським народним школам на Волині, інвалідам УСС і «Союзові Визволення України» на культурні потреби військових полонених-українців[60]. Так само вчинили і Гайдучки — замість подяки за побажання з нагоди їх вінчання П. Гайдучок і його дружина Ірина Савойко передали на потреби «Рідної школи» 25 золотих[61].

Окремо зупинимось на адвокатах — вихідцях із Мостищини, які працювали поза межами свого краю. Найбільш знаним був уже згаданий С. Баран. Крім нього, адвокатський фах в окреслений період здобули Іван Волошин, Захар Копистянський, Нестор Прислопський, Михайло Прийма та Іван Бардин. Іван Волошин народився 28 грудня 1882 р. у с. Чернева[62], 1910 р. закінчив студії у Львівському ун-ті; адвокатську практику проходив в І. Станька. З 1919 р. працював адвокатом спочатку у Перемишлі, згодом у Львові[63]. Є також згадки про його адвокатську практику у Самборі[64]. Захар Копистянський (1886 р. н., с. Хлиплі) — син священника. Гімназію закінчив у Самборі (1906 р.), а в 1914 р. отримав диплом правника Львівського ун-ту. Адвокатське стажування проходив з 1920 р. у Лева Алексеєвича в Станіславові, згодом — у Ярослава Качмарика в Новому Сончі. Адвокатську канцелярію відкрив 1926 р. у Куликові[65]. Судововишнянець Нестор

[52] Діло. Львів, 10 цьвітня н. ст. (28 березня ст. ст.) 1911. Р. XXX. Ч. 79. С. 3.

[53] Діло. Львів, 14 н. ст. (1 ст. ст.) цьвітня 1911. Р. XXX. Ч. 83. С. 3.

[54] Діло. Львів, 27 н. ст. (14 ст .ст) цьвітня 1911. Р. XXX. Ч. 91. С. 5.

[55] Нині с. Гостинцеве Мостиської міської громади.

[56] Дїло. Львів, 21 н. ст. (8 ст. ст.) липня 1914. Р. XXXV. Ч. 160. Ч. 8709. С. 6.

[57] Громадський вістник. Львів, 16 червня 1922. Р. І. Ч. 93. С. 7.

[58] Український Голос. Політично-економічний орган. 12 падолиста 1922. Р. IV. Ч. 46 (172). С. 3.

[59] Діло. Львів, 8 жовтня 1931. Р. LII. Ч. 225. С. 3.

[60] Свобода. Львів, 20 січня 1917. Р. XXI. Ч. 3. С. 6.

[61] Діло. Львів, 23 серпня 1929. Р. XLVII. Ч. 187. С. 6.

[62] Звідомлення виділу «Кружка родичів» при державній гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі за шкільний рік 1935-36 з альманахом п. н. «З юних днів, днів весни» з нагоди 40-ліття першої матури. Друге видання. 1976. С. 129.

[63] Гловацький І. Українські адвокати Східної Галичини… С. 71.

[64] Звідомлення виділу «Кружка родичів» при державній гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі за шкільний рік 1935-36 з альманахом п. н. «З юних днів, днів весни» з нагоди 40-ліття першої матури. Друге видання. 1976. С. 129.

[65] Гловацький І. Українські адвокати Східної Галичини… С. 97-98.

Прислопський (нар. 1892 р.) належав до лівої старо-руської партії, яку очолював Кирило Вальницький; адвокатську канцелярію відкрив у 1937 р[66]. Михайло Прийма народився 1907 р. у с. Старява поблизу Мостиськ. Загальну школу закінчив у Хирові, навчання в гімназіях Ломжі і Перемишля. Юридичний факультет Львівського ун-ту закінчив 1930 р., після чого проходив адвокатське стажування[67]. Ще один судововишнянець Іван Бардин (нар. 24 грудня 1909 р.[68]) після студіювання права (1934 р.) та філософії (1938 р.) у Львівському ун-ті, подався на адвокатське стажування у Мостиська (1934–1936 рр.), однак до вересня 1939 р. не встиг здати адвокатський іспит. Після Другої світової війни аж до смерті (1980 р.) був адвокатом Львівської обласної колегії адвокатів, спеціалізувався на цивільних справах[69].

В історії українського національного відродження у Галичині адвокати відіграли виняткову роль. Ще до початку 1890-х рр. «усім» для громади був священник — і душпастирем, і професором, і лікарем, і адвокатом[70]. Поступово ситуація змінилась і «адвокатська доба» — це не лише період, коли адвокати стають на чолі громадського-політичного життя українців, але і час, коли від них уже чекають, і навіть вимагають служіння спільній справі. Тому не дивно, що з приходом більшовиків адвокати одразу стали об'єктом переслідувань. Їхня доля склалась по-різному: мостиський адвокат В. Ломінський став жертвою терору НКВД[71]. Л. Кульчицькому вдалося врятуватись із самбірської тюрми[72]. Однак 25 жовтня 1939 р. він був заарештований Мостиським РВ НКВС, а 5 червня 1941 р. засуджений на 5 років виправно-трудового табору. Покарання відбував у Карагандинському ВТТ. Про його подальшу долю даних не збереглось[73]. Подібною була доля О. Навроцького, який, як знаємо, менше року побув на Мостищині, але залишив в пам'яті тодішньої української громади світлий слід. Він був засуджений 13 грудня 1945 р. Військовим трибуналом військ НКВС у Станіславівській області на 10 р. виправно-трудового табору з конфіскацією майна і 5 р. позбавлення прав. Загинув в ув'язненні за нез'ясованих обставин[74].

Чимало адвокатів врятувались втечею. В еміграції вони також вели активне громадське життя. Так, 1944 р. Україну покинув С. Біляк. Спочатку він опинився в містечку Дельменгорст коло Бремена. Там був організатором Українського допомогового комітету англійської окупаційної зони та заступником його голови. Відтак перебрався в США, де і завершив свій земний шлях у Маямі (штат Флорида) 19 жовтня 1950 р[75]. Емігрував до США і П. Гайдучок, де помер 5 вересня 1966 р.[76]. Спільнота адвокатів Галичини була знищена, а пам'ять про неї та її подвижників — свідомо стерта з історії.

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНИХ АДВОКАТІВ МОСТИЩИНИ

Пам'ятні заходи, присвячені відомим постатям минулого, зокрема і правникам, трапляються у нас, на жаль, нечасто. Відкритим залишається питання популяризації тих чи тих знакових людей і їхнього внеску в історію регіону. Воно пов'язане також із тим, що десятки і сотні імені з нашого минулого і досі для нас маловідомі чи навіть зовсім незнані. Ми не маємо якогось усталеного пантеону визначних постатей,

[66] Там же. С. 128.

[67] Там же. С. 127-128.

[68] Звідомлення виділу «Кружка родичів»… С. 172.

[69] Гловацький І. Українські адвокати Східної Галичини… С. 61.

[70] Так буквально говорили про пароха с. Черневе упродовж 1881–1899 рр. о. Теофіля Сінкевича (див.: Руслан. Львів, 16 (3) вересня 1910. Р. XIV. Ч. 198. С. 3), але таку характеристику можна сміливо надати багатьом греко-католицьким священникам того часу.

[71] Незалежний культурологічний часопис «Ї». 22 рік видання. № 66. 2011. С. 330–331. Чавс подає, що В. Ломінський загинув у самбірській тюрмі. Див.: Чавс П. У вирі життя… С. 211.

[72] Чавс П. У вирі життя… С. 211.

[73] Реабілітовані історією. Львівська область. Книга восьма: Миколаївський район, Мостиський район / Обласна редакційна колегія: Посипанко Д. І. (голова) та ін. Львів, 2022. С. 406.

[74] Реабілітовані історією. Тернопільська область. Книга четверта / Упор. Бажан О. Г., Гуцал П. З., Кіт Л. М. Тернопіль, 2016. С. 101.

[75] Мудрий В. Д-р Степан Біляк… С. 3.

[76] Свобода, 8 вересня 1966. Ч. 166. С. 3.

а комеморативні заходи проводяться епізодично, переважно у зв'язку з ювілеєм. Але скільки ж ювілеїв за останні роки залишилось без належної згадки?!

Сьогодні ми маємо певні зрушення у напрямку дослідження та популяризації діяльності адвокатури нашого регіону періоду кінця XIX — першої половини XX ст. Ініціатива комеморації належить найперше мостиському адвокату (як символічно) і керівнику Комітету історії та культурної спадщини адвокатури Львівщини РАЛО Любомиру Каралюсу. Природно, що наразі найбільше уваги приділено постаті Степана Барана. На початку серпня 2023 р. у Мостиській міській бібліотеці відбулась конференція, присвячена 145-й річниці від дня його народження — «Історична довідка про визначного українського державного та громадсько-політичного діяча, адвоката Степана Івановича Барана». На неї запросили представників громадських організацій Мостищини, а також місцевих краєзнавців. Головними спікерами заходу були в. о. Голови Ради адвокатів Львівської області Уляна Ковна та Любомир Каралюс (який, серед іншого, зачитав звернення до учасників зустрічі керівника Центру досліджень історії адвокатури і права, проректора Вищої школи адвокатури Ірени Василик). Тоді-таки Л. Каралюс ініціював установлення меморіальної дошки С. Барану у рідних Крукеничах[77]. На жаль, реалізувати задум не вдалося — пам'ятну дошку планували розмістити на стіні крукеницької школи, але цього не вдалося погодити на місцевому рівні.

Попри цю невдачу, у дослідженні і комеморації адвокатури Мостищини поступово вимальовуються непогані перспективи. Зокрема, поштовх у цьому напрямку дало нещодавнє запрошення Народним музеєм історії м. Судова Вишня КЗ «Центр культурних послуг» Л. Каралюса із презентацією книги «100 років Союзу Українських Адвокатів»[78] (16 травня 2025 р.). У заході також взяли учать запрошені спікери — Ірена Василик та Уляна Ковна. У підсумку досягнуто домовленості щодо початку всебічного дослідження історії адвокатури Мостищини та ознайомлення широкої громадськості із суспільно-політичною діяльністю місцевих правників. Цей потрібний (і цікавий) проєкт під керівництвом Л. Каралюса реалізовуватиметься на базі Народного музею історії м. Судова Вишня. Даний нарис є першою спробою дати загальний огляд із історії української адвокатури Мостищини і служитиме відправною точкою для подальших, поглиблених студій.

[77] Про це див.: Тиндик Б. У Крукеничах буде встановлено пам'ятник Степанові Барану // Наш край. Мостиська, 10 серпня 2023. № 32 (22061). С. 5.

[78] 100 років Союзу Українських Адвокатів: статті, матеріали, документи / за ред. І. Б. Василик. Серія «Нариси з історії адвокатури України», випуск 3. Львів; Київ, 2025. Л. Каралюс є одним із авторів книги — йому належить стаття «Сучасні практики і тенденції вшанування діячів СУА» (с. 111-113).